

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 1, 1872.

83—31. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A közgyűlés legfontosabb teendője.

A kiváltságok régiségtárába került hát az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház direktoriumának kiváltságolt háza is. Leélte magát. Avult stýlje, és szerkezete nem illett be többé a jogegyenlőség új világába.

Hajdan erős volt e ház; az ország nagy ura birta, s hivatott, kiváltságos osztálylyal tanácskozott benne.

Elhunytá után a kiváltságosok vették át fidei kommissum képpen, örökölték jogait. De eljött az idő, melyben vita támadt az örökség felett. Egyháziak, szerzett jogok alapján, vitaták: van-e a háznak emelete? A szinte surlódásig ment vita végre megállapítá az emelet jogosultságát; de hiányzott néha az utógondolat nélkül való bizalom, mely vezető legyen a közlekedésben; lazult az, vagy szorosabbra fűződött, a mint a külviszonyok nyomása szükségessé tette; s bár az önfentartás szelleme volt az összfűző, természetzerű kapocs, mégis időnkint gondoskodni kellett a földszint és emelet összfűző kötéseiről; s nem hiányzott a hivalkodás a ház biztonsága főreinek részéről a biztos kapocs feltalálása felett, míg végre eljött az idő kiváltságokat öló szellemével, az exigencia és opportunitás tanával, s meghozta az egyedül salutaris fusio eszméjét; megalkotá az új egységes épület tervét, s cimtáblájára rávéste a jogegyenlőség korszerű diadalát. A protestáns buzgó munkásság őrszelleme lengje körül az új művet!

Mi van e cimtábla hátlapjára vésve? Alább, hol a fentartás eszközeiről szólok, majd megfordítom; ott lesz szükség reá.

Mielőtt a multnak hátat fordítnék, Demeter Sámuelnek e lap f. évi 23-ik számában az „Egyházkerületi közgyűlés“ cím alatt megjelent cikkében a szervezeti törvény IV. pontjára tett észrevétele eszembe juttatja a fusiót megelőző sirató estvét, melyen meg-

lőn állitva, hogy az ő épület gömbja, mint az erdélyi protestáns fejedelmi kor reminiscenciája megtartassék, és az új egységes épületre is rá illesztessék. Hogy mennyiben jogosult ez intézmény, vagy az ő ellenkező állitása, erre, ez uttal, én is a szerkesztő ur megjegyzésével felelek: „későn jött a multra, és igen korán a jövőre nézve“, s ha becses lapjában adna is tért részemre a jogosultság okadatoló megvitatására, ez idő szerint, még nem látom idejét és helyét; ez csak zavarná az építés nehéz művét, pedig az építéshez az építők egyértelmű közreműködése szükséges, más különben bábel lesz belőle. Miért is beszélni a gombról, míg az új épület még csak papíron, tervben áll? Fel kell építeni előbb, hogy legyen helye a gombnak.

Tehát, szóljunk az építéshez.

A ki helyes felfogással épít, mindenek előtt számon veszi, hogy mi célra épít, mikint ossza be az építendő helyiségeket a lehető leggyakorlatibb előnnyel; és ezen kívánalmakkal szemben, szoros figyelemben tartja az emelendő épület azon pontjait, melyekre a legnagyobb súly nehezkedik, hogy azokba adja a legnagyobb erőt.

Ugy de, a ki a gyakorlati élet ezen elvével fog az építéshez, annak a tárgyra vonatkozó szükséges előismeretekkel kell birnia, különben útat és célt téveszt.

Nekem, mint ez idő szerint csak az ablak alatt hallgatozónak, e részben nem áll egyéb rendelkezésemre, mint azon cikkek, melyek becses lapjában e tárgyban megjelentek; ha néhol tévedek, legyen szives a fragmentalis ismeretnek tulajdonitni.

Tollam fölemelésére az bátorított, hogy becses lapjában az eszmecezerére útat látok nyitva, s felhívást arra, hogy mindenki tegyen annyit, mennyit tud és lehet.

Egyik azt mondja: „caveant consules“, én meg: „valeat, quantum valere potest.“ Mindenki olyan kalappal köszön, a milyen van.

Vegyük hát sorba. Az egységes tanácssterem terve már megvan; a feldolgozandó munka-halmazhoz mérve, be kell osztani a mellék alkalmakat, és ahhoz képest be kell állítani a dolgozó erőket. Ugy de, a cikkek közleményeit, és az azokban foglalt előkészületeket tekintve, e részben, megvallom, viszszásságot találok.

A 22-ik számban „Caveant consules“ feliratu cikkben olvasom, hogy egy bizottság az új szervezkedés költségei iránt javaslatát már elkészítette; ebben a dolgozó erők díjazását megállapította; holott a 21-ik szám „Különfélék“ rovatában az áll, hogy még csak most vannak kinevezve a különböző bizottságok az ideai közgyűlés elébe végelhatározás végett viendő tárgyak előkészítésére, s ezek között jelesen az f. alatt az állandó igazgató tanács szervezésének, ügykezelésének, munkálkodásának gyorsabbá tétele iránti javaslat készítésére, és g. alatt a netalán felmerülő mindazon tárgyak összegyűjtésére, melyek a közgyűlés elébe tartoznak; tehát, a két utóbbi bizottság munkálkodása körébe tartozik, összeállítani azt, hogy jövőben az adminisztrációból mit, és mi módon kell végezni az állandó igazgató tanácsnak, s mit a közgyűlésnek: így hát a fiu apja előtt született; mert mikint lehet meghatározni a dolgozó erő szükségét és mennyiségét, míg nincs megállítva a munka, melyet végezniök kell.

Én tehát a sorrendet megfordítom, v. elébb elmondom nézetemet, hogy mikint vélném a munkát beosztandónak, és ehez képest, milyen erő beállítását látnám szükségesnek; s végül kockáztatni fogok egy igénytelen véleményt a status-gépezet mozgatására szükségelt penzerő beszerzésére.

Első tárgy, melynek mind a közgyűlés, mind az állandó igazgató testület főgondját kiválóan elfoglalnia kell: a v a g y o n; annak felhasználása, és kezelésének ellenőrzése.

Azt kérdi talán valaki: „miért első helyen a vagyon; miért nem a nevelésügy; hiszen, első, hogy neveljünk buzgó egyéneket anyaszentegyházunknak.“ Igen bizony, neveltünk, ha lesz pénzünk, anyagi erőnk. Régen megelégedtünk anynyi népneveléssel, mennyihez a patronatus morzsáin jukunduskodó mest'uram és kánt'uram által jutottunk; ma már kiválóbb tehetségekre van szükségünk, hogy az idő színvonalához közelithessünk, ezeknek tisztességes ellátás kell, s erre vagyon és pénz. Ez napság kevésre meggyünk pénz nélkül; ma már oda jutottunk, hogy a becslést is a vagyon szerzi meg.

Nekünk, szegény protestánsoknak, nagyon is utána kell nézni, a mi kevés vagyonunk van, mivel a magunk becsületéből kell kitelni mindennek; rólunk nem gondoskodik senki, s gondolkozni is csak akkor gondolkoztak rólunk, midőn fejedelmink adományait bevonták, s ki tudja, alkotmányos kormányunk gondoskodni fog-e, hogy megkapjuk a várt elégtételt elvett cameraticum beneficiumainkért; pedig nagyon jól fogna nekünk, ha a törvény szelleme azt tartja, hogy a nevelésügy terheit legalább egy ideig az állammal közösen kell hordoznunk; aztán, azon gyenge érvünk is harcol mellette, hogy jogos tulajdonunk volt felelmi donációk által, melyeket országos alaptörvények szánkcionáltak.

Azt se felejtjük el, hogy üldöző fátumunk a jelen korba sem fáradt ki. Anyaszentegyházunkat 1869-ben is hasonló anyagi csapás érte a közdivásárhelyi és sepsi-szent-györgyi volt határórvonali iskolákkal és alapjaikkal. Ezeknek, ha jól emlékszem, 1858-ban egy legfelsőbb kézirat határozványa szerint, a határórvonali iskolák átszolgáltatása iránt legfelsőbbleg megállított elvek alapján, anyaszentegyházunk elismert jogszerinti birtokába kellett volna jönni még azon év őszén; azonban az átadás a felmerült mellékes kérdések miatt, a provizorium megszüntéig huzódott, s várva-várva, egy szép reggelre arra ébredtünk fel, hogy eme már jogossá vált felekezeti tulajdonunk, egy újabban kieszközölt legfelsőbb határozvány útján, kiközösített; holott a nevezett vonalbeli iskolákból minden más felekezet megkapta a magáét.

Ezen vesztésünk nem kevesebb, mint két iskolai helyiség, és alapjai. A közdivásárhelyi alap nem volt kimutatva, a sepsi-szent-györgyi pedig csak amugy jöttünk-mentünk féle calculással is 36,000 frt. volt. Ennek visszaszerzésére a közgyűlésnek egész súlyát a latba kell vetni; s ha a világ, s benne az emberek kevésbé foglalkoznának magán érdekeikkel, eddig is nyélbe lehetett volna ütni. Nó de, nem divergálok tovább, térek a dologra.

Tehát, a v a g y o n.

Kétféle vagyont különböztetek meg; az anyaszentegyház közvagyonát, és az egyes egyházak magán, illetőleg, szorgalmi vagyonát.

Az első osztályba tartozóknak jelzem a fejedelmi donációk és alapítványok által, nem különben egyes buzgó hitsorsosainktól humanistikus célokra adott és hagyományozott fekvő és ingó vagyont.

Az ezek feletti rendelkezés, illetőleg főfelügyelet, véleményem szerint, határozottan az anyaszentegyház főigazgató testületét illeti. Ez megillető joga, de hitbizományos kötelessége is.

Ha az illető helyen, szóbeszéd közt mondom vala ki ez állítást, nem kétlem, hogy a rá következő percben már hangzott volna reá: „hóhó! honnan venné reá a jogot, szemben a hagyományos testület autonomikus jogával?” Várjunk egy kissé, uraim, ha állítám, megkísértem állításom bebizonyítását is.

Tehát azt mondom: „az ezek feletti rendelkezés a főigazgató testületet illeti.” Hadd éljek példával, ez legrövidebb bizonyítás lesz.

Egyik nemzeti fejedelmünk valamelyik intézetünk részére bizonyos célra adott, vagy hagyományozott ingó, vagy ingatlan vagyont oly meghagyással, hogy az intézet előljárói azt hiven gondozzák, és a kijelölt célra használják fel. Kérdelem, a nevezett testületre nézve, jog származott-e ebből? Határozottan felelem: „nem”; hanem kötelesség, felelet terhe alatt. S kinél maradt a jog a felett rendelkezni, és a gondozást és felhasználást számon venni? Az adományozónál, ki azt a státus nevelési céljára adta. A ki valamely tárgy kezeléséről számadással tartozik, van-e annak joga arról rendelkezni? A ki valamiről rendelkezik, azt szabad tetszése szerint bármely más célra fölhasználhatja, tette-e ezt valaha valamelyik alárendelt testület? Példát nem tudok reá. S ha a fejedelmi jogokat, azok elhunytja után, a következő kormányokkal létrejött tranzakciók, elismerések, és usus törvény által megerősített főigazgató tanács örökölte: férhet-e a legkisebb kérdés ahoz, hogy a fennirt köztulajdon felett rajta kívül más rendelkezessék, azok kezelését számon vehesse, és az ellenőrzés módját meghatározhassa?

Ugy hiszem, ezen állítás további bizonyítást nem kíván, s az ez elleni törekvést kénytelen vagyok autonomikus maníának nevezni, mi a közelebb lefolyt két tized alatt elanyyira lábra kapott, és a status in statu anynyira nőtte magát, hogy a főigazgató testület, jelesen a tanodák vagyoni állásáról, ez idő alatt egy kimerítő, és az állásnak hiven megfelelő részletes kimutatást sem birt beszerezni; pedig a provisorius kormányval szemben és ország-világnak ugyancsak hirdette, hogy a status vagyona feletti rendelkezés és ellenőrködés országos alap törvényeken nyugvó autonomikus állásánál fogva kizárólagos joga; pedig, ha valaha, mióta a status fennáll, a lezajlott

48 után ugyancsak számba kellett volna venni, hogy a rombolásból mi maradt meg; hát még, az ezután következett moratorium; a hosszason nem fizetett kamatok, az urbéri kárpótlásra átutalások mind megannyi égbe kiáltó okok voltak, melyek szükségessé tették a gyökeres számbavételt.

Ha igaz, hogy az akkori nyomasztó, jogfosztogató időben szükség volt, legalább szájon forgatni a rendelkezés és felügyelet kizárólagos jogát: de most éppen nincs többé szüksége, hogy maga magát is ámitsa eme joga képzelt gyakorlatával.

Első kötelessége tehát az egybeülendő főigazgató gyűlésnek, ezen jogát gyakorlatba venni, s ha a pozitív intézkedést a nevelésügy korszerű rendezéséig halasztja is, de hitbizományos kötelesség-mulasztása nélkül nem teheti, hogy szigoruan számba ne vegye a tanodák összes vagyont; még pedig, nem csak aféle jöttünk-mentünk féle kimutatással, hanem szigoru számbavételével a provisorium alatti gazdálkodásnak és a számadások mikint állásának, a miről, ugy hiszem, az azon időbeli főigazgatósági előiratokból egy jotta tájékozást sem tudhat szerezni. Hej! mert a multban sok dolog paquet-be volt téve, s rajta, pecsét helyett, egy-egy photographia állott; akkor pedig még nem volt divatban a boritékot az oldalon vágni fel, mint most, hanem a régi ősi mód szerint, előbb a pecsétet törni fel. Igen ám, ha nem hiányzott volna a bátorság hozzá! S ha megtalálta a helyes útját és módját a számbavételnek, melyen a valóságnak teljesen megfelelő kimutatást szerezhetend be — mire a jövendő ellenőrzés folytathatása céljából multhatatlan szüksége van — akkor egyuttal kapcsolatos teendője leend azt is meghatározni, hogy az állandó tanács a folytatólagos ellenőrzést és nyilvántartást mi módon eszközölje.

És itt szükségét látom felemlíteni, hogy azon lábra kapott eszmét, hogy a kezelés ellenőrzését számadási summariumok által eszközölheti, elfogadhatónak nem találom. Szembekötődsi játék ez, urak, mit a modern dologkerülő hivatalnokok találtak fel; hagyja ezt a feltalálóknak.

Igaz, hogy a számadások rendes átvizsgálása több dologgal jár, de legalább aztán az öntudat nyugalmával, nyílt homlokkal mondhatja el: hogy hitbizományos kötelességének teljesen eleget tett; és ezzel anynyival inkább tartozik, mivel a köztulajdonnak egy részét az egyes buzgó hitsorsosink által tett alapítványok képezik, a melyek a vonatkozó hagyomány-

okmányokban, talán mondhatnám, kivétel nélkül, a főigazgató testület ellenőrzése alá rendelvek.

Önkint merül föl a kérdés: hogy hát ezek irányában mikint körvonalozható a főigazgató testület rendelkezési joga, miután ezekre nézve már nem tekinthető jogutódnak?

Van egy helyes precedens a múltban, mi véleményem szerint, a jövőben is követendő, t. i. ha az intézvény, melyre az alapítványt tevő intenciója irányult, a változott viszonyokhoz, és körülményekhez képest leélte magát, s a főigazgató tanács változtatni kívánt rajta, ha az alapító életben volt, őt magát, ellenesetben törvényes utódait, ha voltak, megkérdezte, hogy a változtatásba belenyugosznak-e, s igyekezett velök egyetértésre jutni, mi, úgy hiszem, ezután sem lesz nehéz, az intenció irányának egyenes szem előtt tartása mellett.

(Folytatása következik.)

A szervezeti törvényhez.

II.

Közreadom azon véleményyt, mit sepsii traktusunk kiküldött bizottsága Sepsi-Szent-Györgyön június 3-án 1872 elfogadott, a parciális gyűlés eleibe terjesztés végett. (Az érintetlenül hagyott pontokat mellőzzük. Szerk.)

Vélemény, az 1871 évi zsinati j. k. 32. v. sz. a. törvény módosítására nézve.

II. §.

Az egyházkerületi közgyűlés tagjai.

c) Minden egyes egyházmegye gondnoki kara választ maga közül minden közgyűlésre egy képviselőt; ugy szintén a négy fő- és közép-tanodák gondnokai is egyet-egyét maguk közül.

d) Az egyházmegyék esperesei v. akadályoztatásuk esetében, az egyházmegyei főjegyzők.

e) Minden főtanodától két, a közép-tanodától egy tanár, választva az illető tanoda tanárikara által, minden gyűlésre.

f) Az egyházmegyék választott képviselői, a népesség számarányának megfelelőleg, és pedig tizezerig egy, 15—20-ig két képviselő, s így tovább, minden ötezeren felül tizezerig eső lélekszám után egy képviselővel több. Megjegyezve, hogy a püspöki vizsgálat alatt álló egyházak, míg ilyenek lesznek, csoportosítandók képviselő választási körökre, úgy hogy 6—10 ezer lélekszám után azok is egy képviselőt választanak. A választás 5 évre oly módon történjék, hogy minden 500 léleknél kevesebbet számító egyház presbiteriuma választ egy választót, 500—1000-ig két választót, 1000—1500-ig három választót, s így tovább; az így megválasztott választók szavazatukat bepecsételt levélben, saját kezüleg írva, beküldik, az egyházmegyei gyűlés által kinevezett 5 tagu központi választási bizottsághoz, mely a szavazatokat összeállítva a közgyűlés elé

terjeszti, mellékelvén a beküldött szavazatokat eredetiben a közgyűlés a viszonylagos szavazat-többség szerint kijeleli a megválasztott egyház-kerületi képviselőket, és azokat megbízó levéllel ellátja. Választható bárki szabadon, a ki önálló egyháztag, mocsoktalan erkölcsű, s értelmileg anynyira képzett, hogy legalább a közép gymnasiumot, vagy azzal arányos más tanintézetet végzett. Szavazatok egyenlősége esetében sorshuzás dönt.

g) Az állandó igazgató tanácsnak, az egyház-kerületi közgyűlés által választott tagjai.

h) Minden egyes egyházmegye ref. néptanítói által titkos szavazat útján választott egy-egy képviselő.

Lennének tehát e szerint az egyház-kerületi közgyűlésnek a következő tagjai, u. m.: a) a főgondnokok, a püspökkel 6; b) egyházmegyei gondnoki képviselők 18; c) tanodai gondnokok 7; d) egyházmegyei esperes, ide értve a generalis notariust és g. direktort, 18; e) tanári képviselő 12; f) egyházmegyei képviselő 33; g) püspöki megyék 4; h) állandó igazgató tanács tagjai 6; i) tanítók képviselői 18. Együttesen 122 tag.

Ezeken kívül senki és semmi szín alatt nem lehet szavazó tagja az egyházkerületi közgyűlésnek.

III. §.

Az egyházkerületi közgyűlés székhelye, és összehívása.

Az egyházkerületi közgyűlés tartassék rendre a következő helyeken: 1. Kolozsvár; 2. M. Vásárhely; 3. Sz. Somlyó, vagy Zilah; 4. Sz. Udvarhely; 5. Szászváros; 6. S.-Szent-György; 7. Dézs; 8. N. Enyed; 9. Kézdi-Vásárhely; 10. Fogaras.

Összehívja a közgyűlést az idősb államgondnok, és a püspök együttesen, évenként rendszeresen egyszer, október utolsó vasárnapjára. A meghívó levélnek a gyűlés kezdete előtt egy hónappal el kell küldetni minden rendes taghoz, és minden egyházmegyéhez. Rendkívüli közgyűlést, az állandó igazgató tanács határozatára, komoly és sürgető szükség esetében hívhatnak össze az illetők.

IV.

Elnökök és jegyzők.

Ezen szakasz a leghevesebb vitatkozást idézte elő a kiküldött bizottságnál. Némelyek minden áron a püspöki elnökséget sürgötték mindenféle gyűlésnél, míg szavazás után, a következő megállapodás történt:

a) Elnöke a közgyűlésnek a spiritualékban, hitet és egyházi szertartásokat illető ügyekben, a püspök. Anyagi ügyekben a hivatal szerint idősb világi államgondnok. Hogy az elnökségnél és a tárgyalásoknál zavar ne történjék, a megállítandó házszabályok alapján, mindig előlegesen tanácskozási ügyrend készítettetik az illető elnökök és igazgató tanács által, mely kinyomatva, a gyűlés tagjai között jó korán kiosztatik.

b) Jegyző, a püspök elnöksége alatt, az egyházkerületi papi főjegyző (gen. notarius), a világi elnökség alatt, az igazgató tanács titkára.

Érvényes határozat hozatalára a rendes tagok $\frac{2}{3}$ -nak jelenléte szükséges. Ezen túl marad a szervezet.

V.

Hatás köre.

c) Választja minden kijelölés nélkül a püspököt, papi közjegyzőt és igazgató tanács titkárát, a közügy igazgatót, az egyház-kerületi főgondnokokat élethossziglan, a fő- és közép-tanodai fő- és algondnokokat szintén élethosszig, választja az iskoláknál üresedésbe jött tanárokat titkos szavazat útján, általános szótöbbséggel, az elnök által előlegesen történt, pályázás hirdetés után történt beadványok, folyamodványok alapján, megerősíti az egyházmegyék által választott és hivatalosan fölterjesztett fő- és algondnokokat élethossziglan; megerősíti és fölesketi hivatalukra az egyházmegyék által 5 évre választott és hivatalosan fölterjesztett espereseket, s 3 évre választott főjegyzőket Ezentul marad ezen szakasz egészen az f) pontig, mely merőben kihagyandó.

Végül, az egyház-kerületi közgyűlés minden rendes tagjai, midőn a gyűlésen jelen vannak, napidíjt huznak, helyben 4, utazás alatt 5 frt. o. é. napjára.

Ez a sepsii traktus kiküldött bizottságának a véleménye, mi még természetesen sok változásokon mehet keresztül a r. zsinaton. Ennek ugyan közreadásával én megbizva nem voltam, de azt hiszem, nincs semmi sértő benne, a mit közre ne adhattam volna.

Csulak Zsigmond.

(Vége következik.)

Hiteles-e a papi aláírás, vagy nem?

Kedves barátom! Tudva van, hogy a nyugalmazott hivatalnokok, valamint a kegyben részesülő özvegyek és árvák nyugdíjukat, illetőleg kegyben részesülők csak úgy kapják ki, ha életben létüket nyugtájokon saját lelkészök igazolja. És ez a maga rendjén is van; mert a nyugdíjak és kegyben részesülők felvételénél minden lehető visszaélésnek útját állja, a mi könnyen bekövetkezhetnék az által, hogy a nyugalmazottak utódai azoknak haláluk után is megjelenének nyugtáikkal a pénztároknál, a kiknek hivatalnokaitól kívánni sem lehet, hogy minden nyugalmazott, vagy kegyben részesülő egyént személyesen ismerjenek; még

kevésbé azt, hogy mindeniknek haláláról maguknak tudomást szerezzenek.

Egy idő óta azonban a papi aláírás és hivatalos pecsét már nem elegendő; hanem az illetőknek a tized-kapitánynyal lakásaikat is igazoltatniuk kell. Én nem tudom, hogy minő ok tette ez intézkedést szükségessé; de anynyi bizonyos, hogy nem csak a nyugalmazottak és kegyben részesülők nézve alkalmatlan, a menyiben sem a papnak, sem a tized-kapitánynak nem levén e végre kitűzött hivatalos órája, könnyen megeshetik, és már nem egyszer hallottam is ez iránt panaszt, hogy gyakran háromszor négyszer kell keresniök vagy az egyiket, vagy a másikat, míg nyugtáikat előírhatják; hanem e mellett, szerintem legalább, a papi aláírás hitelességét is kétségbe látszik venni, a mit pedig eddig a törvény elismert, s el is kell hogy ismerje, ha igénybe kívánja venni,

Avagy tán az állam azt is tudni akarja, hogy az illető melyik városrészben, és hányadik numerus alatt költi el nyugdíját, vagy kegyben részesülését? Ez esetben megelégedhetnék a tized-kapitány aláírásával; mert kétséget nem szenved, hogy a kinek szerencséje van még a földszinén lakni és adót fizetni, az isten jóvoltából életben van; tehát a papi aláírás és hitelesítés felesleges. De ha ez intézkedésnek nincs egyéb célja, minthogy az illető életben léte bizonyítva legyen úgy bizzik meg vagy a papi aláírásban, a ki bizonynyára nem vállalja magára azt a felelősséget, hogy netán már elhalt hűveinek életben létéről bizonyítson vagy a tized-kapitánynak; de ne ellenőriztesse, úgy szólva egyiket a másik által; mert én ez eljárást, legalább a papi állásra nézve, sértőnek találom, éppen úgy, mintha valaki a keresztlevelek, esketési és halotti bizonyítványok ellen kifogást tenne, s azokat, természetesen, a bábaaszszonyok, tanúk és sirásokkal is igazoltatni kívánná, mi által a hitelesítéseknek vége-hossza nem lenne.

Ha észrevételemet te is osztod, légy szives, annak lapodban helyet szorítani. Fogadd szives üdvözlömetet.

Kolozsvártt, július 26-án, 1872.

Ferenc József.

TÁRCA.

Pédagogiai levelek.

I.

(Elmefuttatás, mely nem tart lépést a gyors-kocsival; nem mind arany, a mi fénylik; a felvinci népiskolák; Maros-Vásárhely népis-kolái, óvodája, polgári tanodája, tanfelügyelői ebéd fűszerei, tornász tanítók; az ilenc-lukafalvi, és kelementelki népiskolák).

A loyális állampolgárnak a pontos adó fizetés és engedelmesség mellett, kötelessége még az is, hogy a magas kormány bölcs intézkedései felől méltányló elismeréssel, s hálával nyilatkozzék. Ezen szent kötelesség érzettől áthatottan kétségkívül igen sokan nagyon üdvös, nagyon bölcs intézkedésnek tartják, hogy a kormány államköltségen

néptanítókat útaztat a külföldön, kik aztán ism. eretkeké gazdagon megrakodva, térnek vissza, s hat hét alatt szerzett dús tapasztalataikat (?) bőségesen árasztják ki hazánk népnevelés-ügyére.

Végtelenül sajnálom, hogy nem tartozom azon jámbor lelkű loyális állampolgárok sorába, kik feltétlenül, sokszor prima vista, vagy éppen ab invisis magasztalják mind azt, mi a kormánytól származik. Nagyon üdvösnek tartom én azon intézkedést, hogy a néptanító tapasztalatainak gyarapítására alkalom nyujtassék; azt is elismerem, hogy a gyors fölfogással, utánzási képességgel, s jó emlékezettel bíró ember a külföldön, a kultur államok oktatási, s neve-

lési intézeteiben hat hét alatt is sok jót sajátíthat el; csupán azon eszmével nem tudok megbarátkozni, hogy a néptanító külföldre zarándokoljon, mielőtt hazánkat, s hazánk népművelődési viszonyait, a népoktatás ügyének vidékenkinti állását ismerné. S hány tanító ismeri azok közül, kik külföldre kiküldetnek; hány utazta be a hazának legalább néhány megyéjét a célból, hogy a népoktatás terén előhaladást, vagy elmaradást, a nép jellemét, az igényeket, az akadályokat közvetlen közelből tanulmányozza? Bizony kevesen, mert hiszen erre a célra nem ad a kormány úti-költséget, s a néptanító erszénye rendszeren üres, mint a templom-persely hétköznapon.

Pedig csak akkor, ha a külföldre utazandó néptanító előbb hazánk népoktatási viszonyaival megismerkednék, lenne igazán gyümölcsöző a külföldre utazás; mert csak ekkor lenne képes, összehasonlításokat tenni, következtetést vonni; ekkor lenne képes, összeegyeztetni a szükségest a lehetőséggel, s nem történnék meg az, hogy a külföldre kiküldött néptanítók olyan intézményeket erőszakoljanak be hazai népoktatásunk keretébe, melyek viszonyainkkal jelenben meg nem férnek, *) s viszont, nem történnék meg az, hogy épp az olyan intézkedések kerüljék el külföldön utazó néptanítóink figyelmét, melyeket nálunk meg lehetne, s meg kellene honosítani. Szerintem tehát, a kormánynak is ezen elv szerint kellene a néptanítók útaztatása tekintetében eljárni: előbb ismerd meg hazádat.

Ilyen, s ezekhez hasonló elmékedések közt tettem meg az utat Kolozsvártól Felvincig a Biasini-féle kényelmetlen gyors szekér egyik coupéjában, midőn a vakáció kellemes óráit édesen szunyadozva élvező útitársam egy jókora bukkanónál történt karambole után fölnyitá szeméit, s topographiai ismereteit értékesítve, tudtomra adá, hogy az előttünk a hegy oldalban elszórva levő házak összességében Aranyosszék főhelyét, Felvincet van szerencsém megpillanthatni.

Nem csekély öröömre aztán, néhány perc múlva megállott a döcögő bárka, s én siettem, hogy úti elmékedéseim végeredményét képező elv szerint tapasztalatokat gyűjtsek a regényes Erdély népoktatási állapotáról.

Mondhatom, az első benyomás igen kellemesnek ígérkezett. Az iskola után kérdezősködve, egy csinos, új, nagy ablakokkal ellátott épületet mutattak, s földobogott keblem az öröm miatt, hogy e kis város, alig 1000 lelket számláló ref. lakossága ilyen derék épületet emelt a közművelődés számára. Öröömöm fokozódott, midőn az egyik buzgó, s értelmes tanítóval találkozva, többek közt közlé velem, hogy a fiu-iskolának alaptökéjét, mely tiz évvel ezelőtt nem volt több 200 frtnál, célszerű kezelés által már 5000, mond, ötezer forintra szaporitá az egyháztanács.

Hanem, hajh, az én öröömöm nagyon rövid ideig tartott, addig t. i., mig átléptem a csinos iskola-épület küszöbét. És ez az átlépés nem volt ám könnyű dolog, t. olvasóm. A küszöbön belől derékig érő dudva boritá az udvart, valóságos amerikai vadon, melyen csak nagy nehe-

*) Mint például az egy tanítóval bíró népiskola tanítványainak hat osztályra különítése.

zen lehetett keresztül hatolni az épület tornácáig, hogy itt még a fölfeszegtetett téglákból alakult romokon keresztül folytassuk nyaktörő útunkat. Bent folytatására találunk a szomorú képnek. Az egyik tanterem teljesen üresen, padok nélkül ásitott felénk, mintha mondta volna: ki börtökodik zavarni eddig soha nem háborgatott csendes nyugalmamat? A másik teremben voltak padok, de anynyira célszerűtlenek, hogy önkénytelenül ez a kérdés ötlött elmémbe: vajjon, nem célszerűbb-e az első terem berendezése, melyben t. i. éppen semmi sincs? Taneszközöknek nyomára sem akadtunk. *)

Peregrinus.

(Folytatjuk.)

VIDÉKI ÉLETT.

Küküllői egyházmegyéből.

Bethlen Sz. Miklós, május 21-én, 1872.

(Folytatása és vége.)

Ezek közül tanévünk kezdetén, mely folyó év január 2-án kezdődhetett meg csak kemence, asztal, padok és fahiánya miatt: olvasni tudott 3, most pedig meglehetősen olvas és ír 16, a többi pedig a menynyire haladhatott a Gönci-féle a-b-c-ből, az ott levő gyakorlatokat olvassa és írja. Tanításban a hangoztató módszert követtük, és az írva-olvasást. Taneszközeink, kézikönyveink, a természet-tani táblák kivételével, mind megvannak, melyek egy kezdő népiskolába szükségesek. Megszereztük pedig, minthogy iskolánknak semmi jövedelem forrása, már csak néhai báró Brukenthal Hermann ő nagysága kegyes adományából.

Tan tárgyak: 1. Vallás. 2. Olvasás. 3. Írás. 4. Földrajz. 5. Természetrész. 6. Számít. 7. Ének. 8. Vers. 9. Gimnastika. 10. Magyar nyelv.

Mindezen tárgyakból május 20-án a templomban, szép számú közönség előtt — dicséretére válják a tanítónak — oly eredménnyel vizsgáztak, hogy — az előttünk smeretlen — tisztelt járási bizottság elnökének fáradságát s kárpótolta volna, ha .

Ez azonban nem egészen azt bizonyítja, mintha egyházunkban minden szülő anynyira felvilágosodott és a nevelésügy iránt anynyira lelkesedni tudó lenne, hogy önkint járassa iskolába gyermekét; hanem inkább azt, hogy van — egyházunk értelmesbjei közül választott — lelkiismeretes iskola-tanácsunk, kik rendre, naponkint meglátogatva az iskolát, a szorgalmasokat megdicsérték, a hanyagokat, rendetleneket megdorgálták, a tekergők szülőit személyesen felkeresték, buzdították, hogy adják iskolába a gyermekeket, s ha a buzdítás és megintés nem fogott, meg is büntették.

Köszönet nekik e fáradozásukért, melylyel bebizonyították, hogy értik, mit tesz a becsületbeli kötelesség. Isten adjon minden egyháznak sok ily lelkes férfiakat!

*) Később hallottam, hogy a tanfelügyelő ellátta ezen iskolát némely taneszközökkel, hanem midőn félév múlva meglátogatta az iskolát, a térképek, a falitáblák akkor is akkint voltak elpakolva a tanító fiokjába, mint a hogy elküldtetek. Valószínűleg, a mi látogatásunk alkalmával is ezen eredeti helyzetben lehettek.

Ezzel befejezve lenne tudósításom; de történetesen eszembe jut t. Sámuel József urnak e lap 16- és 17-ik számában közlött, egyházmegyénk tanügyét, különösen a marosi járás-bizottságot, s főleg annak elnökét érdeklő cikke, s így nem tehetem, hogy egy kérdést ne tegyek fel a marosi és küllői alsó járási bizottság eljárására vonatkozólag. Kérdés: melyik járt el megtisztelő, becsületbeli kötelességében rosszsabbul? Igen, rosszsabbul; mert, mivel egyik sem járt el, a jóval fokozni, ez esetben nem lehet. A felelet világos, hogy a küllői; ezzel azonban, nem akarom a marosi járás bizottság eljárását menteni, sőt magam is azt vallom, mit Sámuel kolléga ír, hogy: „az út elején kiállani, erkölcsi gyengeség.“ De az őszinte vallomás mindig becsülendő; s nézetem szerint, sokkal egyenesebb úton jár az, s így bármely esetben kevésbé cselekszik rosszul, ki tisztán kimondja, a mit akar; mint az, ki a megtisztelő címet csak sallangoknak tekinti, szereti ugyan diszteni velők, de a közjó előmozdítására, az elvállalt kötelesség teljesítésére, hogy rá nézve kötelező erejűek, avagy csak buzdítók lennének, tagadja (t. i. tettleg). Rosszsabbul járt tehát el, a mi kerületünkbeli j. bizottság, mint a marosi; már csak azért is, mert emez határozottan nyilvánítja szándokát, a körébe tartozó, a nevelés és tanügy iránt lelkesülni tudó egyének, nem kénytelenek szavaikért pirulni. Míg amaz hallgatva szándokával, azon kellemetlen helyzetbe juttatott, hogy könnyen megtörténhetik, miszerint a szószékben az igazmondás erkölcsileg szép és boldogító voltáról elmélkedve, és a kántor ráfúva a 144-ik dicséret 4-ik versét, mikor kijövtünk, így szólhat valamelyik, hallgatóink közül: „bizony, szépen beszél tiszteletes uram, s mesturam is szépen énekel az igaz mondásról; de még szebb volna, ha követnék is.“

És ekkor mit tegyünk? Kénytelenek vagyunk, elhallgatni; mert gyakran ígértük, sőt fenyegettük is, hogy a t. bizottság nem sokára itt lesz, s majd megdicsér. Vagy pedig azt feleljük: vártuk; de, fájdalom, hasztalan vártuk; ez pedig soha sem épít, hanem csökkenti a hitet és bizalmat, mit ha elvesztett, nézetem szerint, nem sokat ér a pap és tanító minden fáradozása.

Adja az ég, hogy ne legyek kénytelen, soha többé ily nemű aggodalmaimnak kifejezést adni. Ugy légyen.

Kovács Elek,
ref. pap.

A szilágy-szolnoki egyházmegyéből.

Lompért, július 13-án, 1872.

Folyó év július 8-án fiók-egyletünk megalakulván, elnöknek megválasztott sz. sámsoni tanító Verestói György. Pénztárnoknak mocsolyai tanító Szűcs Sámuel. Jegyzőnek lompéti tanító Nyesty Lajos.

Címül elfogadtatott: „K.-Szolnok-Krasznamegyék tanítói egyletének, sz. sámsoni fiók-egylete.“ Célja a fiók-egyletnek az önképzés, özvegyeinek, s árváinak lehető segélyezése. Alapszabályaink a magas kormány által meg vannak erősítve.

Tagsági díj az anya-egyletbe évenként 2 frt. Könyv-

tár, s más mellékes kiadásokra 1 frt. 50 kr., összesen 3 forint 50 kr. o. é.

Hogy fiók-egyletünk is egy kis önszegélyző kaszszát alapítson, elfogadta lompéti tanító Nyesty Lajos azon indítványát, miszerint a fiók-egylet minden tagja minden havi gyűlésen a fiók-egylet pénztárába 20 kr. fizessen. És ha e betételek kinövik magukat, kamatra kiadassék.

A sz. sámsoni fiók-egylet minden hónapban közgyűlést tart, melynek idejét és helyét mindig az elnök határozza meg.

Hadadi ev. ref. lelkész, Kondor Endre, a népnevelés körül tanúsított, s tapasztalt hű fáradozásainak elismerésül, fiók-egyletünkbe tiszteletbeli taggá választott közakarral.

A sz. sámsoni fiók-egylet pecsétnyomójának megkésztése jegyző Nyesty Lajosra bízatik, mely a következő köriratot viselendi: „A sz. sámsoni fiók tanítói egylet pecsétje 1872.“ *)

A jövő közgyűlésen pedagógiai előadást tartanak hadadi tanító ifju Somogyi Károly, írva-olvasásból; Nyesty Lajos, lompéti, a törtek elemeiből; Verestói György, sámsoni, hazai történelemből; Kaproncai Benő, lelei, beszéd és ért. gyakorlatokból.

Tisztelettel kérem a t. szerkesztő urat, sziveskedjék becses lapjában e jegyzőkönyvi kivonatunkat közölni; koronkint egyletünk munkásságáról ezután is bátorkodunk értesíteni az „Erdélyi Prot. Közlöny“-t.

Végül, felkérem e két megye területén működő pályatársaimat is a mentől melegebb érdekeltségre. Nehogy kénytelenek legyünk kimondani azt, mitől ez alkalommal tartozkodunk, s mely alól — őszintén óhajtuk — hogy a kedvező körülmények fölmentsenek.

Fel, pályatársak, sorakozzunk, egynek sem szabad kimaradni! Oszlanak a sötét felhők: nem sokára tisztán fog ragyogni az elismerés egén a népnevelés fényes napja.

De dolgozzunk, és tegyünk; ne csak jajgassunk.

Nyesty Lajos,
f. egyl. jegyző.

K Ü L Ö N F É L É K .

= Az ez évi kerületi közgyűlésre szétküldött meghívó így hangzik: A szervezeti törvény III. pontja értelmében rám ruházott kötelességből kifolyólag az ezen törvény I. és II. pontjában meghatározott és szervezett egyházkerületi közgyűlést a folyó év aug. 18, s következő napjain megtartandólag egybehívom, annak ez időszerű állandó székhelyére, Kolozsvár sz. kir. városába.

Midőn anyaszentegyházunk új szervezetű törvényhozó, legfőbb kormányzó hatóságának első gyűlésében való részvételre . . . . . atyafiságosan fölkérem, nem tartom szükségfelettinek az ezen gyűlés által ellátandó ügyek fontosabbjait föllemlíteni.

Ezek: a szervezeti törvénynek a m. évi közzsínat által óhajtott végleges megállapítása; annak teljes életbe léptetése; középponti pénztár felállítása; egyházi törvénykezési rendszer megállapítása; fő- és középtanodáink tanári székeinek rendezése; az államsegélyezési ügy szabályozása; anyaszentegyházunk sérelmi ügyeinek tárgyalása; kolozs-

*) Tán jobb lenne így: „sz. sámsoni vidéki tanítói fiók-egylete.“ Mert „fiók tanító“ nem létezik; hanem, az egylet, az fiók.

vári és m. vásárhelyi tanodánknál ürességben levő tanszékek betöltése, s más egyéb az ig. tanács által az egyházkerületi közgyűlés elébe utasított tárgyak.

Kolozsvártt, július 22-én, 1872.

Atyafi szolgája
br. Kemény Ferenc,
államgondnok,

= A prot. egylet elnöke, Fördös Lajos és titkára Kovács Albert aláírásával megjelent a meghívó a második közgyűlésre oktbr. 1-ső és 2-ik napjára. Az isteni tisztelettel megkezdendő gyűlés első tárgya a miniszteri leirat értelmében sürgőssé vált hiányok pótlása az alapszabályokban; azután, titkári jelentés az egylet múlt évi működéséről; irodalmi és humanisztikus ügyek előmozdítására kiküldött bizottságok jelentése; belmissio felkarolása a magyar királyság határain belül; indítványok, pénztári kimutatás, elnök választás; két felolvasás sat. Hiszszük, hogy az érdeklődés e nemes célú és kétségen kívül, a jövőben gazdag gyümölcsözést ígérő törekvés iránt, éppen oly meleg lesz, mint a múlt évben s reméljük, hogy mi közülünk is többen fogunk részt venni. Az eszme immár testet öltött; tápláljátok a szeretet édes tejitalával, és oly férfivá növekedik, ki képes lesz megharcolni a nemes harcot.

= Szentpéteri János. helybeli polgártársunk, megboldogult neje emlékének föllevenítésére, 2 forintot osztr. ért. adott át e lapok szerkesztőjének, hogy azt ossza ki az ekkla. szegényei között. Mind az indok, mind a cél egyiránt élő bizonyossága annak a nemes indulatnak, mely jellemzi a méjj érzésű szívet, s mely a férfinak is egyik tisztessége. Fogadja derék polgártársunk köszönetünket a szegények nevében.

= T. Biásini Domokos ur múlt hó végén egy itt Kidében szerzett birtok átvétele alkalmával megtudván, hogy egyházunk egy másod-fitanitóság felállításában fáradozik: a tanítói fizetés alaptökéjének növelésére, 1873 jan. 1-től folyó szelvényeivel, egy 100 forintos urbéri kötvényt küldött hozzám, s kísért soraiiban határozottan kijelenté, hogy „mint kibédi birtokos, ha isten életének kedvez, ezen alapítványát még nagyítani, s iskolánk érdekében mi csak tőle telik, mindent megtenni szándékozik.“ Az élet ura segítse e nemes szívű ügybarátot ígérének beváltására! Jelen adományáért pedig fogadja a nyilvánosság előtt is hálás köszönetemet, melyet egyházam nevében, becses lapjában kifejezni, kedves kötelességemül ismertem. Muzsnai Pál, s. k. kibédi ref. pap.

= Gy. Fehérvári ev. ref. egyházmegyénk f. hó 22-én Gy. Fehérváron tartott közgyűlésében felbontatván az egyes egyházak szavazó levelei, egyházmegyénk részéről báró Kemény Gábor; az iskola-mesterek részéről Tókos Sándor, vajasdi lelkész, lettek képviselővé megválasztva.

= (Halálozás.) Folyó év július 5-én halt meg Barabás János, lelei nyugalmazott ref. lelkész, anyaszentegyházunk egyik legrégebb szolgája, 75 éves korában. 1819-ben szenteltetett fel a széki zsinaton, s a múlt év folytán lépett 52 évi hivataloskodás után nyugalomra. Kilenc gyermeket nevelt fel, közülök kettő mint pap, kettő mint tanító szolgálja az anyaszentegyházat. Emlékét buzgó szolgálatán kívül maradandóvá teszi hagyománya, mely szerint a lelei egyháznak, melyben 39 éven át hirdette az ígét, végrendeletében 800forintot o. é. hagyott orgona készíttetésre, Áldás kísérje emlékezetét!

= A gazdasági tanintézeteken f. hó év nyarán néptanítók számára tartandó gazdasági tanfolyamokra, államköltséggel való ellátás mellett a közoktatási ministerium által kijelölt a következő néptanítók hivatnak be, és pedig a kolosmonostoriba aug. 19-ére: Ilyés Péter,

Kovács Mihály, Székely György, Kelemen Ferenc, Kosa Mihály, Pásztor Sándor, Kis József, Osváth Mihály, Kádár Márton, Szabó Lajos, Gödri János, Tordai Nagy Ferenc, Décsi Lajos, Szakács János, Buták József, Szabó Károly, Csiszér Pethő, Kőncey Sándor, Barabás Elek, Steiner István, Filep Mózes, Budai István, Maioru György, Dicu János.

= Tanári fizetések Poroszországban, az igazgatók fizetése a) Berlinben 3,300 frt. osztr. ért. b) ötvenezernél több lakost számláló városokban, átlag, 2,775 frt. c) más helyeken, átlag, 2,475 frt. Véglegesen megerősített rendes tanárok kapnak a) Berlinben, átlag, 1800, b) minden más helyen 1575 frtot.

= Legközelebről nemzetközi kongressus tartatott Londonban a börtönügyben. Meg is hozták a határozatot, hogy a halálbüntetést meg kell szüntetni. Julius 24-ikén aztán az angol alsó házban Golpin beadta javaslatát a halálbüntetés eltörlése iránt és azt szépen el is vetették. És a bitó ezután is meglesz Angliában, mint egyik faktora a civilizációnak! Pedig, azok csak okos emberek, vagy — micsoda!?

= Technikai okok miatt, múlt számunkban megkezdett első cikkünknek befejezését egy későbbi alkalomra kellett halasztanunk.

KÖRÖZTETIK.

759—1872.

Fogarasi püspöki vizsgálat alatti egyházközségünkben a fitanodában ürességben levő egyik elemi tanítói állomás, melynek évi javadalma:

1. Az egyház pénztárából havi részletekben kivehető 360 o. é. frt. készpénz.
2. A sátoros ünnepeken való prédikálásért az egyház pénztárából 5 frt, 25 kr. légatusi illeték.
3. A piaci vámfának $\frac{1}{4}$ része, melyből osztálya termét is fűteni köteles; e vámfá illeték a jeleni faár szerint mégér 100 o. é. frtot.
4. Temetésen való éneklésért 30 kr., mely évenként körülbelül 4 o. é. frtot ér.
5. Egy darab veteményes kert az iskola udvarán, és a mezőn $\frac{1}{2}$ nyil föld.
6. Tandij: osztályának felekezetünkben levő növendékeiktől 1 o. é. frt., idegenektől kétanyuni. Az osztály növendékeinek száma ez iskolai évben 30 volt.
7. Két szobából álló szállás az iskola épületében.

Teendői.

1. A fitanoda I. II. osztályainak a közoktatási törvény szerint minden tantárgyban való tanítása.
2. A sátoros ünnepeken tanítótársával a fen kitett díjért templomi szolgálat.
3. Temetéseken — ha megkívántatik — a fennirt díj mellett éneklési segédkezés.
4. Szükség esetében, a segédpap gátoltatásakor, templomi szolgálat.

Kellőleg képzett, művelt egyén magán-órák adásából is feles jövedelmet biztosíthat magának.

Pályázati határnap augusztus vége.

A folyamodványok, melyek mellé az illetők tanítói képességeket, erkölcsi magukviselését, eddigi szolgálatjukat és egyéb előnyeiket, p. o rajz, zene, és művészetben jártasságukat igazoló bizonyítványaik melléklendők, fogarasi ev. ref. lelkész tiszteletes Páncél Károly aa.-hoz Fogarasra küldendők.

Kolozsvártt, július 27-én, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 8, 1872.

84—32. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A közgyűlés legfontosabb teendője.

(Polytatás.)

A vagyon második osztályát képezi az egyes egyházak magán-, illetőleg szorgalmi vagyona.

E közt is van fejedelmi donacionalis és magán alapítványi vagyon, és az időnkinti szorgalmi vagyon.

A fejedelmiék legtöbbszörre lokálizálva vannak, még pedig személyekre, u. m. prédikátorokra, és scholae magisterekre, néhol templomokra dirigálva, a magán-alapítványiak szintén.

Az élvezeti jog kizárólagos, míg az egyház fennáll, ennek megszüntével beáll a rendelkezés az előbbi pont alatt körvonalozott módon; addig pedig fenn marad a felügyelet, nyilvántartás és ellenőrzés joga, és kötelessége.

Mindkettőt a főigazgató testület gyakorolja az állandó igazgató tanács útján, a kanonika vizitáció által.

Milyen volt a múltban ezen vizitáció? Kérde, a ki nem ismerte. Mit feleljek, hogy őszinte legyek? Tisztelet az időnkinti kivételeknek csak azt mondhatom: nolo, satiram scribere! A múltban nagyrészt farsangi, vagy böjti mulatság volt, mulasztással spékelve; s a kanonba feljegyzett kérdések feltétele után, tiszteletes aszszonyom megmutatta, hogy tud ludat, pujkát, vagy kappant hizlalni, és a patronus szakátsától milyen tésztát tanult sütni; s ezek elköltése után volt néhol egy kis labinét is, s aztán jól tartva, tovább ment e karaván. S hogy a jelenben sem korrekt, csak egygyel bizonyitom: becses lapjának, már nem emlékszem, melyik számában olvasám, hogy a közssinat a görgényi egyházvidéki visitációt követendő minta-példányul állítá fel — dicsérettel; ha jelenben korrekt lenne, nem lett volna szükség a követésre méltó buzditásra.

De elég a multról onynyi, nem tűztem célul, történelmet írni, a ki ismerte, tudja hiányait, s azt

is, hogy a mulasztásoknak mennyi kárát vallották egyes egyházaink, és statusunk.

Törekedjék e részben is mindenki tehetsége szerint az elodázhatatlan javításra.

Mielőtt tovább mennék, ismét egy kis intermezzot kell csinálnom, t. i. jeleznem kell, hogy 48 előtt minden vizitáció jegyzőkönyve a permanens konzistorium elébe jutott, ez bírálta meg a közigazgatást tárgyazó pontokat, és ha volt, megtette reá észrevételét. Nagy suly az időben nem volt fektetve reá; egyházaink akkori állásánál és viszonyánál fogva, szellemi és anyagi szűkségeink egyiránt tévesek voltak; a szellemi déli álmát aludta, anyagi tekintetben pedig a szó teljes értelmében isten kegyelméből élünk; 48 után színét se látta egynek is a permanens konzistorium; mikor, mikor nem, és hogyan, a püspök lett a felül vizsgáló. Jog feladás volt-e, vagy kötelesség feledésből történt? Nevezze el kiki tetszése szerint. Elég az, hogy nézetem szerint, nagyon is visszás és helytelen dolog, s úgy hiszem, velem együtt mindenki, a ki komolyan utána gondol, annak tartja, hogy az egyházi vagyon kezeléséről vezetett számadást a legtöbb helyen irás tudatlan megyebíró, vagy egyházi helyett készítse a pap, a ki tulajdonképpen ellenőre a számadásnak, vizsgálja az esperes papi vizsgáló társaival, és legtöbb részben indolenciával, vagy a kollegialitás távolító üvegével és feljül vizsgálja a püspök; a világi rész pedig, melyé tulajdonképpen a vagyon, egy jottát se tudjon az egésztől, hanem egy derült, vagy borus reggelen arra ébredjen fel, hegy az ön becses lapja, nem tudom hányadik, számában olvassa a püspöknek egyik egyház vizsgálati-jegyzőkönyv alkalmából a permanens konzistoriumhoz tett jelentését, hogy ez és ez esperes az egyház telkét elfoglalta, és magának házat épített reá sat. Gyönyörűséges korollarium, mondhatom; ha egyébnek nem, de okulásnak nagyon jó; nekem pedig, ha amugy átfutólag venném is a dolgot, bizonyításnak elég volna, hogy eljött az ideje e részben is a javításnak.

De itt meg nem állapodhatom, ha lehord is szerkesztő ur hosszadalmasságomért, tovább kell men- nem, s a laikusok közül azoknak, kik ez instituciót talán nem ismerik, meg kell mondanom: mi az, hogy annál több kedvök legyen a javításra törekvésre.

Ezen institució anyaszentegyházunk testében nem kevesebb, mint lélekző szerv, mint a tüdő a testben.

Nagyot mondottam talán? Nem. Igyekszem be- bizonyítani.

A képviseleti szervezetben a vizitáció az első hivatalos közeg, mely a tömeggel közvetlen érintke- zik; ez szolgáltatja a szükségelt élenyt, mely a szer- vek munkássága által szerzett tápnedvet vérré for- málja, megégeti a haszonvehetetlen részeket, és elő- segíti a legcsekélyebb maradék célszerű felhasznál-ását is.

De nem beszélek allegoriákban, hogy annál ért- hetőbb legyen.

Mit tehet a kanonika vizitacio, és mit kell tennie?

A szorgalmi munkásságot, melyre kivétel nélkül majd mindenik egyház utalva van az önfentartás el- vénél fogva: a hol megvan, lankadni nem engedi, s a helyi viszonyok és körülmények legjobb ismerete mellett, megadja a helyes irányt; a hol nincs, fel- ébreszti, megismerteti a népet szellemi és anyagi ér- dekeivel, a buzdító példák felmutatásával felkölti a nemes versenyt; szóval, megtanítja a népet arra a munkásságra, melynek kihaltát folyton emlegetjük.

Ha a munkásság megvan, számon veszi gyü- mölcsét; s miután a lankadásnak legtöbb esetben abban rejlik az oka, hogy a nép néha megfeszített szorgalma után sem lát eredményt, szigoruan ellen- őrzzi, hogy a megszerzett vagyomból egy fillér se fe- cséreltessék el és hogy szabályszerűen kezeltessék.

Ez a vizitációnak egyik kiváló fontosságu fel- adata. Bizony, bizony mondom, ha azt a multban mindig lelkiismerétesen szem előtt tartja vala, most nem lenne anynyi desolált és szegény egyházunk; mert hiában van a szám, ha nem tudja anyagi szük- ségeit fedezni, s ha nincs módja, papot és tanítót tartani: rendesen elszéled a nyáj pásztor nélkül.

Továbbá, minthogy a pap és tanító az egyház éltető szelleme, szigoruan felügyeli, hogy ezek köte- lességöknek eleget tegyenek; hogy a folyton növekedő indolenciának mennyire oka ezek magatartása, ugy hiszem, nem kell bizonyitnom, elég utalni a példára, hogy a legindolensebb nép között mit bir tenni egy lelkes pap és tanító.

Végül, hogy a térszüke miatt, a vizitációnak több aprólékos kötelességeit ne említem, még csak egyik fontosabb feladatára mutatok, s ez az, hogy a népet megismerteti a főigazgató testület által életbe léptetett instituciókkal, helyes fogadmat nyújt azok- ról, s miután a képviseleti rendszer által tényezővé vált, előkészíti a szőnyegen levő tárgyat; szóval, fel- költi a kellő érdekeltséget az anyaszentegyház köz- ügyei iránt.

Hogy ily eljárás mellett az eredmény nem ábránd, bizonyítja a görgényi traktus vizitációja; ezért nyerte ennek buzgó munkássága a méltó elismerést, megmutatta ez, hogy mikint lehet, ugy szólva, sem- miből a szorgalom ébresztése, a szigoru ellenőrzés; és okszerű felhasználással egyházi vagyont teremteni, munkás életet kelteni, és a nevelés ügyét még álma- ból felserkenteni.

S ha e példa bizonyit, megelégedhetni-e az óhajással, hogy hasson az másokra is? Nem! A va- gyon a főigazgató testület fideis kommisszuma, lét- alapja anyaszentegyházunknak; ugy hiszem, hivatva fogja érezni magát a főigazgató testület, az ellenőr- zés emez ismert hiányán segitni, s kiváló gondjának fogja tekinteni a kanonika vizitáció célszerű szerve- zését, s működésére a jövőben főfigyelmet fog for- ditni; hogy ezt tehesse, szükség lesz mindenek előtt, az egyházak meglevő vagyónáról pontos öszszeirást szereznii be, s az ellenőrzésre azt venni alapul. A ki nem hiszi a helyes ellenőrzés jutalmazó eredményét, annak csak egy adattal szolgálok bizonyításul. A ha- zabeli százsz-földi községek, a mult században, mig vagyonuk kezelése kormányi ellenőrzés alá nem volt vonva, kevés kivétellel a bukás szélén állottak; hol állanak most, a szigorán vezetett ellenőrzés mellett?

Tekintsünk, uraim, egyházaink jelen állapotára, s látni fogjuk hogy csak is azon egyházaink anyagi jö- vője van némileg biztositva, melyek dézma-járadékot élveznek. A patronatus meghalt; a kepe vonaglik; a materialis szükség folyton növekedik, egyházaink szegényednek; bizony, bizony mondom, apad a fő- vénny naponta lábaink alól, és sülyedünk a szegénye- dés örvényébe! Magunk erejére vagyunk utalva, szorgalom és munkásság egyedüli horgonyunk; ébresz- szük, ápoljuk, mig nem késő. Tettre; tette mindenki; a szó, beszéd nem segit, lélek és munkásság, a mi megelevenit!

Második tárgya a közgyűlés főgondjának, néze- tem szerint, a nevelés-ügy.

Égető kérdés ez, s nagyon is eljött ideje a reformálásnak.

Nem mondom, hogy a közelebbi multban nem történt e részben semmi változtatás, — igen, a gymnasiális és felsőbb tanítást illetőleg — nagyrészt az idő szerinti kormányzás pressiói miatt; s végül, addig lón változtatva, míg egy újabb rendszer lón életbe léptetve.

Meg is próbálta az idő; de kérdem, bebizonyult-e életrevalósága? Ugy hiszem, nem. Szélsőségben járunk: a multban keveset adtunk, a jelenben igen sokat öleltünk össze; egy csapással két legyet akartunk ütni: tudományos és real-nevelést, egyik a másik rovására esett; s hogy az eredmény nem kielégítő, annak sok oka van intézeteink elavult szerkezete, a tanerő elégtelensége, s főleg, hogy az akarataknak nem felel meg az anyagi erő; legjobb lesz tehát, tegyünk kevesebbet, de jól, helyesen, és eredménynyel biztatólag.

Szabjuk a törekvést a rendelkezés alatt álló anyagi erőhöz; tartsuk figyelembe, mit követel a kor; nézzük meg, mások jó eredménynyel mit csinálnak, kövessük a jó példát.

Generációnk azon részét, melynek hivatása reál irányba haladni, ne kinezünk a tudományos nevelés körébe vágó tanulmányokkal; ne vonjuk el tőlük a drága időt, mit visszaadni, képesek nem leszünk, válaszszuk el a kettőt egymástól, határozzuk meg, melyik intézetünket alakítják át reál intézetté; bár a jó példa után, mit az ágostaiak eljárása nyújtott, rég tettük volna. Kérdem, hol állanánk ma, ha a sepsi-szent-györgyi és makfalvi iskolánkat alreál, és az udvarhelyi tanodát felreál iskolává a maga idejében alakítottuk volna át; s pedig a s.-szt.-györgyit, az alapító népség határozottan kifejezett intencioja szerint, kezdetben már így kellett volna beindítani; ha addig elmulattuk, tegyük legalább most. Hallgassuk meg, miről panaszkodnak növendékeink, kik gymnasiumainkat végig járva, egyetemre mennek reál irányban; panaszuk, hogy nincs kellő alapjuk: égeti öntudatunkat.

Többi tanodáinkat, ha tudományos intézeteknek tartjuk meg, lássuk el a lehetőségig állandósított tanerővel; nem megy az a transzennalis szaktanító — szintén leélte magát a kollegialis rendszer is — ha egyszerűen nem is lehet szakítani vele, legalább rendre gondoljunk ezzel is valamit.

S a mi leginkább meglazult, a rendet és fegyelmet igyekezzünk helyreállítani intézeteinkben.

S ha egyébben tettünk valamit: mikor a tanári székeket rendezzük, határozzuk meg szigorúan a tanárok kötelességét és munkakörét, hogy ne nevéssen a világ bennünket, látva és tudva, hogy egyik tanárunk a rizling-hegyet ügyeli, a másik erdőmester, a harmadik váltógazda, s a pincét ex consilio kezelik; kérdem, melyik kötelességének tesz eleget? Két nyergyet ülni, nem lehet, cél a nevelés, a gazdaság folytatása az eszköz; legyen meg mindeniknek a maga embere.

Aztán, a mi legfőbb, figyelje meg a közgyűlés, hogy az általános tanvezetés főfelügyeleti joga az újabb időben szintén kisiklott a főgazdátó testület kezei közül; vegye kezébe, mert különben bábel lesz belőle.

Hát a népnevelés? Az e részben való hátramaradottság feletti fájdalmas érzést csak az enyhítheti, hogy országosan benne vagyunk; habemus socios.... De az neveli aztán, hogy non habemus adjutum; pedig a kötelesség ugyancsak van emlegetve, az intés sem hiányzik hozzá, elmondhatnók a cigányayal „a fiu a pitvarba tartja a zsák száját.”

Oh jöjj, el protestáns önfentartás ós szelleme, óbressz munkásságra!

De, igaz az a közmondás, uraim: „hogy a ki magos hegy alatt áll, ha mindig csak a tetejét nézi, soha se jut fel reá.”

A ki megindul, ha lassan is, de mindig halad; az igaz munkát megáldja az isten, köz a haszon belőle, hordozzuk közösen a terhét is, így lesz valami belőle.

És legvégül, a nevelés-ügy irányának és szervezetének megállapítása után mondja ki a közgyűlés, hogy a végrehajtást, idő közti felügyeletet és ellenőrzést a permanens konzistorium végezze.

Volna még több tárgy is, miről szollhatnék, ha idő és tér engedné; de hogy mindkettőben nyerjek, áttérek a szükségelt pénzerő beszerzésére, s minthogy az ajánlandó tervezet valószínűsége esetében, különösen a permanens konzistoriumra tetemes munka vár, helyesebb sorrend szerint, akkorra halasztom a munkaerő beállítása iránti igénytelen nézetemet.

(Még egy közlemény következik)

A szervezeti törvényhez.

II.

(Folytatása és vége.)

Szabadjon már most nekem is, szerkesztő ur engedelmével, egy éni nézetemet elmondani e tárgyról.

Akár a meglévő szerkezet, illetőleg törvény, mert ez a címe; akár ez, akár ama vélemény fogadtassék el, értem a mi és a Demeter véleményét: engem egyik sem elégít ki. Nem elégít ki, mert az evangélium világos szava ellenére: „senki nem földja új posztó folttal be a hitvány ruhát, mert annak új posztó foltja a hitvány ruhát megszakasztja, s az után nagyobb szakadás lesz rajta; senki az új bort nem tölti régi tömlőbe sat. (Máté 14. 16. 17). Nem tudom, miért kellett az új szerkezetbe a régi zsinatot és a főegyház tanácsot egészen, s a mellé még egy új elemet, a választott képviselőket, venni fel. Mert így a választott képviselők akár 67-en, akár 33-an legyenek, az új vélemények szerint, $\frac{1}{3}$ -át alig teszik a gyűlésnek. Van ugyanis itt minden, mint a Péter lepedőjében. Egyháziak, világiak, tanárok, mesterek, gondnokok, hivatalnokok. 4, 12, 5000 lélek által egy évre, három évre, öt évre, örök időre, s isten tudja, mennyi időre választott képviselők; fizetéses, és nem fizetéses tagok. És vajjon, képzelhető-e ott szabad vélemény-nyilvánulás, ha egy olyan magam forma gregarius pap képviselő volna, s vele ellennézethen lennének a generalisok, obester, századosok, s ezeknek segédek, értem: a minden rendű hivatali méltóságokat. Ez, szerintem, csak olyan tanácskozás, mint a haditanács, hová minden fokozatból, le a közvitéz, egyet fel szoktak venni, természetesen, csak a formálítás megtartásáért; pedig az erkölcs mezején is sokszor kell élet-halál harcot vívni. És ha szavazatra kerül az ügy, hogy nyomjon egy közönséges képviselő szavazata annyit, mint az olyané, ki jelenleg hat állomáson főgondnok. Nem értem, miért kellett abba a régi garde-robe-ba a nagy apám parokáját, az apám sapotliját, s az én gyermekkori salavarimat, ha ugyan volt, beaggatni csak azért, hogy a jelenkori modern világnak legyen, mit megbámulnia. Ugyan kérem, miért mindaz? Hallom az ellenvetést: mert az érdekek, s ha úgy tetszik, a különböző érdekek azt kívánják. De hát, mi lehet egyéb érdeke valahánynak, mint anyaszentegyházunk boldogsága, felvirágzása? Ez pedig sem az egyik, sem a másik osztályhoz kiválóan nincs kötve. És mégis.

Tekintse meg bárki e lapok közleményeit a múlt évről, ezen felülrással: „Egyház szervezési tervek“, s elbámul, minő harcot vívtak a felett: a zsinat, vagy a főegyház-tanács véleménye fogadtassék-e el kiindulási alapul? Már csak a vala hátra, hogy krajcárt vessenek fel, mint a játszó gyerekek; holott künn is játék, benn is játék, s az egész élet játék, csak a játékszerek változnak. De nem üzöm-füzöm tovább drasztikus eszméimet, hanem kimondom, hogy egyfelől mig tisztelttel meghajlok előtte, mint törvény előtt, a jórend okáért; másfelől, nem tekinthetem egyébként az egész szerkezetet, mint egy nagy horderejű fontos lépést a kezdethez, mint egy pólakötőt, mely az izmosodásra született gyermeknek gyenge tagjait takarja; vagy mint a tojás kemény héjját, mire csak addig van szükség, mig a csirke felpelyhesedik, s a burkot szét fogja törni. Vajha, zápon ne maradna.

Eddig elő a tagadás, a hibáztatás mezején járok; már

most megmondom, hogy én mit óhajtok, mit akarok. Egyház-kerületi közgyűlést tisztán népképviselői alapon szerkesztve. Legyen annak egyforma tagja mindenki, kit a nép bizodalma arra kiválaszt, és ne legyen annak tagja senki más, kire ezen kriterion rá nem fér. Mindenkinek egyforma fizetése legyen; nekem mind-egy, akár három, akár öt évre válaszsák; akár öt, akár tizezer lélekre essék egy választott képviselő. Ez szabadon válaszszon magának elnököt, jegyzőket akár egy, akár 3—5 évre készítsen házszabályokat, s a szerint végezze teendőit. Ha kedvezményben akarnék valakit részeltetni, az senki más, mint a püspök, mint olyan; s ha a képviselők közül nem telnék ki anyyi pap, a hányra a szentelésnél szükség van — szükség esetében egy néhány esperes — de ezek csak a szentelési ünnepély tartamáig. Nem nyomhatom el végre fájdalmamat azon, szerintem, visszatetsző eljárás, hogy a püspöki hivatalnak az új szerkezetben nincs megadva illő méltósága. Hiszen, kérem, ha főpásztor, a mint hogy az, akkor a fő nem lehet sem nyak, sem derek. S most is hangzik fülemben n. b. e. Bodola Sámuel urnak ezen szava, akorról, mikor Csillagosi és Lámpási urak virasztottak az anyaszentegyház ködös éjjelében, midőn variáltak ezt a kifejezést: ad graecas calendas mit jelent, hogy ilyen szavakkal gestált a világi urak felé, „én nem csak a papoknak, hanem uraságoknak is püspöke vagyok.“ Vajha most is ne felednők mindnyájan ezt.

Csulak Zsigmond.

A főkonzistorium üléséből.

Kolozsvártt, július 28-án, 1872.

Elnökölt báró Kemény Ferenc ő nagysága.

1. Főt. Nagy Péter püspök szóbeli előterjesztésben ismerteti a hozzá kitöltetés végett megküldött népiskolákra vonatkozó statistikai rovatos táblázatokat, s azok betöltetése iránt útasítást kér. — A statistikai táblázatoknak azon rovatái, melyek az iskolák vagyoni viszonyait tüntetik fel, üresen hagyandók, a többi rovatok betöltendők. Ha az így betöltött táblázatok hiányosoknak találtatnának a magos kormány által, az egyházi főtanács kész leendő azokat a kezei közt levő adatok alapján kitöltetni. Püspök ő méltósága ez értelemben fog eljárni.

2. Pénztárnok bemutatja báró Kemény Ferenc ő nagyméltóságának 1071 o. é. frt. tőke adósságról szóló kötelezet. — A kötelezvény jóváhagyatván, annak bekebelezetése titkárra bizatik,

3. Pénztárnok pénztárnoki állásáról lemond, és kéri az egyh. főtanácsot, hogy tegye meg az intézkedéseket, melyek ez állomásnak az egyház-kerületi közgyűlésen leendő betöltését igénylik. — M. Ince Mihály ur elnöklete alatt titkár és számvevő bizottságilag kiküldetnek egy útasítás készítésére; pénztárnok ur lemondása sajnós tudásul vétetik, s azon reményben fogadtatik el, hogy ha pénztárnok aa.-ban a közbizodalom újból öszpontosulna, pénztárnoki állásán továbbra is működni fog; vagy legalább addig, mig a másik választandó pénztárnok állását teljesen

elfoglalná, a pénztárnoki teendőket folytatni fogja. Pénztárnok ur ez utóbbit teljesíteni ígérte.

3. Pénztárnok aa. lemondását benyújtó felterjesztésében ujjal is felhívja az egyh. főtanács figyelmét a gróf Wass Györgyné-féle adósságos ügyre, s abban erélyes intézkedést kér tétetni. — Titkár azon felhatalmazással küldetik ki, hogy Zarándmegyében lehető rövid időn kiszállva, a 15,700 frtos kötelezvény sorsáról a körösbányai törvényszéknél tudomást szerezzen, annak bekebelezését eszközölje, a kötlevelet viszszaszerezve, elhozza, s a grófné vagyona felett nyitott csódról teljes tudomást szerezzen.

5. Az egyház-kerületi közgyűlés ünnepélyének rendezésére püspök, számvevő, és Szabó Károly személyekben bizottság küldelik ki.

6. A desolata egyházak kérdésének az egyház-kerületi közgyűlésen leendő végeldöntése iránt javaslatot készíteni, bizottság küldetik ki.

7. A kolozsvári egyház papi lakjainak kijavítását, és egy ujjal felépítését elhatározván, e célra 20,000 forint kölcsön felvételét határozta el. Kéri határozatának jóváhagyását. — Felhivatik az egyház annak kimutatására, hogy a kölcsönt honnan, és mily feltételek alatt szándékozik felvenni, mit köt le a kölcsön biztosítására, és minő törlesztési alapja van.

Ezekon kívül, még több csekélyebb jelentőségű tárgy; bárha a gyűlés idejét legnagyobb részben a gróf Wassné-féle adósságos ügy vette is igénybe.

—th—s.—

TÁRCA.

Pédagogiai levelek.

I.

(Folytatás.)

Ime, itt áll tehát a csinos és célszerűen épült iskola, megvan a készség a tanügy fölhasználására, — sőt mint értesültem, a tanító is aránylag igen jól díjaztatik — s az iskola még sem felel meg céljának: pangás, pusztulás szemlélhető benne, s körülte.

Kétség kívül, kíváncsi a t. olvasó, tudni az okokat. Megmondom. Felvincen szokásban van (sajnos, hogy nem csak itt) a fi-tanítói állomást végzett theologussal tölteni be, a ki csak addig tanítoskodik, míg lelkeszi állomást nyerhet. Ennek aztán kisebb gondja is nagyobb az udvar tisztán tartása, fákkal beültetése, az épület megóvása, s a szükséges taneszközök beszerzésénél, és így a buzgalom, az áldozatkészség, mely ezen szép épületet létrehozta, nagyon kevés gyümölcsöt termend. Az említett indok persze nem menti az illető tanító közönyét; én nem szavaznék rá a lelkesz-választás alkalmával.

Nagy szükségét érzem annak, hogy ezt a szomorú képet derültebb színezetű kép fődje el lelkem elől.

Ezt a derült képet föl is találtam Maros-Vásárhelyen, melynek jól rendezett, virágzó népoktatási tanintézetei eklatans bizonyítékul szolgálnak annak, hogy nálunk sem az áldozatkészség, sem az érdeklődés nem hiányzik, ha van, a ki fölbresztetni, s értékesíteni képes.

Megjegyzendő, hogy én nem igen engedem magam a látszat által elkábíttatni. A nevelésügy iránti érdeklődés mérlegül nem a műveltebb osztálybeli gyermekek számára emelt iskolákat, növeldeket, hanem a külvárosi szegény néposztály gyermekeinek műveltséget nyújtó népiskolákat tekintem. Ezért, kiváló érdeklődéssel kerestem föl Maros-Vásárhelyt is az ugynevezett „hóstiti iskolákat.” A mit találtam, nem csak kielégített, de igazán meglepett.

A ref. egyház szent-miklós-utcai fiu- s leány-tanodája megérdemli a figyelmet. Maga az épület, az egészségtan szabályai szerint, dombtetején épült száraz, magas, világos.

Külön tantermek vannak a fiuk, külön a leányok számára, a felszerelés kitűnő, célszerű tanterv, s a mulasztási napló pontos vezetése tanuskodik arról, hogy Nagy Antal és Szekeres Elek tanítók szakértelemmel, s odaadó buzgalommal feleltek meg hivatásuknak. Kár, hogy a tanoda nem rendelkezik kerttel; s torna eszközökkel.

A ref. egyház áldozatkészségének szintén kiváló tanujelül szolgál a szentgyörgy-utcai négy osztályu ref. leányiskola, melynek tágas, egészséges helyiségében 5 tanító, s 3 tanítónő oktatja a 400-ra menő tanulókat. E tanodának van tágas, fákkal beültetett kertje; kár, hogy ezt a csinos kertet nem a tanulók művelik, s hogy hiányzik benne a virág, mely oly szép összhangzatba hozná a kertet a tanodával.

A ref. egyháznak iskolái emelése érdekében kiváló buzgalomát szerencsésen, s dicséretesen utánozta az evangélikusok egyházközsége is. Ezen egyház csekély számu tagjai a hajós-utcában a f. évben emeltek csinos iskola épületet, mely a legközelebbi tanév kezdetével adatik át rendeltetésének. A r. katolikusok sem maradtak hátra az említett hitfelekezetektől, s mint mondják — mert én, idő hiánya miatt, meg nem szemlélhettem — célszerű iskolájuk van.

Hanem, a milyen dicséretes előhaladást szemlélhet a nevelésügybarát M.-Vásárhely népiskoláinál, épp oly szomorú hanyatlást tapasztal a kövecses utcában létező kisdodóvónál. Nem nevelő intézet ez, még csak nem is óvoda, hanem valóságos gyermek-kínzó helyiség; nincs itt Fröbel, de még Rapos-féle rendszer sem, hanem van vers-magoltatás, gépszerűen egész 100-ig terjedő számoltatás, baka káplár stentori hangján történő vezénylet. Tisztaság, rend, munka-jó kedv számúznék innét, s a nevelésügybarát keble keserű érzelmekkel telik el, midőn a nevelő (!) német szövövegü dalok eldallásával produkálja németül szót sem tudó növendékeit. Bizony, ez a homályos pont nem illik be M.-Vásárhely népnevelés ügyének derült képébe, és én nem szívesen vállalkoznám azon felelősségben osztakozásra, melyet ezen intézet felügyelői szemben a közművelődéssel, s

a nevelés szabályaival, de a közönséggel is magukra váltak.

Nem meszsze ezen szerencsétlen intézettől, a kalváriautcában van M.-Vásárhelynek a lefolyt tanévben megnyitott polgári tanodája. Az intézet ideiglenesen az előtt szini előadásokra használt helyiségben van elhelyezve; a második osztály még csak a jövő tanévben nyitattik meg, de a célszerű ülhelyek, tan- és rajzeszközök, valamint a múlt évi eredményt feltüntetett rajz-mutatványok kétségtelen bizonyítékául szolgálnak úgy a városi közönség ezen intézet főtartására irányuló buzgalmának, valamint a komoly, tudományos Nagy Lajos igazg. tanár, s az élénk, tevékeny Gruber tanár szorgalmának.

M.-Vásárhelytől időzésemmel kellemes percek között kedves emléket képezendnek azok, melyeket Marossszék, Tordamegye, s Aranyosszék főtanfelügyelője, Filep Albert ur társaságában töltöttem. A tanfelügyelő ur ebédre hívott meg, s ezzel alkalmat nyújtott arra, hogy bizalmas beszélgetés közben benne a népoktatás ügyében buzgó, tapintatos, becsületos törekvésű férfit ismerjek föl. A tanfelügyelői ebédet emlékezetessé tevék a szives házigazda tanfelügyelői tapasztalataiból fölemlített adomái. Egy párt elmondok eme tanuságos, tragi-komikus adomákból:

Egy községben, hol a gyermekek 20 kr. tandíjt fizetnek, egy szülő 3 frtot ígért a tanítónak jutalmul, ha fia iskola-mulasztásait be nem jelenti. E példát aztán mások is követték, úgy, hogy a tanítónak több jövedelemre nyílik kilátása a hanyag iskoláztatás esetén, mint a menyinyire számot tarthat akkor, ha pontos iskola-látogatásra kényszerítettnek a kis scithák.

Egyszer meg egy román esperes atyánkfia melegen ajánlott egy tanítót az állami segélyben részesítésre, s a tanító szegény sorsa iránt meleg érdeklődést tanusítólag szorgalmazá a segélyezést. Végre, megjött a segély összeg, summa summarium 60 frt. A tanfelügyelő azonban, mielőtt a pénzt az illető esperes urhoz a segélyezettnek kézbesítés végett elküldte volna, találkozott a segélyezett tanítóval, és sietett személyesen átadni a 60 frtot. A tanító persze nagy nálálkodás közt vette át a segély-összeget, de 30 frtot visszahelyezett az asztalra, s midőn ennek okát a tanfelügyelő kérdé, így felelt: „ez a főtisztelendő esperes ur osztályrésze; a múlt évben is ennyit vett azon tanítóktól, kiknek számára a segélyt kieszközlé.”

Vásárhelytől időzésem alatt, egyszersmind alkalmam nyílt, nem csak a helybeli, de a vidéki néptanítók önképzésbeli készségéről is meggyőződni. Szentgyörgyi István vásárhelyi derék néptanító által rendezett tornászati tanfolyamra a vidékről mintegy 14 különböző hitfeleletű néptanító gyűlt be; láttam köztük nem csak az élet delén álló, hanem ősz fűrtű tanítókat is, kik szorgalommal, jó kedvvel hajtották végre a rend-torna gyakorlatokat. Kell-e ennél szebb bizonyítéka annak, hogy a marossszéki derék néptanítók a kor követelményeinek színvonalára óhajtanak emelkedni.

Vásárhelyről termékeny völgyek, s regényes hegyek közt vezetett útam tovább a székely-föld kebelébe. Útköz-

ben meg-megtekintettem egy-egy falusi népiskolát, s örömmel mondhatom, hogy a haladási készségnek több tanujelét találtam, mint a közönynek.

A marossszéki községek közül kiválóan megemlítést érdemel az oktatástügy érdekében hozott áldozataiért Ilencfalva és Lukafalva községe. E két egymáshoz közel fekvő község ref. lakossága a két község számára csinos, jól felszerelt iskolát épített, s ezzel példát adott arra, mikint lehet a bajon az erők egyesítése által segíteni,

Nem kisebb az érdeme a kelementelki ref. egyháznak. Parányi egyház ez, a tanköteles gyermekek létszáma alig 50, s ime mégis, létre hozta a derék lelkész buzgalma folytán a jó székely nép a falu közepén diszló csinos, új iskola-épületet, külön termekkel a fiu- s leány tanulók számára. S a mi még ennél is nagyobb érdem, az 50 tanköteles gyermek, kivétel nélkül, a legnagyobb szorgalommal látogatja az iskolát. Itt nincs kényszer, nincs igazolatlan iskola-mulasztás. E derék község lelkésze, tanítója, lakosai megérdemelnek jelen levelem végén egy szívből jövő éljen t!

Peregrinus.

Apróság.

Kedves barátom! A vizaknai ref. egyháznak rendezést váró levéltárában kutatva, egy szakadozott — 1722-beli — jegyzőkönyben akadtam az alábbi, egyházi kultuszunk történetéhez érdekes adatot szolgáltató „ekklézsiá határozat”-ra. Nem tartom célszerűtlennek, becses lapokban közölni azzal az ortográfiával, mint az eredetiben irva van:

„Anno 1719 Nagy Pestis Grassálván Az Országban: Kegyelmes Urunk ő Felsőge Decretumából a Méltóságos Erdélyi Guberniumnak kemény Commissiója érkezett az egész Országra: Hogy minden szeredán Bőjtöljünk sub Poena: Officialibus Crimen Laesae Majestatis. Nobilibus fl. 12. Plebeis fl. 5. melyis Pium Ususra fordíttassék.

Erre . . . Tiszt. Püspök Uramtól, hasonlóképpen a szebeni Capitulumtól is érkezet kemény Deliberatum: Hogy addig senki se ne egyék se ne igyék mig véghez nem mennek.

Mi azért közönséges megegyezésből a Szász Ritusokat, ugymint: A Collectat, melyet a Káplány mond, A Catekezisi kérdést, melyet rendre kérdeznek minden embertől a Templomban, és a Litaniát el hallgatván,

ilyen Rendet szabunk:

Jó hajnalban hozszat harangozzanak, és az után 3-szor kondíttásák az harang ütőivel a nagy harangot, melyre minden ember térdre essék akár holl légyen és akár ki légyen térdre essék, mind Nagy mind kicsiny és imádkozék az Isten haragjának elfordíttásáért, az után Bőjthöz és Templombeli Poenitentiatartáshoz készüljön egész Háznépivel: ilyen képpen:

I. Reggeli Cultus Rendire; mely így megyen véghez

1. Hét órakor praccise harangoznak a Templomban.

2. Gyermekek Introitust énekelnek: Örül mi szívnünk! etc.

3. A' Mester Reggeli Invokatiót: Istennek Sz. Fija a te segítséged etc.

4. Egy Penitentiális Sóltárt egészen énekelve a Gyülekezettel.

5. Az Után: Könyörögjünk az Istennek Sz. Lelkének! etc.

6. A Pap az alkalmatossághoz képest Prédikál.

7. Concióját buzgó imádsággal rekeszti bé ob averruncandam Pestim.

8. A' Meser az után: Ne szálj Perben én velem! etc. egészen.

5. A' Pap a Catédrába fenn maradván: Áldja meg a népet engesztelvén.

10. Mig a Gyülekezet kitakarodik: a Gyermek Exitust énekelnek.

II. Déli Cultus Rendire; melly így megyen Véghez:

1. Tizenegy órákor praccise ujabban harangoznak.

2. Egygyik Deák *) Invocatiót: Könyörülj rajtunk Ur Isten! etc.

3. Egy Sóltárt vagy Ditséretet az alkalmatossághoz képest.

4. A' Mester pro adverruncanda hic buzgóságon imádkozik.

5. Occasionális Caputot olvas a Sz Bibliából az igaz Poenitentiáról és Istennek ítéletéről 's fenyegetésiről etc.

6. A' Deák két verset énekel.

7. Mester Uram Megáldja a népet Deprecálván az Isten ítéletét.

III. Készüljen ki ki Délyesti Cultusra is addig ne egyék!

1. Egy **) órákor praccise harangoznak.

2. Gyermek Introitust: Elbémegyünk Nagy örömmel etc.

3. Mester invocál: Uram Isten Siess! etc.

4. Sóltárt vagy Ditséretet pro Occasione poenitentiali.

5. Jövel Sz. Lélek Isten! etc.

6. Káplány Uram predikál és le nem szál mig:

7. Mester ur egészen el nem énekl; Vedd el U. I. röllunk harag. etc.

8. Káplány Ur concludál: Deprecando Iram Divinam.

9. A' Gyermek Exitust mig a nép kitakarodik.

Napnyugtakor mint szintén hajnalba ismét harangoznak, hogy kiki térdre esvén imádkozzék, kérvén a megharagudott Istent, hogy Vegye kedvesen bőjti penitencia tartásunkot és Kegyelmezzon meg Népének!

Közli:

Sylvester Domokos,
vizaknai ref. lelkész.

K Ü L Ö N F É L É K .

= Br. Kemény Gábor a gy.-fehérvári és n.-enyedi egyházmegyében is megválasztott képviselőnek; a báró azonban az első fogadván el, az utolsóban megválasztott — Szentpáli Ignác.

*) Ugy látszik, hogy egyházunkban már ez időben több tanítóval (deák) ellátott iskola volt. S. D.

**) A papir széle kiszakadván, csak a „gy“ betű látható, s így lehetett egy is, négy is. Részemről az előbbi nézetben vagyok már csak azért is, mert a bőjti hónapokban d. u. 4 órákor oly késő idő van, hogy a (kilenc pontból álló) isteni-tiszteletet napvilág nem igen lehetett bevégezni. S. D.

= Hatala Péter választatott meg a pesti egyetemen rektor magnifikusznak 10 szavazattal 5 ellen. Ez magában véve igen kicsi dolog; de nyer fontosságban az által, hogy Hatala — mint rom. kath. pap — az egyetlen bátor férfiú, ki a nyilvánosság terén a leghatározottabb nyilatkozatot tette a csalhatatlanság ellen, és így megválasztása demonstráció az egyetem magatartására nézve a tudomány függetlensége tekintetében, és diadal az ultramontanizmus ellen.

= (Értesítés.) A zilahi m. kir. állami tanító-képezdében a tanító képességi vizsgák folyó 1872. év szeptember 25-én, s következő napjain fognak megtartatni. Miről is a képesítésre jelentkezni szándékozik azon figyelmeztetéssel értesítettnek, hogy keresztlevéllel, tanulmányaikról, eddig folytatott pályájukról és erkölcsi magaviseletökről szóló bizonyítvánnyal felszerelt folyamodványaikat, a fen kitett határidő előtt legalább 14 nappal Faluvégi Albert képezde-igazgató urhoz küldjék be. A később jövő folyamodványok nem fogadtatnak el. Zilahon, augusztus 1-én, 1872. Az igazgató-tanács megbízásából Fazakas József, az igazgató-tanács jegyzője.

= (Értesítés.) A zilahi m. kir. állami tanító-képezdében a jövő tanév folyó 1872, október 1-én kezdődik. A növendékek beiratása szept. 25—30-ig tart. Felvétetik minden oly ép testü növendék, ki 15-ik évét már meghaladta, s az anyanyelv-, számvetés-, földrajz- és történelemben legalább anynyi jártassággal bír, a megnyit a gymnasium-, reál-, vagy polgáriiskola négy alsó osztályában tanítanak. A belépni kívánó növendék erről vagy nyilvános iskolai (bélyegmentes) bizonyítványt köteles előmutatni, vagy felvételi vizsgának kell magát alávetnie. Korát mindenki keresztlevéllel, testi épségét orvosi (bélyegmentes) bizonyítvánnyal köteles igazolni. A ki állami segélyben óhajtana részesülni, figyelmeztetik, hogy a fennemlített okmányokon kívül szegénységi bizonyítvánnyal felszerelt, s az igazgató-tanácschoz intézendő folyamodványát szeptember 25-ig Faluvégi Albert, igazgató urhoz adja be. Zilahon, augusztus 1-én, 1872. Az igazgató-tanács megbízásából Fazakas József, az igazgató-tanács jegyzője.

= A pozsonyiak meg akarták venni, reátanodájuk megnagyobbítása végett; a tőzsomszédságban fekvő jezsuitapalotát, s kérdést intéztek a rendőrőrnökhöz, hogy minő feltételek alatt volna hajlandó e cserevételre. A válasz tagadó volt; mert igen kevesen lévén (számuk hatvannyolc) készen kell lenniök, hogy Poroszországból kiűzött testvéreiket vendég szeretettel befogadják. Tehát, mig Temesvár, Szeben kérelmekkel járulnak a törvényhatóságokhoz, hogy támogassák a jezsuiták befogadása ellen való nemes törekvésükben, addig Pozsony éppen szállást fogadni e vészmadaraknak, melyeknek csak megmozdulása is nyomor és pusztulás. Ki magyarázza azt meg nekünk, hogy a mi Poroszországban rossz és kiirtandó: az Magyarországon jó és gyarapítani kell? Csak egy sugárt fényedből világosság; hatalmas Poroszország, csak egy erős férfit adj az e tekintetben gyöngye, félénk Magyarországnak!

= Magyarország nemzetiségi statistikája. Keleti Károly azon adatok alapján, melyeket báró Eötvös, mint

közoktatási miniszter 1870-ben gyűjtött országszerte, hogy a törvénykezés elé terjesztendő évi jelentésének alapjául szolgáljanak, hazánk nemzetiségi statisztikáját következőleg állította össze: Magyarországon — az erdélyi részekkel együtt — van magyar 6.307,587; német 1.816,089; román 2.321,903; tót 1.825,725; szerb 184,836; horvát 208,529; orosz 418,040; egyéb 109,610; összesen = 13.219,309. Tehát, egy millióval több a más nemzetiségű lakosok száma a magyarnál. Az arány nem volna éppen kedvezőtlen, ha azon előnyökre gondolunk, melyeknek birtokában vagyunk; s azon szétdaraboltságra, melyben a többi nemzetiségek szenvednek; de kétségbe ejtő, ha számításba vesszük, hogy igen sokan csak azzal elégszenek meg, hogy naponkint hányják-vetik magukat, „büszke magyar vagyok én.” Haj, édes magyarom, ha nem tanulsz, ha a művelődés által föltétlenül meg nem szerzed magadnak az erkölcsi supremáciát, mely hódít: unokád unokája aligha fogja hibáztatni magyarral a magyar hazaáruló kormányt.

= Nagy feltűnést okoz Németországon a német kath. egyeletnek egy kiáltványa, mely e tételre fektetve: inkább istennek engedelmeskedünk, mint az embereknek, határozott háborút izen az államnak. Szilárd és széles körű szervezkedés által közös cselekvésre akarnak fellépni, hogy a politikai életre kellő befolyást gyakoroljanak. — Nagy tévedés volna, kicsinyleni az erőt, melyet a katolicizmus kifejthet, ha rá veti magát; de határozottan kételkedünk azon, hogy Németország lenne az a biztos tér, hol ily merénylet sikerülhet. Németország a protestantizmus bölcsője, s e bölcsőben még most is egy Herkules fekszik, ki már gyermek korában oroszlányt fojtott meg. Sőt, az a Herkules már meg is nőtt; az orosz lány pedig csak róka lett... „Nondum matura est...!”

= Egy olasz lap arról hozott hírt közelebről, hogy Rómában a Péter-templom kupolája inog, mely ingás vagy abból származott, hogy az építész tervétől eltérőleg rajta igen nagy nyílásokat hagytak, mely a szilárdság hátrányára van; vagy abból, hogy megrendült az 1849-ik évben történt forradalomkor, az ágyutüzelés miatt. Ezek azonban, mint költött okok; inog azért, sőt le is omlik amaz istentelenség folytán, hogy a szent-atyán ama rablást követték el, hogy Rómát visszaadták Olaszországnak, és ezt nem tűrheti el a gondviselés — fogják mondani az ultramontanok. Mi azonban hiszszük, hogy ez építészeti remeket — isten segítségével — megmenti a tudomány, s a rabló olasz nemzet!

= (Pályázat.) Segéd-lelkésséggel összekötött tanári állomásra. A bukaresti helv. hitv. magyar egyházban pályázat nyittatik egy segéd-lelkésséggel összekötött tanári állomásra, melynek elfoglalója ugyanis a rendes lelkésznek máshol, vagy pedig másnemű papi teendőkkel elfoglaltatása esetében csak néha-néha végezend lelkési szolgálatot; kiváltképpen teendője pedig a népiskola felső osztályaiban naponkint 5 órát tanítani. — Pályázóban multhatatlanul megkívántató kellék, hogy vagy a német, vagy a román,

de ha nem mind a kettőn, legalább a német nyelven tanítás képes legyen. Fizetése: évenként 96 cs. kir. arany, melyet havi részletekben minden hónap végén kap, és lakásul a parochián egy kis szoba. Kiküldésbe tétetik, hogy iskolánk erősödése folytán egy pár év múlva e fizetés tetemesen javittatik. A bizonyítványokkal felszerelt pályázati okmányok alólírotthoz beküldendők aug. 31-ig, mivel a választás szept. 1-én leend, melynek eredménye a megválasztottal sürgöny útján közöltetik; az állomás pedig elfoglalandó szept. 13-án. Utiköltség fedezéséül megérkezésekor 4 arannyal segítettik. Románia. Bukarest, augusztus 1-én, 1872. Kántor Lajos, ref. lelkész.

KÖRÖZTETNEK.

778—1872.

Enyedi egyházmegyénkben

a) a felvinci fitanítói állomás. Fizetése 420 frt. o. é. melynek több mint fele része készpénz.

A kölcsönös kötelezettségek a szerződő levélben lesznek megállítva.

b) a m.-ujvári énekvezéri állomás. Fizetése 218 frt. o. é. Jelenleg csak nőtlen ifju. pályázhatik.

Pályázati határnap mindkettőre nézve sept. 10-ike. A folyamodványok egyházkerületi közügyigazgató és n. enyedi esperes nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 5, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

788—1872.

Marosi egyházmegyénkben:

a) Lukafalván a kánfor-tanító mellett egy második tanítói állomás. Pályázhatnak papjelöltek, vagy képezdét végzett nőtlen egyének. Fizetés: szállás, fa és 250 forint o. é.

b) Mező-Panitban a kántor-tanító mellett egy második iskolatanítói állomás. Javadalma: szállás, fa és 300 frt. o. é., s a három innapi szolgálatért 5—5 frt. o. é. Pályázhatnak képezdét végzett nőtlen egyének.

c) A mező-paniti ürességben levő kántor-tanítói állomás. Fizetése 400 frt. o. é., melyből készpénz 157 forint o. é. A pályázónak képezdét végzettnek, vagy póttanfolyamot gyakorlottnak kell lenni.

d) A harcói ürességben levő vitai állomás. Évi javadalma 200—300 frt. o. é., mely nagy részint földek haszonélvezetéből jön be.

Pályázati határnap miud a négy állomásra nézve szeptember 15.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz M.-Vásárhelyre küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 6-án, 1872,

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 15, 1872.

85—33. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A közgyűlés legfontosabb teendője.

(Utolsó közlemény.)

Ha valaha igaz volt, ma ugyancsak az az a régi közmondás: „pénzzel járják a búcsut.“

A státus gépezet mozgatására pénz kell. Honnan vegyük; az a kérdés?

Hogy illető helyen a kérdés megfajtásáról mikint gondolkoznak, a „Caveant consules“ feliratu cikkből olvasom.

Mielőtt saját nézetemet elmondanám néhány észrevételem van az ott felsorolt pontokra. Mint tényleg álló tényezők szerepelnek az

1-ső pont alatt: az eddigi adminisztráció fedezeti összegének tőkéje 41,666 frttal;

a 2-ik pont alatt: behajtandó kamathátralék 14,828 frttal, és

a 3-ik pont alatt: a garasos pénztár tőkéje 7598 frttal.

Mind a három összeget a főkonzistorium pénztára szolgáltatná.

Lássuk, a valóságban léteznek-e?

Nem hozom kétségbe, hogy az eddigi adminisztráció 2500 frtba került; de hogy az ezen szükségletnek megfelelő fedezeti alap a főkonzistorium pénztárában, melyben minden alapítvány kijelölt célra van rendelve, tisztán léteznek: azt alig hiszem. Van alapítványa a titkári 600 frt. fizetésnek, azt tudom; de hogy az alapítók közül mindegyik fizeti-e alapítványi kamat-járandóságát, s hogy a betáblázás nélküli zálog-levelek közül nem ment-e veszendőben valamelyik: azt nem tudom. A többi, részint az ugynevezett „vegyes“ alaptól; részint, ha jól tudom, a garasos-tárból telik ki; az első kérdés alatt áll; a másodikra nézve többször, s jelesen az újabb időben ki volt mondva, hogy csak is népiskolai célra fordítható.

De hát, mi az a vegyes alap; miből származott? Régebb időben, mikor még az alapítványi tőke

kezelés a rendeltetési címek szerint, és az alapítók nevének elkülönítve vezetett, megtörtént, hogy valamelyik alapítvány évi járadéka élvezeten kívül maradt, az illet nem az alapítvány javára tőkésítették, hanem „vegyes“ címen, egy úgy nevezett, rendelkezési alapot formáltak belőle. Kezdetben csekély volt ezen alap; de később az alapítványok nyakára nőtt. Miért? Mert beleuntak azon különben helyes, de több bajjal járó kezelésbe, hogy a tőkéket az alapítványok saját címe alatt kölcsönözzék ki; hanem, midőn olyan tőkét fizettek vissza, mely több alap pénzből volt összetéve, betették a vegyes alapba, s ezen címen kölcsönözték ki újból; így aztán a vegyes alap egy nagy puttonná vált: bele hánytak mindent; s most csak a jó isten tudja, mi mindenféle pénz van benne.

A ki arra vállalkoznék, hogy erre határozott feleletet adjon, annak mindenekelőtt ismerni kellene azon alapítványokat, melyek a konzistorium pönztárában kezeltetnek; úgy de ezt, ez idő szerint, merem állítani, senki se tudja; hiszen van ott olyan, mint például a Gilányi-féle, melynek sem összege, sem rendeltetési célja maig sincs tisztázva. Hát a többiek eredeti összege ki van-e mutatva? Mióta a kikölcsönzés összezeavarta, csendesen élnek együtt a fusio boldogságát; legalább a mi vesztés időnkint érte és éri, együtt szenvedik.

Nagy munkát, de egyszersmind fontos szolgálattal tenne a státusnak, a ki a közpénztárba eleitől fogva befolyt alapítványokat számba venné és eredeti összegeit kimutatná; csak is akkor ütné ki magát a szeg a zsákból; akkor tűnnék ki, hogy megvan-e a pénztárba mind, a mi időnkint alapítvány címen befolyt.

Ugy hiszem, a közgyűlés át lesz hatva azon felelősség terhes kötelesség-érzetétől, melyet törvényes előde, a főkonzistorium, az alapítókkal szemben elvállalt az alapítványok elfogadása által, s nem kockáztatva jövőre a benne helyezett bizalmát a teendő alapítványok értékének megőrzése tekintetében: nem fog arra várni, hogy valaki, a modern világba csudás

buzgóságból önkint vállalkozzék e munkára; hanem, haladéok nélkül gondoskodni fog a központi pénztárban kezelt alapítványok tisztázásáról. Tartozik ezzel az alapítók kegyeletes emlékének, s első sorban, hagyományos köteleességeknek.

A fennebb elmondottak tehát kötes világitásba helyezik a kilátást, hogy az első pont alatt felvett 41,666 frt. tőke-alapra telejs bizonyossággal lehesen számítani.

Hát a 2-ik pont alatti 14,828 frt. kamathátralék, készpénz gyanánt vehető-e, ha a legjobb esetben az utolsó fillérig behajtható lenne is?

Tamás vagyok benne! Nézzük csak közelebről.

Nem mondom, hogy a valóságban nem létezik ezen hátralék; csuda és szerencse, hogy csak anynyi van; de hogy valósággal kamathátraléknak és nem az idő közben elköltött, vagy elveszett kapitalisok visszazapótlására fordítandó összegnek kell-e tekinteni: azt csak akkor lehetne tudni, ha a kezelés alá vett alapítványok eredeti összege meg lenne állítva, és a 14, vagy 15 év óta függőben álló pénztári számadások megvizsgálva lennének.

Ha elmondom az eljárást és a közbe jött körülményeket, gyanakodásom talán nem alaptalan.

Tehát, a lehető rövidséggel kezdjük elől.

A főkonzistorium pénztárába semmi másféle pénz be nem folyt, csupán csak alapítvány; — mindenik alapítvány kamatját javadalom címén évenként ki kellett szolgáltatni —; a tőkét a régi szokás szerint kikölesönözték; ha befolyt kamatja, ha nem, — az alapítványi járadékot a maga idejében ki kellett szolgáltatni. 48 előtt is (a normalis időben), s azután még többször megtörtént, hogy a kamat nem folyt be. S hogy lön ilyenkor segítve a szükségén? Az idő közben befizetett tőkét használták el azon fenhagyással, hogy az ütött hiány a befolyandó kamatból tőkésítés útján helyre pótolassék. Kész volt a megnyugvás; igen, ha jó ideig nem maradt volna a papiroson, s ha a végzet időnkint nem áldotta volna meg a pénztárt jó fizetőkkal! A kamat néha évek után folyt be, megtörtént, hogy 6%-ról 4%-ra apadt, s még néha a tőkéből is vezett hozzá. Hát ilyen esetben — ha a reális értékvesztést nem számítják is — az elköltött kapitalisnak a tőkésítés útján visszazapótlásáig elveszett rendes évi kamatja hová lett? Felelet elveszett visszazapótolhatatlanul, s megapasztotta az alapítvány összegét. S pedig az ilyen eset nem volt oly ritka, mint a fehér veréb, mert humanisztikus irányu intézeti pénztáraink a

multban nagyban játszották a kisegítő-pénztár szerepét, azzal a különbséggel, hogy az egyeseket néha par forç kisegítve, nyakig estek a hinárba. Na de, ez uttal, elég ebből enynyi; lássuk tovább.

48 után beáll a moratorium, s az akkori zilált helyzetben lesz inmensum kamathátralék; tulajdonképpen kinek is volt akkor módja fizetni; emberileg gondolkozva, lehetett volna-e azon keserves időben a romokra exekuciot vinni? Ezt követi az urbéri kárpótlásra történt átutalás; nagy része a tőkéknek — kivéve a városi birtokokon fekvőket — át lön utalva; igaz, hogy akkor megkapta a pénztár a tőkét is, a kamatot is: de ez utóbbit 6% helyett csak 5%-kal, s mind kettőt kötvényben, névértékben; itt már meg volt egy tetemes vesztes, hozzá jön még azon körülmény, hogy a főkonzistorium az alapítványi járadékokat 48 után is, mint az előtt, folyvást 6% után számítva, szolgáltatatta ki; holott az átutalás útján csak 5%-ot kapott be a pénztár. Hát az apadás minek esik terhére? Az alapítvány értékének; mert azon ellenvetést, hogy 48 után vagy öt évig az alapítványi járadékok nem voltak folyamatba, tehát a pénztár javára estek: készpénz gyanánt elfogadni, nem lehet. Én legalább nem hiszem, hogy az elősorolt veszteségek pótolva lennének általa; bele ég a pótlásba a 2-ik pont alatt felvett 14,828 forint kamathátralék is minden bizonynyal; megköszönhetni, ha elég leend.

Igy hát, ezen kamathátraléki összeget sem lehet teljes biztonsággal a vagyón rubrikába tenni.

A 3-ik pont alatt: a garasos pénztár-tőke összegét se tenném be az új alapba; meghagynám magának a népiskolák számára, ugy is azé volt eleitől fogva; aztán, ha bevonatik is, e csekélységgel nem sokra mehetni.

A 4-ik pont alatt: a dözma kárpótlásokból benn tartott 5%: ez áll.

Az 5-ik pont alatti államsegélyt, a mig tart belőle, tisztán népiskolai célra tartanám fenn; ugy is kötes életü levén, állandó alapba fektetni, nem lehet.

A mi ezeken felül hiányzik, azt a 114,000 forintot, az idézett cikkben felvett bizottsági munkálat önkéntes adományokból ajánlja beszereztetni.

Hogy mennyit kell beszerezni, az összegéről ez uttal nem szólok. Ha felteszem, hogy a bizottság által kimutatott szükségleti összeg lenne elfogadva, akkor is a fennebbiek tekintetbe vételével és kellő tisztázásával, kevés híján, csaknem az egész 184,000 frtot kellend beszerezni; de nem szólok azért sem,

mivel az én tervem szerint, ennél is több kell, a mint jelen cikkem végén ki fog tűnni. Szoritkozom tehát a beszerzési módozat célszerűségére és életképességére.

Hogy ez úton eredményre juthassunk, ahoz első és utolsó tényezőül lelkesültség kellene. Ugyan kérdem, kereshetjük-e ezt, számolhatunk-e reá ezen átkos elfásultság közepette, melyről úton útfélen panaszkodunk; hol van a közszellem, mely éltető melegével áthasson; az állam alsó és közép rétegébe keressük-e; igyekeztünk-e a multban ezekben beplántálni? Nem-nem; inkább távol tartani tőle! Hát a kik a multban a közszellemet kiváltságolt állásuknál fogva személyesíték, hol vannak? Hiszen várja a nemes munkatér — az állam második megalapításának nagy munkája — nehezebb az elsőnél, mert meg kell küzdeni a multnak ezer bűnével, és a mulasztások száz, meg száz kinövésével. Hol vannak ők?! Bizony mondom, a Diogenes lámpájára, vagy szellem idézésre kell szorulnunk.

De ne tovább, ez úton. A rekrimináció fel- és lefelé csak elkeserítene; térjünk a dologra, s mindennek előtt, félretéve minden mellék tekintetet, legyünk igazságosak. Kivánhatni-e jogosan, hogy ez áldozatot is csak a vagyonosabb osztály hozza meg? A multban megjárta; sőt illő volt, hogy a nagyobb birtokosság áldozzék, alapítson, neki dolgozott a nép, neki kellett viszont gondoskodni a nép, a tömeg szellemi és anyagi szükségéről, egyházi és nevelés-téren. A változott viszonyokkal ura lett mindenki önmagának, övé a munka, a szorgalom eredménye, kezében a jog, a tényezők: sorsát, jelenét és jövőjét megteremtteni. Föl tehát nép; fel tömeg, mint egy ember! S ha büszke vagy protestáns létedre, mely képviseli az önállóságot, a szabadságot: szüless meg másodszor, alapítsd meg anyaszentegyházadat; nem állasz most szemben az obskurantismus máglyáival; csak buzgó munkára, anyagi áldozatra van szükséged; magad iránti erkölcsi kötelességed érzetének teljével, a protestáns önfentartás szellemével ragadd meg a címtáblát, melyet szervezeted új épületére tevé. Reá vésted a jogegyenlőséget, visszaszerezted ősi jogodat, fordítsd meg, lásd meg, mit vésett a hátlapra a protestantismus őrszellemé!

Közteherviselés! Ez legyen jelszavad szellemi és anyagi téren és erő, megizmosodás lesz a munkabér.

Én is ez alapra fektetem pénzügyi tervezetemet. Lássuk, mikint?

A státus gépezetének mozgatására pénz kell,

még pedig mihamarább. A közgyűlés állítsa meg a munkakört, melyet az állandó igazgató tanácsnak végeznie kell; határozza meg a munkaerő számát, állítsa meg a végzendő munka illő díjazását, a képviselők díját, s az összes szükséglet 5%-os tőkének megfelelő összegig bocsásson ki 5%-os zálogleveleket, nyisson az anyaszentegyház tagjai közt aláírást, a befizetési összeget bölcs belátása szerint állapítsa meg 100 frtos záloglevéltől 80, vagy 90 frtban; és mondja ki határozatilag, hogy testületeink, s egyházaink tőkésíthető készpénzeiket jelenben és jövőben ezen záloglevelekben lesznek kötelesek befektetni. Haszinte e határozat az octroy színét hordja is magán, úgy hiszem, nem lesz sérelmesnek nevezhető, miután rég fennáll a főigazgató tanácsnak azon határozata, hogy a testületek tőkésítendő készletüket államkötvényekbe kötelesek fektetni. Aztán, materialis szempontból véve fel a dolgot, még előnyösebb lesz e befektetés a status zálogleveleibe, mivel azok után tiszta 5%-ot nyernek, s a kötvények az összes status garanciája alatt állandnak; tehát a biztosítás közös leend, mint alább meglátjuk.

Azt veti valaki ellen: igen, de az állam kormányja majd e kamatra is adót vetend. Ha nem léteznék az államban testület, melynek hasonló kamatai adómentesek, én is igennel felelnék. De hát, a protestáns státus, a közigazgatás és a nevelés terén nem szintén elég munkát végez az őszállam érdekében? Nem érdemli-e meg szintén, hogy kölcsöne kamatja adómentes legyen? Eszközölje ki tehát a magos kormánytól az adómentességet.

Hát a kibocsátandó kötvényekért befolyandó tőke összeggel mit csináljon a státus? Könynyű a felelet. Van elég pénzintézet; helyezze el kamatozásra. Vagy mondok mást, szerintem, még üdvösebbet. Itt se adja a hasznot másnak; kolozsvári tanodánk és egyházunk éppen most törli a fejét, hogy a kolozsvári piacon levő „lábasház“ nevű telkére egy nagy jövedelmű bazárt építtessen, kell reá kétszázezeren felüli összeg; törlesztő kölcsönt akar felvenni: adja át tehát a státus a bejövendő készpénzt e két testületének törlesztésre; a tőke és kamat biztosítva lesz teljesen, haszna is lesz mindkettőnek tisztességes; s a morális haszon még azon felül, hogy a leányok anyjoktól veszik a segélyt. Könynyű és biztos lehet az egység.

Sem egyiknél, sem másiknál a számtani mivelettel nem foglalkozok tért; még csak tervben forog a kérdés, s így céltalan munka lenne. Ha elfogadtatnék elvben, akkor könnyű a kidolgozás. A kötvények ke-

zelése, ellenőrzése, és a nyilvántartás az állandó igazgató tanács kötelessége lenne, a közgyűlés felül vizsgálná, és mikintjét meghatározná.

Az állandó fedezet megvolna tehát. Az a második kérdés: hát a kötvények szelvényeit mivel váltsa be, és a kötvényeket időnkint mivel törleszse a státus? Felelet: a közteherviselés elvén, közadózás útján. Számítsa fel a közgyűlés a szelvények értékét, határozza meg, mennyit akar a tőkéből évenként ki-sorsolással törleszteni. De itt ne állapodjék meg; van a státusnak még egy égető szüksége, a népnevelés, számitsou hozzá a fennebbi összeghez e célra is, egy füst alatt, évenkintre böles belátása szerint 5—6 ezeret, s az így összeállítandó összeget rójja ki az egyenes adó, s a kinél fekvő birtok nincs, a jövedelmi vagy főadó alapján.

Kérdés támad a kiróvásnál „hát a vegyes házasságban élő református fél—kiknek száma feles—mikint vegyen részt a közteherben?” Könnyű a felelet „telekkönyvezett magán- és közös birtokrésze alapján.” Hát ha egyik se lenne? Megszabja a hazai törvény örökösödési részét azután; vagy ha nincs, mibe örököljön, főadója után.

Hogy pedig a kiróvást helyesen és közmegnyugvással lehessen eszközölni; sőt, hogy ezen terv netalán elfogadása esetében kellő tájékozást lehessen szerezni, szereztessen be a közgyűlés, az állandó igazgató tanács által, az anyaszentegyház állásáról, minden irányban, egy általános statistikát; különben is egy ilyenre mulhatatlan szükség van, mert ugyan kérdelem, mint főkormányzó testület e nélkül, bár mely irányban mozdulhat, vagy mozdíthat-e csak egy vonalnyt is a közügyen alaposan; de aztán pontos legyen ám ezen statistika, lelkiismeretesen összeállítva, foglalja magába a többi közt az anyaszentegyházhoz tartozó minden egyének vagyon-képességét, és minden címen fizetett adója mennyiségét, a különböző címek szerint elkülönítve, különös figyelemmel a vegyes házasságban élőkre is a fennirtak szem előtt tartásával. Hogy mik képezzék többi rovatait, anuak előszámálásával tért nem foglalok, azt a közgyűlés a szellemi és anyagi közigazgatás bölesen ismert szükségeihez képest határozza meg, s egyuttal rendelje meg, hogy ezen statistika párja minden alárendelt testületnél egy példányban őriztessék meg. Egyelőre, igaz, hogy sok munkába kerülend; de aztán megbecsülhetetlen lesz haszna a folyó munka-végzés gyorsításában.

Mikor kész e statistika, akkor az adó kiróvás

céljára egy summariumot kell belőle összeállíttatni, s annak alapján könnyű lesz, százalékolással, az adó tömegesített összegét megállítva, meghatározni, hogy minden adó forintra hány krajcár esik; a részletes kiróvást végezze az állandó igazgató tanács; az idő folytán előjövő változásokat, szaporodást, apadást, és a rektifikációt nyilván tartsa, illetőleg végezze a kerületi gyűlés. Ne ijedjünk meg tőle, nem piculákban, csak krajcárokbán fogunk beszélni; sokan vagyunk, igazságosan osztva, kevés jut egy családra.

Eddig megvagyunk. Hát aztán, ki szedje be?

Tekintve, hogy a népiskolai törvény, négy éves fennállása óta, hazánkban majd semmi látható eredményt nem birt felmutatni, s a mi e téren létezik, azt csaknem egészen a felekezetek saját erejökön végzik, s a mint az auspiciumok mutatják, végezni fogják még talán hosszu időig; számításba véve, hogy anyaszentegyházunk kormányja az állami közigazgatás részére más ágakban is, mennyi ingyen szolgálatot teszen: percig sem habozom, ajánlatba hozni, hogy a közgyűlés kérje meg a hazai magos kormányt, hogy kebli közigazgatása gyorsítására; az egyházi vagyon növelésére, ez által közvetve és közvetlenül is a népnevelésügy előmozdítására kirótt emez adójának az országos adóval együttesen saját hivatalos közegei által leendő beszédését rendelje el.

A mily kevésbé lehet tagadni azon szolgálat fontosságát, melyet statusunk, mint országos testület, az államnak saját erején teszen: oly bizton lehet remélni, hogy a magos kormány, melynek jóakarataról fel nem tenni nem lehet, miszerint meg ne legyen győződve arról, hogy még igen sok ideig kell a közoktatás terheiben felekezeteknek és államnak testvérileg osztolni, s minden erőt és módot igénybe venni és összesíteni, hogy ez országos árva ügyünk pudendái, sebei fedezve legyenek; annyival kevésbé fogja e méltányos és igazságos kérést elutasítani, minthogy a közgyűlés az illető kir. adóhivatali közegeknek kész munkát adva kezökbe, a pusztá beszédéssel az állami közegek dolgát nem fogja szaporítani; a mennyiben pedig a pénz átszolgáltatása és a hivatalos érintkezés renden kívüli fáradságot igényelne, ezt az illető közegeknek honorálni fogja a státus; mi, véleményem szerint, megajánlandó, és annak idejében a munka terjedelméhez képest meghatározandó lesz.

S ezzel be lenne végezve pénzügyi tervezetem vázlata; s há nem fogytam volna ki térből és idő-

ből, szólhatnék még a több irányban üdvös eredményről, mit attól várni lehet; azonban, egyet még sem hallgathatok el. A közügyek iránti érdeklődés hiányáról, elfásultságról panaszkodunk, és méltán; ha ezen pénzalap ily módon létesülne, abban minden egyházunk és egyes hiveink, vagyoni képességek arányában, képviselve volnának, s annak egyedüli biztosítékát saját filléreik erején tartanák fen, habár kezdetben pusztán csak a materialis érdek, ám, későbbre menynyire szolgálna családoktól a tudni vágyhoz: mi történik saját pénzével; s menynyire vonná be a tárgyak kapcsolatosága figyelmét a közügyek iránti érdeklődésbe!

De hallom intését, t. szerkesztő ur, „hogy az idő fogy, a tér apad“, sietek hát pár szót mondani a munkaerő beállításáról is.

A „Caveant consules“ feliratu cikkben közölt bizottsági munkálatban felsorolt hivatalnokok közül csak is az igazgató tanácsosokra, a titkára, számvevőre, és két őrre szoritkozom.

Az igazgató tanácsosok számát elégnék, s ha csak tanácskozók lesznek, fizetésüket, egyelőre legalább, megfelelőnek tartom. Hallottam ugyan, azon eszmét felmerülni, hogy a tárgyak előadását, ezek között meg kellene osztani, hogy az ügy-kezelés gyorsabb és alaposabb legyen; én ezt nem helyeselhetem, a hely szűke miatt el nem mondható okok között azért, mert ezen foglalkozás (ugy hiszem, ugy lesz; mert hát anynyi fizetésért kívánni se lehet az ellenkezőt) minden tanácsosnak mellékes dolga levén, jogosan lehet-e kívánni, hogy ez a státusnak minden dolgába, institúcióiba, az ügyeknek régibb állásába bele tanulja magát, hogy a kívánt cél elérve legyen? Nem lehet azt elszagatni. Hát aztán, ha a levéltárban, melynek rendezettsége egyedüli alapja az ügyek alapos tárgyalásának, hét ember fog előadói szakmájához keresni, tenni, venni (nem akarok, azon kifejezéssel élni: „háynyi, vetni“), ugyan kérem, tessék csak elgondolni komolyan: mi lesz abból a levéltárból, a mely, mint tudom, most sem dicsekedhetik azzal, a mivel kellene; akkor külön kezelő személyzetet kellene benne tartani, hogy a többi közt aktáit az anynyi kéz közti eltévedéstől meg lehessen óvni. Maradjunk hát a réginel; a tanácsosok jó tanácsaikkal segítsék elő az ügymenetet, s a fontosabb dolgok előkészítésében működjenek bizottság képpen. Elég lesz ennyyi, a többit végezze a titkár; kitől már meg lehet kívánni az ügyek és előzményeik állásának teljes és alapos tanulmányozását. Csakhogy kérdem,

lesz-e physikai ideje és módja reá, ha az egész személyzete csak két őrre fog állani; felelős lesz, a mi nem is lehet máskint, az egész ügykezelésről; az ügyek tanulmányozása mellett azt még mind írásoson kell végezni, előadói ívet, vagy jegyzőkönyvet írni róla, még pedig nem egy pár szóban, hogy egy pár hét teltével maga se ismerje ki magát belőle, fogalmazni, előiratozni, s e mellett az egész manipuláció slendriánját szoroson felügyelni, kérdem: hogy az oldala mellett levő két őrre, kiknek a purizáláson kívül, de regula, vezetni kell beadványi jegyzőkönyvet, az aktákat számozni, a levéltári mutatókönyvet vezetni, még pedig pontosan és alaposan, postát kezelni, összeolvasni és a levéltárba, ha nem többet, az akták visszahelyezését eszközölni; mit fog a titkárnak tulajdonképpen segíthetni? Pedig hát az elsoroltakban még nincs elmondva a titkár teendője. Hol van még a pénzügy nyilvántartása; neki kell lenni a központnak pénztárnok és számvevő közt, hogy úgy menjen a dolog, a hogy kell; illetőleg, ezek csak kezelnek, a titkár a vezető; tessék csak egy kis sé utána gondolni, ha úgy lesz a status ügye rendezve, a hogy kell, mekkorácska kis feladat lesz ez a nyilvántartás; pedig ha így nem lesz, akkor ne kezdjünk pénzkezeléshez; hát a statistika állandó felügyelete; hát a kanonika vizitációk jegyzőkönyveinek tanulmányozása: pedig ezek a tulajdonképpeni létalapok, s ha nem lesz módja, és a sok aprólékos dolog miatt nem lesz physikai ideje azon magosabb színvonalra felemelkedni, melyről az egész munkatért, az övét, és az alárendelt testületekét áttekintheti, ekkor csak közönséges napszámos lesz belőle; akkor ne várjon a státus egyebet, s jogosan nem is követelhet, mint a mi volt, gyors gépezet helyett csikorgó taligát, s meg a többit.

Ha ezt nem akarja a státus, adjon a titkár mellé meg legalább egy segédet; a többi szükség mellett meggondolva még azt is, hogy hát a titkár betegség, vagy más ok miatti akadályoztatása esetében ki végzi a dolgot: merem állítani, hogy még ily személyzet is minden percét felhasználja, hogy nyugodt önérzettel elmondhassa, hogy megtette kötelességét, a mint kellett; nem kell félni, a feldolgozásra váró munka mellett nem lesz idő lábogatásra, vagy utcaszögleten állingálásra.

Még csak a számvevőről kell szólanom, s csak egy kérdést teszek fel.

Hiheti és remélheti-e avagy csak egy ember is, hogy ha a státus pénzügyi és számadásos dolgát úgy

rendezi, a mint kell — pedig ha élni akar, tennie kell — arra a dologra, a mi ez esetben a számvevőre vár, a mai materialis világban, mikor a számtani embert fizetik meg legjobban: valaki vállalkozzék azon ajánlott fizetésért, a menyinit egy számtány vezetésnél már talán az utolsó is kap — s ha kapna is vállalkozót — hiszi-e, hogy annak e vállalkozása egyéb fog lenni mellékes foglalkozásnál? S ez esetben, nem fél-e attól, hogy a fukarkodásnak megadja az árát? Ha anynyit bizunk egy egyénre, a menyinit megbirni phisikai lehetetlenség, akkor előre lemondottunk a jogról, megkivánhatni, hogy jól és pontosan végezze kötelességét. A státus gépezet személyzetének ez a második legnehezebb pontja; talpra kell hát egészben állítani.

Végül, én is azt mondom: „caveant consules“! A második megalkotás előtt áll státusunk — sok és erős a munka, a mi vár — a ki jól épít, jól és gyakorlatilag rendez: annak nem lesz szüntelen dolga a bomlás és repedés foldozgatásával, haladhat munkájában.

Caveant consules; s áldás legyen munkájukon!

z. y.

Népiskolaügyünk.

A közoktatási törvény mindjárt négy éves. Ez idő alatt nagyon sok tinta és nyomdafesték fogyott el ezen kettős kérdés. szellőztetése miatt: felekezeti, avagy községi iskola legyen-e?... E kérdés körül, pro et contra, eddigelő olyan tekintélyes erők érveltek már, hogy az én gyenge tollam világért sem próbálkozhatik e kérdés újból felvetésére. Igen-igen derék szónokok meggyőző hangját hallottam, hogy reform. népiskolánk, melyek egyházunknak veteményes kertjei, minden áron megtartandók... Közlebből pedig e becses lapban t. Demeter Sámuel ur szintén előadta azon okait, melyek szerint kapva kellene kapnunk az alkalmon, hogy iskoláinkat kiközösíthessük!

Hogy kinek ad a jövő igazat, nem tudom. Egyet azonban tudok; azt, hogy Demeter Sámuel ur jeles fejtegetése után sem fogja az erdélyi ref. egyház-kerület iskoláit általán községiékké tenni. Bizonyos vagyok abban, hogy az egyház-kerületi közgyűlés a megtartható népiskolákat továbbra is megtartandóknak határozza.

Azonban azt is tudom, mert látom, tapasztalom, miszerint iskoláink így, mint most vannak, tovább fen nem állhatnak. Nagyobb részét túlszárnyalta az idő; a törvény kívánalmainak sok nem tud megfelelni. A magyar királyi tanfelügyelő urak jelentésén kívül is könnyen látjuk, mi a baj; mi az, a mi segíteni kellene.

A legfőbb baj okát én a következőkben találom: 1. Tanítóink egy része által, minthogy tanító-képezdét nem végezhettek, s minthogy a póttanfolyamok sem pótolhatnak ki mindent: a törvényt szabta tantárgyaknak sok helyütt

csak egy része, csak fele tanítatik iskoláinkban: tehát a tanítás hiányos. 2. Tanulóink iskolába járása nagyon pontatlan, legtöbb helyen 10, 20, 40, sőt 50 százalék hiányzik a tanórákból: tehát a felügyelet is hiányos.

E kettő a főbaj, melyen sietve és gyökeresen kell javítanunk; mi ha nem lesz meg minél hamarább, az „E. Prot. Közlöny“-ben a „megintések“ végtelen sorát fogjuk olvasni. Távol legyen, hogy e hiányok felfedezését magamnak követeljem. Régen ismerjük, érezzük mindnyájan. Csak az a baj, hogy még mindeddig nem tudtunk rajta segíteni. Pedig annak mulhatlanul meg kell lenni, ha élni akarunk. Hogyan? Kérdi a t. olvasó. Lássuk röviden.

Az első hiányon úgy segítünk, ha a tanügy érdekében az egyházmegyékben szilárd alapra építendő tanítói egyletek állanak fel, s e tanítói egyletek főcélul tűzik ki maguk elébe: az egyének képzését. Ha tanító-egyletek nem is voltak, de helyenkint és koronkint eddig is tartattak tanítói „értekezletek“; csakhogy azok éppen nem feleltek meg, s nem felelnek meg ma is egészen a célnak. Tanítóink eddigelő, általános szokás szerint, a partialis synodussal, vagy egyházmegyei közgyűléssel egy időben hivatnak össze értekezletre, s ezen értekezletek úgy tekintettek, mint amazoknak függelékei. Rendesen a közgyűlés első délutánján, ebéd után tartatott egy pár órányi beszélgetés olyan alakban, a mely bizony nem tette sem bölcsőbbé, sem kitartóbbakká Pestalozzi fiait. S az olyan parodiák is a tavaszi közgyűlés alkalmával évenkint csak egyszer szomorították el a tanügy barátait.

Igy tovább nem lehet; a korhoz kell alkalmaznunk magunkat. Mint a befaló kenyér, szükséges az, hogy haladéktalanul életre kelljenek tanító-egyleteink az egyházmegyéken. E testületek, emancipálva minden zsidbasztó gyámság alól, válasszának elnököket, jegyzőket, hozzanak alapszabályokat, évenkint négyszer, vagy legalább háromszor önképzés végett értekezletet tartsanak; előre kitűzött tárgyakról vitakozzanak, elméleti és gyakorlati kérdéseket szemelve ki az oktatás széles mezejéről sat. Így aztán remélnünk lehet, hogy segítünk magunkon.

A felügyelet kérdése szintén oly fontos, mint a főlebbi. E fontos dologban az egyházmegyék közlebből eltérő intézkedéseket tettek. Némelyik a kebli felügyeletet, elég helytelenül, csaknem egészen a helybeli papra bizza. Másik: a presbiterium által gyakoroltatja azt; a mi már helyesebb. Minthogy azonban ez sem elég biztosíték a felügyeletre nézve, mindenik intézkedést tevő egyházmegye megegyezik abban, hogy a presbiteriumon kívül világiak, papok és tanítókból álló körfelügyelet alá helyezi az iskolát. Például, egy általam jól ismert egyházmegyében mindenik iskolának három felügyelője van a szomszédos helységekből, u. m. egy világi, egy pap, s egy tanító; a helyi lelkész és tanító viszont felügyelője egy másik (valamelyik szomszéd) egyházközség iskolájának.

Én ezen rendszabályt egészen meddőnek tapasztaltam. A közgyűlés kinevezi felügyelőknak az olyan embereket, kik semmi hajlammal, semmi kedvvel, s a mi legfőbb: semmi képzettséggel sem birnak a tanügy körül. Mi történik hát? Az, hogy a kinevezettek a legtöbb eset-

ben meg sem tekintik az iskolát; legfőlebb ellátogatnak a tavaszi vizgára, azt vezetik; szóval, az iskolai évet bezárják. De teszem fel: vizsgálja meg az ilyen kinevezett ember a reá bízott iskolát 2—3-szor, akkor sem sok haszon van abban, mert jó hogy számba veszi a tanulók létszámát, a hiányra figyelmezteti a gondnokot; de, kérdem: hány van olyan, a ki a tanítást magát tudná felügyelni, a ki a tanítás mikintjét tudná felfogni, egy rövid órányi jelenlétével? Midőn hát az efféléhez nem ért a legtöbb presbiterium, nem ért maga a szakavatlan felügyelő: csak a tanügy szenved; szenved, mert a mi legfontosb, az iskolai szellem, melynek megítélésére gyakorlott szem kell, felügyeletlen marad! Tehát, hogy itt is baj van, a mondottak után bárki is meggyőződhetik. E bajon, nézetem szerint, a következőleg lehet segíteni.

A presbiteriumok által gyakorlandó kebli felügyelet természetesen meghagyva továbbra is: neveztesse ki az egyházmegyékben olyan férfiak, a kik egyszerűen, hajlammal, s mindenekfelett szakképzettséggel bírjanak a végre, hogy a reájok bízott iskolákat minden tekintetben felügyelni képesek legyenek, évenként legalább is 5—6 ízben megvizsgálván a kiszabott népiskolákat. Ellenőrizzék a tanuló sereg pontos feljártását; ellenőrizzék a tanítók pontos és helyes napló vezetését; ellenőrizzék a presbiteriumok lelkiismeretes, szigorú eljárás-

sát az iskolákat érdeklő ügyekben; mert, tapasztalat szerint, helyenkint ezen örködésre is szükség van. S mind ezen örködés mellett legyenek képesek arra, hogy előforduló alkalommal a tanítóknak útastítást, felvilágosítást tudjanak adni bármely didaktikai és pedagógiai esetleg felmerülő kérdésben.

Ennyit röviden a felügyeletről... Ezen intézkedéseket tartom én olyanoknak, melyek által a célt megközelíthetjük.

Népiskolaügyünk első rendű fontosságúvá vált, s hiszem, hogy a közelgő közgyűlésen beható tárgyalás alá kerül. A mi, ha megtörténik, nézetem szerint, népiskoláink csak úgy emelkedhetnek fel a kor lépcsőjére: ha a főlebb jelzett sürgős bajok is igazítva lesznek; s e bajokon, hiányokon segítve, csak úgy leend:

ha az egyházkerületi közgyűlés határozatot hoz, hogy egyházmegyénkben mulhatlanul tanító-egyletek alakuljanak; ha kijelöli a főbb pontokat, melyek irányadóul szolgáljanak a tanítói egyletek alakulásának, fennállásának és az értekezletek működésének; s ha a felügyelet érdekében az eddigiektől eltérő, a fennebb vázolt alapra fektetett rendszabályt hoz életbe.

Gergely Lajos,
radnóthfái ref. pap.

TÁRCA.

VIDÉKI ÉLELT.

A sz-udvarhelyi egyházmegyéből. *)

Bögöz, június 9. 1872

Tőkék: alap: 20,081 frt. 73¹/₇ kr. Kegyalap: 9308 frt. 16 kr. Iskola tőke: 3602 frt. 52 kr.

Pénztári állás: Bevétel: 20,877 frt. 27¹/₂ kr. Kiadás: 17,430 frt. 95¹/₂ kr. Aktivum: 17,477 frt. 10 kr. Passivum: 757 frt. 91¹/₂ kr.

Tűzkár ellen biztosított összeg: 28,516 frt. Biztosítási díj: 224 frt. 59 kr.

Szellemi állás.

Egyházmegyénk terjedelme, anya- és leányegyházaink száma nem engedvén e jellemvonás részletezését, általánosságban mutatjuk fel mint örvendetes tény az egyházak, és egyházi hivatalnokok, lelkészek, és tanítók közti szívéllyességet. Az egyházi vizsgálat tekintélyének szükségessége e részben csak árnyékban sem tűnt fel egy egyházban sem.

Egyházaink a templom, iskola, egyházi intézmények érdekében több helyen felmutatott áldozataik által, melyek szerint egyesek jelentékeny adománya, a hívek önkéntes adakozása által itt egy templom, amott egy költséges orgona, más helyeken cél- és szabályszerű iskolák épültek és

épülnek: elvitázhatlan jogot nyertek a méltánylat igényéhez. Név szerint:

Szederjesen özv. Sándor Lajosné selyemmel rojtott szederjes posztó szószéktakarót adott, önnévét fehér selyemmel bevarva.

Mohában 400 frton diszes korona készült. Celinai lakos Kovács István, és nője Préda Anna, fekete posztó szószéktakarót adtak. Magtár 25 frt, 63 kr.

Celinai (Segesvár város pusztája) református atyánkfiai, mint leány-egyház, törvényesen csatlakoznak a mohai anyaegyházhoz.

Kóboron: a hívek önkéntes adakozásából 1000 forinton Kolonics művész által izletes, zengzetes orgona készített. Magtár 137 frt.

Al-Rákoson: Gyerkó Andrásné, Fodor Ilona, rózsaszalaggal körül csipkézett fehér gyolcs szószéktakarót adott.

Petken: Debreci Borbára, és férje Csillag József, egy török szőnyegszerű megyszín, arabesquekkel körzött urasztali takarót adott. Magtár 442 véka szemes törökbúza, 138 frt. 6 kr.

(Folytatjuk.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Mire lapunk még egyszer megjelenik, már össze lesz ülve egyházkerületünknek első közgyűlése, mely részben képviseleti alapon szervezetett. Előttünk fog áll-

*) Lásd „Erdélyi Prot. Közöny“ 65—13 sz. 104 oldal.

ni a kép, melynek vonásai el kell hogy feledtessék a múltét; testi szemeinkkel fogjuk látni azt az alapot, melyen a jövőben fel kell épülni annak a palotának, melynek homlokára nem illik más felirat, mint: felvilágosodás; lélekismereti szabadság; előhaladás; s mind ama jelszavak, melyek külön és együtt teszik magát a protestántismust. Ám, e jelszavak csak pusztában hangzanak el, hahogy azok, kik ez idő szerint bárminő címen képviselni fogják e közgyűlésen, nem fogják tetteikkel és szavaikkal megpecsételni azoknak teljes átértését és azoknak megvalósítására nem törekeshetnek. Tudjuk, hogy egy akkora gyülekezet, a minőre számítva van, sok különféle elemet fog kebelébe ölelni; sokféle gondolkozás fogja megpróbálni szárnyait; de a cél: anyaszentegyházunk közjára, előbbre vitele, hisszük, kibékíti mindezeket, s az egyetértésnek lelke, a higgadt megfontolás, és józan bölcsesség fogja megadni keletkező határozatainknak azt a súlyt, mely az eredményt és a megvalósulást nem hiában fogja várni, remélni. Ezzel üdvözljük az összeülőendő közgyűlést; adja isten, hogy első összeülésünk oly praecedensül szolgáljon, mely századokra vesse fényét, ragyogását mindabban, a mi szép, jó és igaz. Istennek áldása nemes törekvéseinken!

= Az egyházkerületi közgyűlés első napján és az ifju lelkészek kibocsátása alkalmával, folyó hó 18-án a következő sorrenddel fog megtartatni az isteni tisztelet belső-farkasutcai templomunkban. 1. Invokáció. 2. Dicséret eléneklése. 3. Harmonia. 4. Megnyitó imát mond, püspök, Nagy Péter aa. 5. Harmonia. 6. Egyházi beszédet tart n. enyedi theol. tanár dr. Kovács Ödön aa. 7. Harmonia. 8. Az ifju lelkészek kibocsátására való tekintettel, alkalmi beszédet mond, püspök Nagy Péter aa.; és kezdetét veszi a kibocsátási szertartás. 9. Hiszek egy istenben... két utolsó vers. 10. Végül, berekesztő dicséret eléneklése.

= Jótékonyosság. Özv. Cserényi Sándorné, született Keceli Eszter—a beszercei templom felépítésére 100 frtot o. é. adományozott. A nemes tett az öntudatban találja meg legnagyobb boldogságát; mi csak azt mondhatjuk: legyen áldott a szív, mely nemesen érez; és áldott a kéz, mely nemes tettekre kész; mert hol ilyenekkel találkozunk, onnan nincs messze istennek országa!

= (Pályázat.) A m.-vásárhelyi ev. ref. egyház felső leány-iskolájánál 400 frt. évi fizetéssel, és 80 frt. lakbérrel díjazott rendes tanítói állomásra pályázat nyitattik. A pályázók, főleg a számtanban és a magyarnyelv-tudományban való képességüket kötelesek, hiteles bizonyítványok alapján, kimutatni. A pályázati határidő f. évi aug. 28-ig terjed. A felszerelt folyamodványok alólirt gondnokhoz bérmentetlen címzendők. A m.-vásárhelyi ev. ref. egyházi tanácsnak 1872. aug. 4-ik napján tartott gyűléséből. Dobolyi Sándor.

= A fehérvári ultramontán katolikus lap ismét belénk kötölködik azon ujdonságunk miatt, melyben megemlékeztünk a nálunk is fölerőszakolt Jézus-Mária-Szent-

József társulatokról. És ezt veti utána: „nó aztán, mondja valaki, hogy a kolozsvári ev. reformátusok prédikátorai barátai a kölcsönös türelemnek és szabadságnak, s nem égetnének meg minden katolikust, ha tehetnék.“ Megelégedhetnénk egyszerűen azzal, hogy e nőtelen rágalmat, ez embertelen insinuációt egyszerűen visszautasítsuk, anynyival inkább, mert egész életünkkel bizonyíthatjuk ellenkezőjét; s „facta loquuntur.“ De nem tehetjük, hogy anynyi elégtételt ne vegyünk magunknak, hogy megkérjük tőletek, urak: mit neveztek ti türelemnek; mit neveztek ti szabadságnak? Türelem-e az, ha elnézem, hogy egy gonosz anya kiteszi kis gyermekét az utfélre, s azt mondja neki: szabad vagy! Türelem-e az, ha kenyér helyett kigyót ad neki, s szabadságára bizza, hogy megmérgeztesse általa önmagát? Feleljetek, urak! Feleljetek: élet-föltétele-e a józan catholicismusnak az, hogy a népet vakságban tartásatok; nélkülözhetetlen alapja-e az, hogy a babonának terjesztése által megöljétek a népnek lelkét; feleljetek: szüksége van-e a józan catholicismusnak oly tanok népszerű terjesztésére, melyeket a legegyszerűbb józanész visszautasít? Feleljetek: ha Poroszország kikergeti a jezsuitákat, mint az államra nézve veszélyeseket: ugyanakkor javára szolgálnak-e Magyarországnak? Csak egy szót szóljatok, s alhattok tőlünk csendesesen; vagy hallgassatok bölcsen, mint a Theresianum felől tettétek: s akkor tudjuk, kikkel van bajunk. — Nem; rokonaink, barátaink vannak a katolikusok közt éppen oly buzgók, mint a mily határozott protestánsok vagyunk mi; nem csak meg nem égetjük, de szeretjük őket; tisztelettel hajlunk meg subjectiv hitök előtt, s meg nem botránkoztatnók őket ebben egy szép világért. Ti reátok szól a lecke csupán, ti uszály hordozói Loyola maradékainak; ti reátok szól, kik a „Dominus ac redemptor noster“-féle bulla által már egyszer ki voltatok irtva e földről, mint a gyom, egy oly pápa által, ki volt oly hatalmas, de önértesebb és emberibb, mint IX-ik Pius, ki csak csalhatatlan, s egyéb semmi. Ti ellenetek folytatunk mi harcot, ti denevérek, kik a türelem és szabadság örve alatt elnyomására töreksztek mindannak, mit az emberi szellem diadalmai közé büszkén számít. Mi meg nem égetünk senkit; de terjesztjük a világosságot a nekünk kimutatott uton, s — hiszünk istenben, a kit nem cseréltünk fel Mária-kultusszal, mint ti — el is fogunk jutni a célhoz és szerény munkásságunkért, a mi jeltelen sirunkra is jut egy levél abból a koszorúból, mit a hála fog nyújtani az idő teljességében azoknak, kiknek szíve együtt dobogott az emberiség nemesebb érdekeiért; míg felettetek ezután is csakugy ki fogja mondani átkát a világ-történelem, mint eddig; ti, szent Arbuez egyenes utódai! — Szabadság, a ti ajkaitokról! Hogy el nem pirul a — türelem; ti vitézei az inquisicionak, és a máglyák tűzének! Ti égettetek meg ezereket; csak ezt imádkoztatok le! mert mi századok óta gyógyítgatjuk szép eredménynyel azon vérző sebeket, melyeket a ti kezeitök ejtett. S ti akartok leckézni minket? — Szegények! Együgyűeknek neveznénk, ha nem volnátok egyéb...

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 22, 1872.

86—34. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Báró Kemény Ferenc

elnöki megnyitó beszéde, aug. 18-án, 1872.

Tisztelt egyházkerületi közgyűlés!

Anyaszentegyházunk életének egy nevezetes forduló pontján idvezlem a t. egyházkerületi közgyűlést.

Eddigi egyházszervezetünknek, mely az egyház élő egyeteméből nőtte ki magát; mely a lefolyt másfél század hoszsú és gyakran viharos folyamában nem egyszer adta életképességének fényes próbáit; mely nemcsak meg tudta őrizni anyaszentegyházunknak drága véren szerzett autonomiáját; de a nehéz megpróbáltatások közepette ébren tudta tartani az egyház tagjainak élő hitbuzgalmát, s még az államra nézve is az erkölcs, felvilágosodás és szabadság vateményes kertjévé tette felekezetünket: e régi. s éppen azért az idők viharai által kipróbált egyházszervezetnek sirja fölött, s a létrejött új szervezetnek bölcsője mellett, idvezlem önöket.

A t. közgyűlés bölcsen ismeri a hazai hisztoria azon mozzanatait, melyek régi egyházszervezetünk formáit szükségessé tették. A dicsó emlékezetű nemzeti fejedelmek tulnyomó számának egyházunk iránt táplált jóakarata, örökre áldandó áldozatkész buzgalma, s kormányzásuk alatt kifejlett hazai viszonyaink nem kis mértékben segítettek elő felekezetünk megszilárdulását. De jöttek idők, midőn anyaszentegyházunk sokszorosan visszafizette az államnak a tőle nyert támogatást; jöttek idők, midőn felekezetünk lón a nemzeti szabadságnak és mivelődésnek bérces kis hazánkban legerősebb védbástyájává; jöttek idők, midőn nemzetünk jobbjai meggyőződhetek a felől, hogy felekezetünk autonomiája első sorban hazánk legmagasabb rendű érdekeinek szolgál javára. Régi egyházszervezetünk volt azon közeg, mely által anyaszentegyházunk a nemzeti szabadság védelmében és a kultura terjesztésében e nagy becsű szolgálatokat végrehajtotta; éppen azért, egyházunk minden hű fia, ki a hisztoriát tanító mesterül fogadta, há-

lával zárja szívébe annak emlékét. Egy oly sir felett állunk, melynek hantjaira a kegyeletes visszaemlékezés virágait méltán hintjük!

Változtak az idők, s az újabb eszmék áramlata elől anyaszentegyházunk sem zárhatta el magát. Az új szervezet, melynek bölcsője körül először seregletünk össze, a most uralkodó korszellem hatása alatt jött létre; még pedig lehető tiszteletben tartásával annak a méjj igazságnak, mely mikint a természet folyamában, vajha éppen ugy a statusok életében is mindig szem előtt volna tartva; annak a méjj igazságnak: mely szerint az ujat, nem a réginek teljes lerombolásával, hanem a lépcsőnkint haladás törvényei szerint kell létrehozni, mikint a bölcsesség nagy mestere mondá: „a jó gazda az ő éléstárából hoz elő őt és ujat.”

Lelkem meggyővi omajtom, hogy az új, mely létrejött, a netalán bekövetkezendő nehéz időkben, életképességét éppen ugy, vagy ha lehet, még fokozottabb mértékben tanusítsa, mint a régi, mely elmult. De méjjen meg vagyok győződve a felől, hogy ez csak azon esetben remélhető bizton, ha absztrakt, theoretikus nézetek, vagy bármely mellékes érdekek által kiszitelve, státusunknak most már létrejött szervezetét újabb rázkódásoknak ki nem tesszük. Merülhetnek fel a megalkotott szervezet ellen egyes kifogások, mert hiszen ez is emberi alkotás, s így a tökéletességtől távol van; de gondoljuk meg, hogy ha a letett alapot, mielőtt időt engednénk arra, hogy életképességét, vagy tarthatatlanságát bebizonyítsa, könnyelműen újra felforgatjuk: végzetes eredményű zavaroknak nyithatjuk meg utját. Tartsuk hát tiszteletben a megvetett alapot, s vállvetve, buzgón építsük arra tovább anyaszentegyházunk felvirágzásának szentelt csarnokát. E nemes munkának, melynek életem legjobb részét örömmel s büszkén szentelém; e nemes munkának én már harcosa nem sokáig lehetek. Életem alkonyának utolsó pillanatai közelítvén, az örökkévalóság int felém; de az utolsó fohászokodás, mely ajkaimról ellebben: hazámé s anyaszent-

házamé lesz, kérve a mindenhatót, hogy tartsa, segítse, áldja meg!

És ezzel magamat a t. közgyűlés tagjainak sokszor tapasztalt kegyébe ajánlva, első egyházkerületi közgyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

Az egyházkerületi közgyűlés.

A közgyűlés megnyitása, aug. 18-án.

Azok, kiket az emberből soha ki nem irtható vallásos érzelem hozott az erdélyi-részek fővárosába, e nap reggelén sűrű tömegekben tartottak a ref. főtanoda épülete felé. Már 9 órakor tömve voltak az épület folyosói a gyűlésnek részint hivataluknál fogva, részint választás útján tagjaivá avatott résztvevőkkel. Érdekes képet nyújtott az erdélyi ev. ref. egyház számos jeles bajnokainak, agg és ifju, de a szent ügyért egyenlőn lelkesült előharcosainak tömege s a kép érdekességét fokozták a rég nem találkozott ismerősök egymást üdvözlő nyilatkozatai; különösen pedig amaz ünnepélyes hangulat, mely mindenki arcáról lesugárzott, tanuságául annak, hogy Erdély protestans lakói ma nagy napra viradtak.

Kevéssel 9 óra után az egybegyűlt közgyűlési tagok, kiknek száma mintegy 150-re tehető elfoglalták, helyüket a főiskola nagy termében. Nem sokára fölharagott az érkező elnököt üdvözlő éljenzés az erdélyi ev. ref. egyházkerület 1872-ki ily minőségben az első közgyűlése kezdetét véve.

ELNÖK DR. KEMENY FERENC elfoglaltán az elnöki széket, az ünnepély jelentőség-teljességétől áthatottan, többször elérzékenyült hangon mondja el emelkedett szellemen tartott rövid megnyitó beszédét. Üdvözlö a közgyűlés tagjait, mint a kik hivatvák, célszerű intézkedésekkel biztosítani az egyház szebb jövőjét. Ezen egyház — ugymond — sok megpróbáltatások közt is képes vala megőrizni autonómiáját s felekezetünk a szabadság veteményes kertje volt. Azonban, az egyháznak ama szervezete, mely a maga idejében szükséges és célszerű volt, többé nem felel meg a kor kívánalmainak; azonban a régi egyház szervezet nagybecsű szolgálatokat tün s azért annak nem teljes lerombolásával, hanem a fokozatos átmenet lépcsőzetein haladva, alakíthatjuk át az egyház szervezetét s csak abban felelend meg az e célból egybe hívott gyűlés üdvös föladatának, ha abstract, theoretikus tételek vitatása nem álland tevékenységének útjában. (Zajos éljenzés.) Építsünk tehát gyakorlati irányban a már megvetett alapra. Én már nem sokáig vezethetem önök tanácskozásait. (Az elérzékenyülés elfojtja az elnök szavait; viharos éljenzés). Végre a házára s egyházra áldást kérve, a gyűlést megnyitottnak jelenti ki. (Éljenzés).

Hegedűs János, igazg. tanár N.-Enyedről, indítványozza, hogy az elnök megnyitóbeszéde egész terjedelmében vétessék föl a jegyzőkönyvbe. (Általános helyeslés).

Nagy Péter püspök aa. szót emelvén, közli, hogy a kibocsátandó lelkészek bizonyítványainak megvizsgálása képezne a mai napirend tárgyát; de az idő előrehaladott-

sága miatt, célszerűnek vélné, ha csupán a megvizsgált új lelkészek kibocsátása tárgyában szerkesztett jelentés olvastatnék föl. (Helyeslés).

Olvastatik a jelentés, melynél fogva következő új lelkészek u. m. Aszalós György, Balázs József, Bóka György, Csiszér Zsigmond, Derzsi Dénes, Fazakas Sándor, Filep Géza, Gönci János, Henter Pál, Imre István, Konya László, Kovács Elek, Kovács János, Koronka Gábor, Kulcsár János, Lőfi Pál, Révai Pál, Soos Károly, Zoltán Imre és Veres Sándor özszesen 20-an ajánlatnak kibocsátásra. Minek folytán, az ajánlottak kibocsátását a közgyűlés egyhangulag elhatározván, miután elnök a holnapi ülés idejét d. e. 9 órára kitűzi s a jelenlevőket az ifju lelkészek kibocsátásával egybekapcsolt isteni tiszteletre meghívja — az első napi ülés eloszlik.

Az isteni tisztelet a ug. 18-án, a belső-farkasutcai ev. ref. templomban.

A szakadó eső dacára, már d. e. 9¹/₂ órakor sűrű néptömeg hullámozott az ezuttal ünnepélyesebb, s jelentőség-teljesebb isteni tisztelet színhelye felé; 10 órakor tömve volt a templom tágas hajója; a város minden rangu és felekezetű lakossága képviselve volt; a szószék körül, s az oldal üléseken a közgyűlés tagjai, a középső padokon fényes hölgykoszoru, ezek mögött a polgárság sűrű rendei foglaltak helyet, míg a karzatokat az ifjuság töltötte meg.

Az invocacio, s a hivek özszege által elzengett dicséret elhangzása után, a kolozsvári „Dalkör“, Haun karnagy vezetése alatt, kitünő preciositással adá elő Becker hatásos, különösen gyönyörű pianói; által a zene ünnepélyességét nagy mérvben fokozó „Kápolnáját.“

Még vizshangzott a terem boltozata a szép ének utóhangjaitól, midőn Nagy Péter püspök aa. ihletett hangon kezdé meg amaz egyszerű, s mégis oly szép imák egyikét, melyek jelképei a protestans egyszerűségnek, s melyek a legkeményebb szívet is áthatják, s ebben is fölbresztik az áhitat érzeményét.

A megnyitó ima után ismét a dalárda adá elő karnagyanak egyik jól sikerült szerzeményét.

Majd, dr. Kovács Ödön, n. enyedi theol. tanár vonzó alakja tünt föl a szószéken. Az ifju tanár szónoki dialektikájával, élénk, vonzó előadásával teljes egy óráig kötö le a hallgatóság feszült figyelmét. Alapigóul Jézusnak a bethaniai Marthához intézett emez egyszerű szavait választá: „Egy a szükséges dolog“. S ebből remek logikai következtetésekkel fejté ki, hogy nem az irott betű, nem a hittani tételek fölötti polémiák s apologiák, hanem az élő, vallásos erő az az egy szükséges dolog, mely Jézus magasztos elveinek megfelel. Ezután az elméletből azt a gyakorlati következtetést vonja le: hogy legyünk vallásosabbak; de legyünk azok tettekben, s ne állítsunk tantételeket, irott betűket az élő Jézus Krisztus fölé. Beszéde végén reményét fejezi ki, hogy az erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlés megtalálandja az egy szükséges dolgot. Hatásos szónoklatát a gyűlés működését sikeressé tevő áldás kérésével rekeszté be.

Erre harmadszor zengett a „dalkör“ éneke, s a buzgó dalárok Silcher „Loreley“ című szerzeményét a szokott szabatsággal adák elő.

Ekkor vevé kezdetét az ünnepély tulajdonképpeni föladata. Ismét a főpásztor, Nagy Péter püspök aa. emelkedett föl a szószékbe, hogy az ifju lelkészek kibocsátásának ünnepélyéhez alkalmazott remek beszédével tegye feleldhetetlenné a mai napot.

Megragadó, költészeti és szónoklati virágokban gazdag beszéd volt ez. A főpásztor az ünnepély nagy jelentőségének remek ecsetelése után, élénk, megkapó képekben tünteté föl a ker. vallás történetének kiemelkedőbb eseményeit. Majd a kibocsátandó ifju lelkészekhez fordul, s találó hasonlatokban szól a papi hivatásról, és a papi kötelességekről. E sorok írója alig hallott még valaha beszédet, mely rövidebben, de egyszersmind határozottabban szólott volna ama fontos teendőkről, melyek a lelkészre várnak. A kibocsátandó lelkészek igen-igen sokat tanulhattak ez egyszerű, rövid, s mégis sokat tartalmazó beszédből. Vajha, szívökre vették volna!

Ezután a szokásos kibocsátási szertartás, az ifju lelkészek eskütétele, s az esperesek kara által komoly ünnepélyességgel elzengett alkalmi ének következett.

Végül, a dél utáni 1½ óráig húzódott ünnepélyt a püspök végimája és a hívek dicséret-éneklése zárta be.

Második ülés, aug. 19-én.

Elnök: Szacsvai Zsigmond aa. 9¼ órakor megnyitja az ülést. Tagok nagyobb számmal vannak jelen, mint a megnyitó ülésen.

Olvastatik az igazoló-bizottság jelentése, az igazolt s nem igazolt állandó tagok és képviselőkrül. Nem voltak igazolhatók: a kültőlői egyházmegyéből Bartha Sámuel képviselő, a kézdi egyházmegye képviselői, az orbai egyh.m-ből az egyházmegyei tisztviselők, mivel csak ez idén választatván meg, a hivatalos esküt még le nem tevék; végre, a m-vásárhelyi egyház által választott képviselő. (Bővebb indoklást lásd alább.)

A főjegyző kérdi, ha vajjon azon képviselők, kik több helyen lettek megválasztva, anyyniszor neveztesenek-e meg a j.-könyvbe, a hány kerületet képviselnek s anynyi szavazási joggal bírnak-e?

A közgyűlés egyhangulag „igen“-nel felelt e kérdésre.

Elnök fölszólítja az orbai egyházmegye ujon választott esperesét Magyarósi Ferencet s jegyzőjét Csáky Józsefet a hivatali eskü letételére. A közgyűlés tagjai föllánnak s a nevezettek az eskü-mintát ünnepélyes hangon elmondják.

Elnök fölhívja a gyűlést a j.-könyv bíráló-bizottmány tagjainak megválasztására.

B. Kemény Gábor a bizottság kiküldését feleslegesnek tartja, mivel a j.-könyv hitelesítése a közgyűlés hatásköréhez tartozik.

Tisza László. A bizottságot nem a j.-könyv hitelesítésére, hanem annak csupán átnézésére s a beadandó indítványok és egyéb iratok tárgyában véleményadásra óhajtja kiküldeni. (Helyeslés).

A bizottság tagjaivá — Tisza L véleménye szerinti eljárásra — elnök javaslata folytán megválasztatnak b. Kemény Gábor, Szász Domokos és Bihari Sándor afiai.

Elnök fölhívja a közgyűlést a házassági törvény-székhez 12 világi bíró, továbbá a köztörvényszékhez 3 világi bíró 3 esperes és 3 tanár megválasztására s illetőleg a szavazatoknak a holnapi ülésben benyújtására.

Elnök a szavazatszedő bizottság tagjaivá kijelöli Ince Mihály, Szakács esperes és Sárkány tanár afiait s fölkéri a gyűlés tagjait, hogy szavazataikat a 12 világi elnökre adják be.

Elnök. Napirenden van az igazg. tanács által nem igazolt képviselők igazolásának ügye.

A verificatio.

Olvastatik a kézdi egyh.-megye részéről választott 3 képviselő igazolásának mellőzése tekintetében a jelentés. Nem voltak e képviselők igazolhatók azért, mivel a kézdi egyh.-megye az alaptörvény értelmében nem három, hanem csak két képviselő választására lett volna jogosítva.

Tisza L. Az igazoló bizottság véleményét helyesli, de mivel az tűnik ki a fölolvasott iratokból, hogy a kézdi egyh.-megyének a lakosság számarányához képest joga van 3 képviselőt választani, e jogot az uj választáskor az egyh. m. részére biztosítani kéri. Indítványát írásban is benyújtja.

Székely Gergely igazoltatni kívánja mind a 3 képviselőt, mivel a törvényben hibásan van kitéve a lakosság száma s a nyomda-hiba miatt nem tartaná helyesnek, hogy a megye a jelen gyűlésen ne legyen képviselve.

Nagy Péter fölvilágosítólag megjegyzi, hogy a megye 12,300-ra tett lakosságába a kézdi-vásárhelyi egyh. lélekszáma is be van számítva, holott ezen egyh. püspöki felügyelet alatt állván, az őszeiráskor nem számított az egyházmegyéhez, s így inkább K.-Vásárhelyt illetné külön képviselő küldési jog.

Szini János, kézdi esperes, igazolni igyekszik az egyh. megye eljárását, megjegyzi egyébkint, hogy a 3 képviselő közül egyik sem jött el, mivel egyik sem akarta kitenni magát azon kellemetlenségnek, hogy haza küldessék.

A tárgyhöz szólnak még Horváth Gyula, Szász Béla, Dáné István, Pogány György s dr. Kovács Ödön.

Elnök fölteszi a kérdést: igazolandók-e a kézdi egyh. megye képviselői: igen, vagy nem?

A szavazás föllállással történik s a nagy többség nem igazolja.

Olvastatik a m-vásárhelyi egyház által választott képviselő igazolása kérdésében az igazoló-bizottság véleménye. M.-Vásárhely azon okon, mivel 4 osztályu fi- és leányiskolákat tart fön, kérte, hogy külön választhasson képviselőt, sőt azt meg is választá. Az igazoló-bizottság azonban ugy véli, hogy az egyház csak is kérelmének igenlése esetén választhatott volna, miért is a kérvény sorsának eldöntése előtt eszközölt választást nem véli elfogadhatónak.

A gyűlés helyesli az igazgató tanács véleményét; a kérelmet azonban véleményes jelentés végett a kérvényi bizottságnak adja ki.

Olvastatik a küüllői egyh. m. egyik választókerületében megválasztott Bartha Sámuel igazolása tekintetében a vélemény. Mivel a j.-könyvből az tűnik ki, hogy a szavazatok nem az egyházmegyei közgyűlésen szedettek be s bontattak föl: a bizottság e képviselőt nem igazolta.

A küüllői egyh. m. esperese részletesen előadja azon választás történetét, melyből kitűnvn, hogy a küüllői egyházmegye közgyűlése e választókerületnek egy választását megsemmisítette, melyhez semmi esetben sem volt joga, a közgyűlés Bartha Sámuel mint másodsorú választottat nem igazolja s a küüllői egyh. megyét új választás eszközésére utasítja.

Kerekes Sándor, zilahi tanár, előadja, hogy ő a zilahi egyház által, a képviselőséggel megbízott főgondnok helyett — ki hivataláról időközben lemondott, — képviselővé lön választva s a beadott j.-könyv alapján magát ilyenül igazoltatni kéri.

Nagy László. Nem helyesli a zilahi egyház eljárását, miután a képviselőség nincs a főgondnoki álláshoz kötve s így abból, hogy a képviselővé választott főgondnok főgondnoki tisztről lemondott, nem következik, hogy a képviselőségről is lemondott volna.

A közgyűlés utasítja a zilahi egyházat, hogy ha előbb választott képviselője a képviselőségről is lemondana, szabályszerű új választás eszközöljön.

Szabó Sámuel. Kérde, hogy akadályoztatásuk miatt meg nem jelenő esperesek és egyházmegyei jegyzők helyettesíthetik-e magukat ezután is, mint az eddig szokásban volt?

Szász Domokos. Mivel az espereseknek és jegyzőknek hivatalból kell megjelenni, s mivel ha sem ők, sem helyetteseik meg nem jelennének, több nemű főnádások következhetnének be: a helyettesítést a régi szokás szerint megengedhetőnek véli.

Demeter Sámuel. Nem pártolja előtte szólót. A régi szokás elmúlt, s új szervezet lépett életbe, melynek szelleme meg nem engedheti, hogy azok, kiket a közbizalom választott hivatalukba, ezt a közbizalmat tetszésük szerint rubázzák át másra (Nagy zaj. Fölkiáltások: nem is így akarjuk!), s ha a traktus helyettesít, úgy jelentésenek be a helyettesek előre. A jelenlegi helyetteseket nem igazolja.

Benkő, görgényi esperes. Jövőre lehet így intézkedni; de azokat, kik a jelen gyűlésen, mint helyettesek jelentek meg, nem tartaná célszerűnek, visszautasítani. (Helyeslés.)

Szabó Samu. Indokolja, hogy miért hozta föl ezt a kérdést. (Egy hang: Ez a kérdés nem tartozik a verifikációhoz!) Engedelmet kérek, mivel a közgyűlés a kérdés tárgyalásába bocsátkozott, tehát én is szólhatok hozzá. Ezután indokoltan azon indítványt teszi, hogy a jelen gyűlésen a helyettesek fogadtassanak el; de jövőre nézve mondassék ki, hogy az espereseket és jegyzőket sem ők magok, sem az egyházmegyék másokkal nem helyettesíthetik. (Általános helyeslés.)

A közgyűlés a mostani helyettesítéseket igazolja. Indítványozó tehet e tekintetben írásos indítványt.

Sárkány F. kérdést intéz, hogy a kolozsvári főiskola tanárai közé miért nem vétetett föl Nagy Ferenc tanár, ki egészségi állapota miatt jelenleg nem végzi ugyan a tanári teendőket, de nincs véglegesen nyugdíjazva —?

Tisza L. Mivel nincs véglegesen nyugdíjazva, működő tanárnak tekinti s fölvetetni óhajtja.

Demeter S. úgy értelmezi a törvényt, hogy a nyugalmazott tanárok is tagjai a közgyűléseknek. (Fölkiáltások: Ez nem áll! Nagy zaj).

A közgyűlés Nagy Ferenc tanárnak fölvetését azon rovatba tartozónak mondja ki, mely szerint, mint érdemes egyén, ajánlatra fel fog vétetni.

Tisza L. kérde, hogy a n.-enyedi egyh. megye tanítói kara által képviselővé választott Székely Ferenc harasztosi tanító miért nincs a képviselők névsorába beiglatva?

Titkár. Nem jelentetett be.

Gáspár János. Jelen volt a választásnál s bizonyítja, hogy a választás valóban megtörtént.

Szász Gerő: törvény szerint, a választottak 10 nappal a közgyűlés előtt tartoznak kredencionálisukat beküldeni az ig. tanácshoz; mivel ez az illető részéről még maig sem történt meg: nem lehet a szóbeli előadás alapján fölvenni.

A közgyűlés nem veszi föl Székely Ferencet a képviselők sorába.

Elnök, föl hívja a közgyűlést a gyűlés ideje alatt működő bizottságok tagjainak megválasztására. Mire — az elnök előterjesztése alapján — kiküldetnek:

Az igazgató tanács ügykezelésének megvizsgálására: Gyarmathi Miklós, Benkő János, dr. Kovács Ödön.

A beadandó indítványok megvizsgálására: Tisza, Dáné, Szabó Samu.

A kérvényi bizottság tagjaivá: Horváth Mihály, Szász Béla, Szász Gerő.

A püspök által kezelt pénzek számadásainak megvizsgálására: Székely Gergely, Szabó József, Hegedüs.

A királyhágon tuli testvér superintendentiák jegyzőkönyveinek megvizsgálására s azokból netán meritendő indítványok előterjesztésére Pogány György Jancsó Lajos.

— Olvastatik Tisza L. indítványa a kézdi egyh. m. képviseltetése ügyében, mely szerint határozatilag kimondani kívánja, hogy ezen megye az új választásnál 3 képviselő megválasztására jogosíttatik.

B. Kemény Gábor. Az indítványt nem tartja most tárgyalhatónak, mivel akkor arra is ki kellene terjeszkedni, hogy egyéb egyház megyék e tekintetben netalán nyilvánítandó sérelmei is tárgyalassanak.

Hegedüs János. E tárgyban a kézdi egyh. megye kérvényt nyújtott be, minél fogva helyesnek vélné, ha Tisza indítványa annak idején ezen kérvénnyel együttesen tárgyalatnék.

A közgyűlés Hegedüs János véleménye értelmében határoz.

Elnök Napirenden van a házszabály javaslat tárgyalása.

Olvastatik a javaslat 1-ső pontja s észrevétel nélkül elfogadtatik.

A 2-ik pontra nézve Tisza L. következő módosítványt kíván tenni: Elnök fölolvastatván az igazgató tanács által „előterjesztett“ (megállapított helyett) tárgy sorozatot, a közgyűlés azt megállapítja s működését megkezdi, tekintettel a következő sorrendre stb.

E módosítás fölötti vita, melyben Székely Gergely, Demeter Samu, Szász Béla, Kerekes József, Gyarmathi, Gáspár János, Dr. Kovács, Pogány György, Dáné István, Bereczki Sándor stb. vettek részt, csaknem egy óra hosszáig tartott. Beadott mintegy 7 -- az eredeti szövegtől többé -- kevésbé eltérő módosítvány. Elnök azonban az idő előrehaladottsága miatt, a vita folytatását s illetőleg a módosítványok fölötti szavazást a holnapi ülésre halasztván, a gyűlést főszozatja.

Ülés vége 1 $\frac{1}{4}$ órakor.

Harmadik ülés, aug. 20-án.

Elnök 9 óra 20 perckor megnyitja az ülést; jelen van mintegy 130 tag.

Olvastatik az aug. 19-iki ülés jegyzőkönyve.

Kovácsnay. A jegyzőkönyvnek hűn vissza kell tükrözni a történeteket. Azonban, Nagy Ferenc kolozsvári tanár ügyében tett megemlítés nincs a jegyzőkönyvben. Nagy Ferenc nem tekinthető nyugalmazott tanárnak, azért fel kell venni a tagok közé. A tanárok közt u. m. vannak ugynevezett rendes, és ugynevezett rendetlen tanárok. (Nagy derűtlenség, mi közben szónok leül.)

Br. Kemény Gábor. Ezen ügyben nem hozott határozat, mivel a fölemelés nem a maga idejében történt, tárgyalási alapul nem szolgálhatott. Ha majd annak idején tárgyaljuk, akkor kell a jegyzőkönyvbe megemlíteni. (Helyeslés.)

A jegyzőkönyv hitelesítettik.

A házszabály javaslat folytatólagos tárgyalása.

Gyarmathi. A vitatás alatt álló 2-ik pont elébe kívánja tenni, hogy a gyűlés mindenekelőtt kibocsátja az ifju lelkészeket, aztán az új esperesek és jegyzők eskületele, az igazolási ügy, s a kifogásolt esperes és jegyző választások tárgyalassanak, s csak ezután következzenek az, mi a 2-ik pontban előadva van, melyre nézve tegnapi módosítványát föntartja.

Hosszabb vita után, melyben br. Kemény, Nagy P. püspök, Szabó S. aa. sat. vettek részt, e módosítvány elfogadtatik, mi által az eredetileg 2-ik p. 6-ik ponttól soroztatik.

A 2-ik pont c) alatti bekezdését Gyarmathi akkint kívánja módosítani, hogy a számvizsgáló bizottság tagjait a közgyűlés választja; a h) pontnál pedig meghatározatni kívánja, hogy csak azon indítványok tárgyalhatnak, melyek a gyűlés három első napja folyamán adtak be. Ezek tárgyalás előtt véleményezés végett három tagu bizottságnak adandók ki, mely bizottság még a folyó ülésszakban referál.

E módosítvány fölött élénk vita fejlődött ki, résztvettek ebben Szabó Sámuel, ifj. gr. Bethlen János, Nagy Péter, Kerekes és Berecki aa.-i, végre, a gyűlés Gyarmathi módosítványát elfogadja.

Ezután változatlanul elfogadtatnak a javaslat 3—7-ik pontjai.

A 8-ik pontot Gyarmathi akkint kívánja módosítani, hogy ha az indítványozó indítványát visszavonja, de három tag azonnal magáévá teszi, az indítvány tárgyalása folytatassék.

Nagy Péter. Elfogadja, de csak úgy, hogy 5 tagnak kell az indítványt magáévá tenni. (Felkiáltások: legyen 10 tag!)

A gyűlés Nagy P. módosítványát fogadja el.

A 9, 10, 11-ik pontok változatlanul elfogadtatnak.

A 12-ik pontnál Gyarmathi azon módosítást indítványozza, hogy módosítványok tárgyalása alkalmával legelőször az eredeti szövegre történjék a szavazás, s aztán az ehez legközelebb álló módosítványra sat. Elfogadtatik.

A 13—23-ik pontok némely kevésbé lényeges módosításokkal elfogadtatnak.

A 24-ik pontnál Gyarmathi kimondani kívánja hogy jogérvényes határozatot csak nyílt ülésben hozhatni.

Ezen javaslat elfogadtatik, azonban nem ide, hanem a „Tanácskozás rendéről“ című fejezetbe 10-ik ponttal tétetik.

A 25—26-ik pontok változtatás nélkül elfogadtatnak.

A 27-ik pont Gyarmathi indítványára ezzel toldatik meg: „A házszabályok módosítására vonatkozó indítványok alapján hozott határozatok csak a jövő gyűlésben lépnek érvénybe.“

Ezzel a házszabályok tárgyalása véget ért.

Elnök napirendre kitűzi az egyházmegyei, s tanodai gondnokok választását.

Olvastatik az udvarhelyi egyházmegye fölterjesztése, melyben az egyházmegye jelenleg fungáló gondnokaihoz még egyet kíván választatni.

Többen a választást szükségtelennek vélik, mivel a törvény csak 4 gondnokot állapít meg, s ennyi van.

Az udvarhelyi egyházmegye esperese megjegyzi, hogy az egyik gondnok gr. Bethlen János halmozott teendői miatt nem fungál. A választást megejtetni kéri.

Csákány József kifejti, hogy az egyházmegye javára szolgál, hogy ha minél több áldozatkész hazafi buzgolkodik ügyeiben. Ezért helyesli a választás eszközlése iránti kérelmet.

Horváth Gyula szintén ily értelemben nyilatkozik.

Csulak a törvényt megtartani kívánja, s ez csak 4 gondnokot rendel.

Elnök fölteszi a kérdést: választ-e a gyűlés az udvarhelyi egyházmegye részére gondnokot, vagy nem? A szavazás föllállással történik, s a nagy többség ellene nyilatkozik a választásnak.

Olvastatik a szebeni egyházmegye fölterjesztése, melyben a megürült főgondnoki állomásra Zeyk József, br. Bánffy Jenő, és ifj. gr. Bethlen Gábor aa.-it jelöli ki.

A gyűlés a választás megejtése mellett nyilatkozik. A szavazatok holnap reggel adandók be.

Olvastatik a sepsi-szent-györgyi közélet-tanoda fölterjesztése, melyben közli, hogy egyik gondnok leköszönt, s annak helyére Bartha János, Bartha Sándor, Zaturecky Gábor aa.-it ajánlja.

Vályi konstatálja, hogy ez hasonló eset az udvarhelyihez, mivel a tanodának a leköszönt gondnokon kívül is megvan a törvényszerű 4 gondnoka.

Csákány. Látja — ugymond — hogy eben a tárgyan sem pártolanda a többség nézeteit, mint a már eldőltnben, mindazonáltal kötelességének tartja, az ügy érdekében felszólalni. Ezután támogatja a sepsi-szent-györgyi tanoda kérelmét, kijelentvén, hogy ez régi szokáson alapul, a menyinyben ezen tanodához mind a négy traktusból szoktak egy-egy gondnokot választani.

Szavazásnál a többség elveti a sepsi-szent-györgyi tanoda kérelmét.

A kolozsvári főtanoda részéről beadott kérvényben előadatik, hogy ezen tanoda gondnoka halmozott teendői miatt nem felelhet meg hivatásának, miért is a gondnokok számát egygyel szaporítani kéri s kijelöli Lészai Ferenc, Gyarmathi Miklós és Olasz Károly fiait.

A közgyűlés a kérelmet teljesíteni határozza. A szavazatok holnap reggel adandók be.

Szilveszter Domokos interpellálja a titkárt, hogy miért nincs napi rendre kitűzve az udvarhelyi egyh. megyében püspöki felügyelet álló udvarhelyi egyház főondnokának megválasztása.

Titkár. E tárgyan nem érkezett be előterjesztés.

Elnök. Fölszólítja a jelenlevőket, hogy az igazgató tanács tagjaira is adják be holnap a szavazatokat.

Szabó Samu. Célszerűbbnek véli, ha előbb az igazg. tanács teendői s a tanács-tagok fizetése állapítatnék meg s csak azután eszközöltetnék a választás.

A közgyűlés e nézetet határozattá emeli.

Elnök: Következik püspök fia évi jelentésének föl-olvasása.

B. Kemény. Óhajtaná, hogy az évi jelentések más-
kor kinyomatassanak s kiosztassanak.

Szász Béla. Kimondatni kívánja, hogy a jövő gyű-
lésre az igazg. tanács is adjon jelentést évi működéséről.
(Helyeslés).

Szabó S. Pártolja az indítványt, de azt az igazg. tanács hatáskörének megállapításakor kívánja tárgyalni. (Általános helyeslés).

A püspöki jelentés föl-olvasása az idő előrehaladottsága miatt a holnapi ülésre halasztatik.

Olvastatik a szavazat szedő bizottság jelentése a köz- föltörvényszék tagjaira történt szavazás eredményéről. E szerint a köztörvényszék tagjaira beadott összesen 113 szavazat. Megválasztattak az esperesek közül Benkő János 109, Almási 106, Dáné 74 szavazattal; a tanárok közül Bihari 108, Hegedüs 95, Sárkány 80 szavazattal; a világiak közül Nagy Lajos 104 és Pogány 80 szavazattal. A harmadik világi tagra senki sem nyert általános szótöbbséget; miért is a legtöbb szavazatot nyert gr. Bethlen János és Lészai Ferenc között holnap új szavazás eszközöltetik.

A házassági törvényszékhez megválasztattak: Gyarmathi 87, b. Bánfi Dezső 82, Ince Mihály 80, Székely 63, Lészai 63, Pataki 62, Szabó Károly 59, Tisza László 58 szavazattal. Többen nem nyertek általános szótöbbséget, miért is a legtöbb szavazatot nyertek u. m. Szász Béla, Berecki, Gáspár János, gr. Bethlen János, Sárkány Ferenc, Pogány Károly, b. Kemény György és Jancsó Lajos jelöltekül kitűzetnek s a még hiányzó négy tagra a szavazó jegyek holnap beadandók.

Nagy Péter kérde, ha vajjon a házassági lörvényszék a megválasztott 8 taggal megkezdheti-e működését?

Hosszabb vita után, melyben Szász Domokos, Sárkány Ferenc, Horváth és Szabó S. vettek részt, a közgyűlés, kivételesen csak a jelen esetre vonatkozólag megengedi, hogy a házassági törvényszék működését a megválasztott tagokkal már ma megkezdhesse.

Szabó Samu. Indítványozza, hogy, tekintettel a teendők halmozottságára, vagy 8—2 óráig tartassék a közgyűlés, vagy a délutáni órákban is ülésezzünk.

Elnök megjegyzi, hogy a délutáni órákban nem lehet közgyűlést tartani, mivel ekkor a házassági lörv. szék s a bizottságok gyűléseznek; 8—2-ig pedig egy huzomban tanácskozni, igen fárasztó lenne. Ajánlja inkább, hogy idő-
kimélés tekintetéből a szónokok rövidebben dictiózzanak. (Derűtség, általános helyeslés).

Ülés vége 12³/₄ órakor.

TÁRCA.

Pédagogiai levelek.

II.

(A székely nép a munka terén; mire kell hatni a népoktatás körében a székely-földön; az állami tanító-képezde, s gyakorló iskola Sz. Kereszturon; Gyertyánffy István; Sz. Udvarhelyen a népoktatás állapota; leány-növeldek, reáltanoda, Szakács Mózes. A népiskolák az Erdővidéken; rektor, mester.)

Rég vágytam, ismerni a jó székely népet; azt a népet, melynek Magyarországnak gazdagságából csak morzsalék

jutott, s a mely mégis anynyiszor ontá véré a hazáért, s a háladóját nagyobb mérvben hozá meg azért a mozsalékért, mint tá azok, kiknek csupa tejfööl jutott. Vágyam teljesült; itt vagyok köztük; tanulmányozom sajátságait, s jól esik, reménylenem, hogy egyszer e derék, jóakaratu, a művelődésre hajlandó nép bizonyára eljutand a szellemi tökély, s anyagi jóllét azon magaslatára, melyen állani, hivatva van.

Népszokásokat, népismerttetést írni, nem hivatásom; különben is sokat irtak a székely néprööl (bárha, mint ta-

pasztalom, nem miúdig igazat), s ezért ne vélje a t. olvasó, hogy igénytelen levelemet népmondák, népviselet, lakodalmak, keresztelők sat. leírásával szándékozom megtölteni.

Hanem, mivel pedagógiai levelet írok, a népnevelés körében kérdést képező tapasztalataimat nem mellőzhetem megemlíteni.

A székely nép mindennapi életében főleg az tűnt föl nekem, hogy a nép — bár több spekulatív szellemmel bír, mint a magyar — épp úgy nem képes a természet adományait kiaknázni, hasznosítani, mint a hazában lakó egyéb népfajok, kivéve a német nemzethez tartozókat.

Roppant sokat dolgozik a szegény székely, míg a kopár hegyek oldalán képes anynyi gabonát termelni, menyunyi — bő esztendőben — házi szükségéire szűken elegendő; s midőn így dolgozik, midőn küzd a terméketlen földdel, a határt gyakran elborító folyammal, az éghajlattal: nem jut eszébe, hogy helyzeti viszonyánál fogva őt a sors nem földművelésre, hanem állattenyésztésre, főleg pedig ipartűzésre rendelé. Hogy menyynyire nem képes a székely nép éppen azon munkakört betölteni, mely számára legtöbb jutalmat ígér, kiténik abból, hogy — mikint több helyen tett kérdéseimre őszintén felelék a székelyek közt a férfiak dolgoznak a mezőn, a nők pedig — — henyélnek; holott a nők otthon számos oly iparágat gyakorolhatnának, mely gazdagabban jutalmazna, mint a férfiak mezei munkája.

E tárgy körébe méjjebben bocsátkozni, ezuttal nem szándékom. Csupán az általánosság terén maradva — miután tény az, hogy a székely nép inkább boldoguland a kereskedés és ipar, mint a földművelés terén — népnevelési szempontból fogva föl, a kérdés megoldását lényeges dolognak tartom, hogy a székely földi népiskolákban kiválóan a kézműipar magkedveltetésére kellene hatni, és pedig némely — már a gyermekek által is gyakorolható, s a helyi körülményeknek leginkább megfelelő kéziparágának — minő például a szalma-kalap gyártás — tényleges meghonosítása által. Ma-holnap a székely-földet több irányban vasút szeli keresztül, s ha a népnevelés is megteendi a népnek alkalmas munkára oktatása tekintetében kötelességét: a székely nép rövid időn anyagi jólétnek fog örvendeni, s mentve leendő attól, hogy megszökni kénytelenitessék a terméketlen földtől.

Szerencsére, a székely-föld egyes vidékein levő virágzó városok mind megannyi köz- és kiindulási pontjaivá válhatnak a népnevelés e tekintetben való irányának. Ilyen például Sz. Keresztur, melyben az 1870-ik évben megnyitott állami tanító-képezde épp azon célra lenne hivatva, hogy kiválóan a székely nép érdekei, s szükségletei szerinti oktatásra alkalmas tanítókat szolgáltatson. Hiszem, hogy ezen intézet meg is felelend céljának; jogosit e reményre a képezdei gyakorló iskola is, melyben volt szerencsém, az ügyes és tapintatos tanító Veress Sándor eljárását figyelemmel kísérelhetni; s meggyőződtem arról, hogy ezen iskola — eltekintve attól, hogy ideiglenes helyiségében a tökéletlen felszerelés éppen nem mintaszerű — nem a tanítótól függő hiányainak pótlása után, földadatának teljesen megfelelő.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

A sz-udvarhelyi egyházmegyéből.

Bögöz, június 9. 1872

(Folytatás.)

Kányádban: új iskola épült, mely ha a szabályellenesen épült kémény a maga helyére tétetik, a törvény kívánalmainak megfelel.

Dályában is új iskola épült.

Árvátfalva' (leány-egyház) a levita fizetését jelentékenyen nevelte.

Miklósfalván (l. egyház) pénzügyigazgatósági irodatiszt tks. Solymosi Károly ur, és neje Gál Eliza ur-aszszonyság arany vágásu, disz kiadásu egész bibliát adott. Az egyház az iskola szobát a tankötelesek számára nagyobbitotta.

Hodgyában: néhai esperesünk, Kis Pál özvegye, tiszt. Biró Erzsébet aszszonyság egy szószéktakarót adott.

Farcádban: László Ignác lelkész aa. egy egész bibliát adott. Magtár 65 véka, 8 kupa búza, 101 véka, 8 kupa törökbúza.

Parajdon: Zombori Ferenc és neje egy kaszálót hagyományoztak. Nyugalmazott bányaőr Biró György, és özvegy Csonta Andrásné, Enyedi Rózália, külön-külön 5 o. é. frtot adtak orgona igazításra. Magtár 44 véka zab, és 7 frt, 42 kr.

Siklódon: özvegy esperesné t. Biró Erzsébeth aszszonyság fekete posztó szószéktakarót adott. Az egyház a templomot és kerítését romjaiból kiemelte. A község második iskolának, és segéd-tanító-laknak átadta a község házának szánt telket. Magtár tőke, iskola számára, 305 frt. 65 kr.

Etéden: Simó Péterné, Király Mária, egy 800 □ öl kaszálót adott.

Körispatakon: lakályos mesteri ház épült. Simó Péter adott 33 frtot. Magtár 175 véka törökbúza.

Gagyban: (l. egyház) Keresztes Juliánna adott egy csehüveg poharat az urasztalára, és egy fehér virágos fekete szőr szószéktakarót.

Szt. Ábrahám on: (l. egyház) m. biró Simó Péter, és nője hasonló szószéktakarót adott.

Kede: (l. egyház) 94 frt. 15 krron vett egy új harangot rovatalból. Fekete Mihályné, Fekete Zsuzsánna aszszony adott templom helynek 91 □ öl belsőséget, és Benedekfi István nejevel, Vizi Zsuzsánnával az urasztalára egy csehüveg poharat.

Al-Siményfalvának: 29 frt. 50 kr. magtári tőkéje van.

Rugonfalván: Kúti Mihály adott papi és mesteri fizetés pótlására tőkének 33 frt. 33 krt., és iskola tőkének 66 frt. 66 krt. Magtár 148 véka, 8 kupa törökbúza.

Sz.-Kereszturon: mélt. Gyárfás Domokos főgondnok ur az új orgona árába ajándékozott 50 frtot, a többi, 1400 frtig, a hivek saját zsebükből fizetvén. Székely János alaptőkének adott 53 frt. 33 krt, néhai Tiboldi

Sára, iskola-tanítóné, egy szép kiadású bibliát, férje Szentgyörgyi János és tanító 5 frtot. A leégett papi csírt, istálókat újra építtette az egyház, 70 frt. és 50 krral járulván a helybeli lelkészek a költségek fedezésére. Magtári tőke 205 forint 60 kr.

(Vége következik.)

F ö l h í v á s

a hazai néptanító-egyletekhez.

A „Kolozs-dobokamegyei tanker. néptanítók egyletének“ közp. választmánya — több oldalról fölmerült óhajítások folytán — azzal bizta meg az egylet gyakorlati szakemberekből álló nevelés-oktatási szakbizottságát, hogy a népiskolák számára a közszükségnek s a paedagogiai elveknek, valamint az 1868. XXXVIII. t. cikknek, de egyszersmind a lehetőségnek megfelelő „tantervet“ dolgozzék ki, és pedig különös tekintettel a vallás- és közoktatási ministerium által kiadott hasontárgy munka hiányainak földerítésére.

Ezen munkálatot az érintett szakbizottság számos, jeles szakemberek részvételével megtartott ülésében elkészíté s miután a munkálat célszerűségéről az egylet közp. választmánya is meggyőződött, sietett azt Stein János kolozsvári könyvkiadó ur vállalkozása folytán kinyomatni s a közhasználatnak átadni.

A mű „Tanterv a népiskolák számára“ címen 4 $\frac{1}{4}$ 8-adrét iv tartalmu füzetet képez, s két fő részre oszlik, melyek elseje az egy tanítóval bíró népiskolák-, másodika pedig a 2, 3, 4 tanítóval bíró népiskolák tantervét adja elő. Mindkét részhez az általános- és részletes óraterveket feltüntető táblázatok vannak csatolva.

Mivel e mű élénken érzett közszükséget pótoland, midőn annak már a f. hó végén megjelenésére a társgeletek becses figyelmét föl hívni bátorkodunk, egyszersmind kérjük a néptanító-egyleteket, hogy e munka terjesztésére vállalkozni s az által törekvéseinket pályatársi jóakarattal elősegélni sziveskedjenek.

E célból a mű kiadója bármelyik hazai néptanító-egylet t. elnökségének megkeresésére, szivesen küld az egylet elnökéhez elárusítás végett példányokat s a szokásos könyvárusi százalékot az illető egylet javára leszámításba hozandja.

Egy füzet ára csak 25 kr. o. é. Elárusítás céljából történő megrendelések, az egylet elnöke lakhelyének s utópostájának, valamint az elárusításra megrendelt példányok számának pontos kitétele mellett, Kolozsvárra, Stein János könyvkereskedésébe küldendők.

Reméljük, hogy ügytársaink készséggel vállalkoznak a „Népiskolai tanterv“ elterjedésének közvetítésére annyival inkább, mivel a könyvárusi százalék által az illető egyletnek némi anyagi hasznót is szerezhetnek.

Viszontszolgálatunk fölajánlása mellett, ügytársi tisztelettel maradtunk:

Kolozsvártt, augusztus 5-én 1872.

Szabó Endre,
egyleti titkár.

Indali Péter,
egyleti elnök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

K Ü L Ö N F É L É K .

= Az egyházkerületi közgyűlés munkálkodik azzal a méltósággal, melyet a tárgyak fontossága méltán megkövetel; és azzal a gyorsasággal, a megnyit tagjainak tekintélyes száma megenged. Bizony, a hol minden tárgynál, minden szónál mindenkinek van valami mondani valója: ott csak lassan lehet haladni; nó de, biztosan! Hanem, a mit az ülések lassu menetében veszünk, megnyerjük az által, hogy a gyűlés tagjai egész az önfeláldozásig konferenciának a nyit ülések után, s megállapodásra óhajtának jutni oly kérdésekre nézve, melyek valószínűleg ezek nélkül éles surlódásra adhatnának alkalmat. Meg vagyunk győződve, hogy ezt szerencsésen el is kerüljük. Hanem, a hol szemléyekről van szó, a hol választani kell, ott mindenek felett arra ügyeljünk, hogy ne hajtsunk tul, de ne is maradjunk innen a célon. Tul vagyunk a születésen, de a fentartás köteletségével állunk szemben: ehez pedig mindenek felett szakértelem és önfeláldozó munkásság az első feltétel. Ne teremtsünk dignitásokat, melyekre nincs szükségünk; sine curát, a mely mindig megöli betűnk volt: hanem, állítsunk mindenkit a maga helyére, meggondolva, hogy ha egy tag szenved, minden tagok bánkodnak. Votumot igen könnyű beadni; de az oda állított egyén által megbénítani magát az ügyet, ez bűn a közelhaladás érdekében. A legjobb törvény, rendszabály sem teremthet munkás kezét; de egy munkás kéz buzgosággal, jóakarattal életet adhat a legrosszabb törvénynek is.

= Báró Kemény Ferenc öngyméltósága, világi államgondnokunk, ki negyven éven át adta jelét határtalan buzgoságának anyaszentegyházunk ügyeinek bölcs vezetésében, megtartván magának az első képviselői közgyűlés megnyitásának örömét: a további elnöki teendőket átadta Szacsvai Zsigmond ö méltóságának, ki fáradhatatlan mindenben ott, hol státusuk közjára munkát és szolgálatot vár. Isten éltesse sokáig.

= Nyugalmazott főkormányszéki titkár, méltóságos Fekete Mihály ur oly bőkezű áldozatkétség által tett a nevét áldottá a tacsai egyház iránt, mely mindnyájunk őszinte tiszteletét érdemli meg. Oly nagy becsü urasztali készleteket ajándékozott nevezett egyházunknak: a braszokat, ezüst kelyheket és tányéroka t, hogy értéküket 600 forintra tehetni. Oly buzgoság ez, melyet szavakkal eléggé méltányolni, nem lehet; élő hit ez, mely a cselekedetben éri el azt a pontot, a hol a jutalom nem a hála, nem a köszönet: hanem a lélekismeret megnyugvása, a betöltött köteletség öntudata. Adjon isten sok ilyen patronust egyházainknak; mert egy ily nemes tett többet ér tizezer fészkelődő órációnál.

K Ö R Ö Z T E T I K .

845—1872.

Széki egyházmegyénkben az apa-nagyfalusi üresedésbe jött kántor-tanítói állomás. Évi jövedelme tisztességes lakás házi kerttel s ezen kívül miutegy 152 frt. 6 kr; mely jövedelem a már teljesen bevégzett tagosítással 7 hold föld haszonnélvezetével növekedett.

Pályázati határnap szeptember vége.

A folyamodványok széki esperes t. t. Báthori Dániel aa.-hoz, Székre küldendők.

Kolozsvártt, augusztus 19, 1872.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

II. EVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 29, 1872.

87—35. SZAM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Uj iskolai év küszöbén.

Motto Non propter vitam per-
dēre vitae causas.

Müller Miksa, Európa-szerte híres német nyelvész, az ujjonnan felállított straszburgi egyetemen egy felolvasásában mondá ki e méjj jelentőségü remek-kori maximát. E szavak igazságát soha jobban nem érzém, mint most, midőn a német és magyar tanügyi állapotok közt párhuzamot állithatok. Nálunk ugyanis a „non scholae, sed vitae discimus“ elv nyer általános helyeslést, és ez elv mellé buvik a tiszta neveléstani közpszerűség, korlátoltság; az oly nevelés, melynek eszménye nincs. Igaz, hogy az élet elodázhatlan szükségait ki kell elégíteni; hogy a realékat az ujj tudomány fejlődésének színvonalára kell emelni még az iskolákban is; hogy az élet gyakorlatias oldalát figyelmen kívül hagynunk nem szabad.

De ez a mi tanügyünkben minden kellenél túl van hangsúlyozva. Nálunk a szülők általánosan az életre nevelő intézetet tekintik az iskolában; és az ujj időkben mind hallhatóbb lón a panasz még azon maradványok iránt is, melyek a klaszszikai műveltségéből még fentartják magukat. Szóval, az iskolán kívüli exoterikus közönség folyton nagyobb mérvben gyakorol nyomást e tekintetben.

Mit fentebb elmondék, régi dolog, de minden iskolai év kezdetén ismét előtérbe lép; mert az iskolának lehetőleg ez áramlattal számot kell vetni. Nálunk, ha a klaszszikus kultura forrásait minél bővebben nyitjuk fel az ifju lelkek felfrissítésére, eszményi célok felé irányzására, nemes, önzetlen, tisztán emberi erkölcsstan alapelveinek becsepegtetésére és magos aesthetikai gyönyör adása végett: a társadalom igen nagy részével meg kell küzdenünk, vagy a legjobb esetben teljes közönyöt vivjuk ki. Pedig a közöny megdermeszti a szakértők buzgalmát, legszen-
tebb felhevülését. És nincs-e így nálunk?

Most különösen, hogy százados mulasztást töreksznünk helyre pótolni a természettudományok terén; hogy az ujjabb, meg ujjabb nagyszerű felfedezések és vivmányok özönnel lesznek nálunk is ismertek: e téren oly dicséretes forgolódás, sürgős, élénkség van körülöttünk, hogy nem tudjuk eléggé dicsérni és ránk igen frissítőleg, elevenítőleg hat; mert érezzük, hogy a közönségnél a tudományos kérdések iránt is kezd érdeklődés kifejlődni. A természettudományi társulat vállalatai fényesen sikerülnek, mind általánosabb körben terjednek el. Egy tó hullámozása ez áramlat, mely mind nagyobb hullámokat vet.

Nem tudjuk örömről eltitkolni e jelenség felett. Az igazság akár a természet rejtélyes ölében aknáztatik, akár a lélek örök méjjségeiben csak aknáztassék; csak ne hagyjuk elveszni e megbecsülhetlen drága kincset, melyet igazságnak nevezünk. De, fájdalom, mást is tapasztaltunk. Ez élénk érdeklődés a tisztán human irány ellen elfojtott tiltakozást involvál. A helyett, hogy a szellemi élet egyik ága iránt felköltött érdeklődés a szellemi élet másik ága iránt is ujjabb, frissebb érdeklődést ébresztett volna — mint lélektani számítás szerint, ennek történni kell vala — a gymnasialis műveltség iránt még nagyobb közöny fejlődött ki. A gymnasiumtól még inkább követelik, hogy az életre növeljen; azaz, hogy lehető szük térre szorítsa azt, mi a *ultra* és *jövőre* előtérbe léptette azt, mi a jelenre utal. Pedig mult, jelen és jövő képezi az örökkévalót a lélekben és szellemben. Tehát nálunk a „*vitae discimus*“ helytelen értelemben uralkodik.

Ezzel szembe helyezem Müller Miksa mondását, hogy mintegy jellemezzem a német tanügy maximáját; és később kitüntessem a különbséget, és e különbségből folyó tenni valónkat. Mert hogy tenni kell valamit e kérdés tisztázására, azt mindenfelé belátják; tenni kell pedig, hogy társadalmunk megújuló nemzedékei mindig egészségesebb kulturát adjanak át az utódoknak. Mert a kultura a légkör, melyhez — a dar-

winisták szerint, az öröklött tulajdonok mellett — alkalmazódik az egyed.

Az értelmi és szellemi légkörtől függ az egyének fejlődése. Ránk örökségképpen zűr maradt; tegyük e zűrt tiszta, meleg, ragyogó légkörré. Ez tőlünk függ nagy részben. Feleljen csak meg közp-tanodánk fenséges hivatásának; legyen csak a human kultúra tűzpontja, melyből meleg és fény sugárzik, az egymást felváltó nemzedékek előitéleteit rendre osztatja szét, közönyét rendre olvasztja fel. E végre, legyen minél szorosabb összeköttetésben, és minél gyakoribb érintkezésben a közönséggel; és a tanári testület, egybefogva a valódi tanférfiakkal és más tanodák férfiaival, teremtsen ez irányban közvéleményt; e közvélemény ismét vissza fog emlékezni az őt nevelő dajkára, az „alma mater“-re, a gymnasiumra, és azon lesz, hogy azt mind nemesebb irányban támogassa.

Mert mi a cél? Most már megmondom, miután eszméim szétágazó szálaít összszevonom, és már most egyenesen kifejtem nézeteimet e téren. A cél a fent idézett maxima: az életért ne téveszszük el szem elől az élet magasabb céljait. Az élet olyan sajátos hatalom, mely felett ha mi nem uralkodunk, ő uralkodik felettünk. Ha tisztán az életért élünk, vagyunk és mozgunk: elkerülhetlenül az élet szükségéi kötik le teljes erőfeszítésünket, működésünket. Ez iránynak jó hatása az, hogy ipar, kereskedelem virágzásra jut, emelkedik; az anyagi téren egymást érik a legszerencsésebb vívmányok. Mint-hogy pedig a magyar kultúra ez oldala eddig teljesen, vagy igen el volt hanyagolva: ezen csak örvendünk kell. Ifjaink nem csak felkeresik, de meglepik a reál-iskolákat, polgári tanodákat. Azonban, sajnos, hogy a másik oldalon pangás állott be. A realis emberek uralkodnak az eszményi célokért küzdő egyéneken; ők maguk pedig az életért megfelelkeznek az élet céljáról. Oly középszerű, korlátolt egyének özönlik el társadalmunkat, és követelik, hogy az ő szabásu műveltségök emeltessék közérvényre, hogy boszankodásunkat csak fájdalmunk mulja felül. Fáj nekünk, ha látjuk, hogy ez egyéneknek hatásuk van; elveik mind általánosabb érvényre, divattá emelkednek. Látjuk, hogy a mely mértékben szaporodnak az ily eszmék: törpülnek a lelkek, és lesznek gépies, elszigetelt, szűkkeblű szolgálkák, kik szolgálják az életet. Az önfeláldozás, bizonyos magasabb célokért való önzetlen lelkesedés mind kevesebb; sőt, mind inkább rjongásnak bélyegeztetik. Az „officium“ mind ke-

vésbé „utile“; és az „utile“ mind inkább officiummá válik. E tény tagadhatatlan.

Nem bocsátkozom társadalmi állapotaink bővebb ecsetelésébe, mert keserű lehetnék; hozzám pedig, mint fiatal emberhez, az nem illik; hanem elmondom e baj okát, és igénytelen nézetem szerint gyógymódját.

Az ok és gyógyszer egyiránt tanügyünkben található fel. Midőn szabadabban és öntudatosabban kezdtünk mozogni, megindult a lelegevenebb élet és tevékenység. Az élet előállt követeléseivel, az iskola alkalmazódott azokhoz. A magyar társadalomnak erős közép osztályra volt szüksége, és ennek teremtését úgy vélték elérni, ha a reál-iskolákat egymásra felállítják, és a gymnasiumok is ez értelemben szenvedtek változást; a realis a gymnasiumokban is előtérbe lépett, habár tulsulyra nem emelkedett. Igaz, hogy gymnasiumainkban e tény csak szükségét pótló, és ideiglenes volt; de oly erőre kapott, hogy véglegesnek szeretne megmaradni. Ebben rejlik az oka, hogy 1861 után iskoláink felett visszszanyert rendelkezési jogunkat ez értelemben gyakoroltuk. Előbb jön a szabadság, azután a tudomány, mint Hugo mondja. Most beláttuk e hiányt, melyről nem tehetünk; mert a necessitas dura lex hatalma alatt tettünk, a mit tettünk.

Már most a baj okát jelezhetem. Társadalmunk a szerint, hogy melyik tanoda hatása alól került ki, két rétegre oszlott. Az egyik, a többség haladt a realis irányban; a másik, a felette csekély kisebbség, még folyton csüngött a human műveltség eszményén. De ez kisebbségének érzetében megingott, kételkedett, hitét veszté, eszméjét elérhetlen álm-képnek tekinté. Vezér-csillaga homályba burkolódzott. Mit? Emberi kultúra? Nem létezik. Van nemzeti kultúra, van szak kultúra; de emberi aligha. A mint e kétely uralkodott, abban a mértékben veszté e kisebbség szabadjon nevezni így: az értelmi aristokracia befolyását, és a „demokrat“ többség a nevelés téren mind fenyegetőbb lőn.

A védsáncok a középtanodák voltak. De az ellenfél ide is betört. Így vagyunk most. Pedig ez állapot nem egészséges; mert ez az erkölcsiségre, a valódi emberi célokra dermesztőleg foly be. Ifjuságunk hova inkább siet élni. Pedig a ki erősen siet élni, felejt elmélkedni. Ki siet élvezni, feled öntudatos lenni. Az erkölcsi pulyaság grassál. Az öregek gyakran könnyes szemekkel panaszojják, hogy gyermekeik nem tudnak álmodozni sem; nincs eszményök sem. Korán elvesztik az ifju szív nemes felhevülését. Szó-

val, hideg van. A fent említett kisebbség hiába árasztja ki melegét; nem hat. És mi a vége? Az, mi a természetben jégesőt idéz elő, mely elveri a termést. A felső légkör meleg. Az alsóbb hideg. És az áldásos eső, mint jég veri el társadalmunk veteményes kertjét: az ifjuság fejlődését. Itt a baj. Mi a gyógyszer? Elmondjuk a jövő számban.

(Vége következik.)

Hegedűs István.

Az egyházkerületi közgyűlés.

IV-ik ülés, aug. 21-én.

Elnök d. e. 9^{1/2} órakor megnyitván az ülést, olvastatik, s némely kevésbé lényeges módosítások tétele után, hitelesítettik a tegnapi ülés jegyzőkönyve.

Szász Gerő indítványozza, hogy az elfogadott házszabályok azonnal nyomassanak ki, s mihez tartás végett osztassanak ki a gyűlés tagjai közt.

Titkár kéri a közgyűlést, hogy számos nyomtatás által ne merítse ki a főkonzistorium pénztárát. (Főlkialtások: Ezt szükséges kinyomtatni!)

A gyűlés a kinyomtatást elrendeli.

Olvastatik br. Kemény Domokos aa.-nak az állam főgondnoki állomásról lemondását közlő irata.

A közgyűlés sajnálkozva veszi tudomásul a lemondást. Az új főgondnok választására vonatkozó szavazó-jegyek holnap reggel beadandók.

Napirenden van a tanári állomásokra beérkezett ajánlatok falytán a választás eszközlése. A beérkezett ajánlatok fölbontása, s számbavételének idejére elnök a gyűlést 1/2 órára felfüggeszti.

Szünet után kihirdettetik a tanárok választása tekintetében bejött ajánlatok eredménye. E szerint:

a m.-vásárhelyi bölcsészeti és m. irodalmi tanszakra legtöbb ajánlatot nyertek: Horváth Gáspár, Konc József és Gergely Samu;

a kolozsvári bölcsészeti tanszékre: Szász Béla, dr. Jenei Viktor, és Szentkirályi-Nagy Lajos;

a kolozsvári mennyiség-tani tanszékre: Debreceni József, Páál Károly, és Lőte Lajos;

a kolozsvári terményrajzi tanszékre: Parádi Kálmán, Debreceni József, és Szente József.

Ezen jelöltekre nézve a szavazás holnap reggel eszközöltetik.

A zilahi közép-tanoda igazgatósága írásbeli előterjesztésében kéri a közgyűlést, hogy az ezen tanodában megüült vegy- és természettani tanszékre beérkezett ajánlatokat jelenleg ne bontsa föl, s a választást — hogy lehetőleg célszerű kijelölés eszközölthessék — egy évre halasztza el.

E kérelem folytán a választás egy évre elhalasztatik, s a beérkezett ajánlatokat tartalmazó levelek felbontatlanul megsemmisítettnek.

Rákosi Lajos indítványozza, hogy a kijelölt tanárok bizonyítványai tétessenek ki valamely teremben, hogy a választók ezekből tájékozást szerezhessenek.

Sárkány Ferenc ezt nem tartja eszközölhetőnek, mivel a kijelölt tanárok bizonyítványai nincsenek itt. Ily

intézkedést csak jövőre nézve lehetne megállapítani. (Általános helyeslés.)

Rákosi indítványozza, hogy a jövőre nézve módosítás ki, miszerint a rendes tanári állomásokra csak azok ajánlhatók, kik a tanári vizsgát letették. (Helyeslés.)

A szavazatszedő bizottság elnöke közli a köztörvényszék egy tagjára, a házassági törvényszék négy tagjára, s a kolozsvári főtanoda, valamint a szebeni egyházmegye gondnoki állomására beadott szavazatok eredményét.

Beadatott összesen 86 szavazat. A köztörvényszékhez megválasztott Lészai Ferenc 61 szavazattal; az egyházi törvényszékhez: Sárkány 71, gr. Bethlen 57, Berecki 50, Szász Béla 48 szavazattal; a kolozsvári főtanoda al-gondnokául Gyarmathi Miklós 47 szavazattal; a szebeni egyházmegye főgondnokául br. Bánffy Jenő 62 szavazattal.

Kolozsvári, Szász Béla megválasztását illetőleg megjegyzi, hogy mivel a házassági törvényszéknél két testvér nem szerepelhet, ezen választott helyett az utána legtöbb szavazatot nyert vétesség föl az ülnökök körébe (Ellentmondások.)

Vályi Pál, pártolja előtte szóló indítványát. (Zaj, elnök csenget.)

A közgyűlés figyelembe véve a fölemlített indokot, Szász B. helyett az utána legtöbb szavazatot nyert Gáspár Jánost igtatja az ülnökök sorába.

Berecki kérdést intéz az iránt, hogy a törvényszékek ülnökei megválasztása hány évre terjed ki.

Gyarmathi. A házszabályokban a gyűlés rendes teendői közé van igtatva a törvényszéki ülnökök választása, miből az következik, hogy a választás csak egy évre szól.

Szász Domokos hivatkozva az eddigi gyakorlatra, úgy véli, hogy minden évben újra kell választani.

Szabó Samu. Mivel a közgyűlés öt évre van konstituálva, a választásoknak is ennyi időre kell kiterjedni. Nem fogadja el az egy évre választást azért, mivel az ülnökök gyakori változása hátrányos lenne az ügyre nézve. (Helyeslés.)

Nagy Péter, püspök, szüntén a mandatumok tartamáig véli a választás érvényét kiterjeszteni, főleg azért, mert ha mindenik évben új választás eszközöltetik, ez igen sok időt rabol el a közgyűléstől.

Székely Gergely. Mivel megtörténhetik, hogy év közben többen leköszönnek, s ezek helyébe újakat kell választani, miért ne lehetne ugyanez akkor valamenynyinek újra választását eszközölni?

Br. Kemény Gábor. Ugy az öt évre, valamint az egy évre választás mellett fölhozott érveket igen nyomatókosoknak tekinti, azért nem szeretné, ha a gyűlés a határozathozatal tekintetében kellő megfontolás nélkül járna el; az öt év mellett nyilatkozik.

Vályi Pál. Attól tart, hogy ha minden évben más ülnökök választatnak, ezeknek nem lesz idejük a házassági ügyekre nézve praxist szerezni. A házasság, ugymond, igen fontos dolog; ennek tanulmányozására idő kell. (Derültség.)

Szikszai szintén pártolja a hosszabb időre választást, de szerinté a törvény ezen kifejezése: „a törvény-

széknek egybealkotása", mely alatt új választást kell érteni, módosítandó. (Zaj, fölkiáltások: szavazzunk!)

Elnök fölteszi a kérdést: egy évre érvényes-e a törvényszéki ülnökök választása, vagy a mandátumok tartamáig? A közgyűlés nagy többséggel az utóbbit fogadja el.

Gyarmathi kijelenti, hogy miután a kolozsvári főtanoda gondnokává választott: képviselői állásáról lemond. (Éljenzés.)

Az illető egyházmegye föl fog szólíttatni új választás eszközésére.

Elnök. Napirenden van főt. Nagy Péter püspök aa. évi jelentése.

Nagy Péter püspök aa. nagy figyelem közt kezdi meg évi jelentését, melynek előadása csaknem egy órát vett igénybe. A jelentésnek csak igen-igen rövid vázlata a következő

Megvizsgálta, ugymond, az enyedi egyházmegyében püspöki felügyelet alatt álló enyedi egyházat, s innét kiszállott ezen egyházmegyébe. Szomorú emlékeivel találkozott itt a forradalom viharainak; de egyszersmind örömmel tapasztalá, hogy az egyházak előjárói odaadó buzgalommal igyekeznek a romok fölé újat építeni. Különösen két, nagy figyelmet érdemlő dologra hívja föl tapasztalatai nyomán a közgyűlés figyelmét. Az egyik a kepe-fizetés inpraktikus módja, mely már túléltte magát. Vannak lelkészek, kik felét sem kapják be annak, mi a díjlevélben ígérve van, s ez lesz oka, ugymond, hogy a papi pályára ezután csak félkegyelműek vállalkozandnak. Másik figyelmet érdemlő dolog az, hogy azt a régi szokást, mely szerint oly lelkészek, kik hiveikkel nem kanonikus hiba miatt állanak viszályban. csere útján más egyházbba áttétethettek, a görögnyei zsinat eltörölvén: e miatt több helyeken igen kellemetlen állapotok fejlődtek ki. A perpatvar miatt az ekklézsia pusztul, s a lelkész mintegy kényszerítve van kanonikus hiba elkövetésére. Óhajtja, hogy e bajt a közgyűlés alkalmas törvény hozatala által hárítsa el.

Szomorúan jelenti továbbá, hogy néhol az egyházak vagyonát olyannak tekintik, melyet mindenki tetszése szerint használhat. Sok helyt az ekklézsia földjét a hivek veszik haszonbérbe, de oly kevés bért fizetnek, hogy az az adó törlesztésére sem elegendő. Ily visszaélések ellen — a hol annak szükségét látta — erélyesen lépett föl.

Átvizsgálván az esperesektől beérkezett jegyzőkönyveket a visitácioról, azokra észrevételeit megtette. Itt is némi bajoknak jött nyomára; többek közt annak, hogy némely helyen az egyház pénzét a kurátorok maguk használják, de kamatot nem fizetnek, a pénztámaradványt nem adják át utódaiaknak, s ez évről évre mint folytonos restancia vezetetik.

Sok bajt és sűrű levelezést okozott a moldva-oláhországi prot. missio ügye. Itt mindenik egyház hivei két pártra vannak oszolva. Az egyik párt az erdélyi egyházkerülethez tartozónak vallja magát, a másik párt független egyházat hirdet. Ebből igen sok zavar merült föl, példakép főlemlíti a ploesti egyház ügyét, hol a kurátor a lelkésznek N. Enyedre segéd-tanárul lett megválasztatása után, a papilakot önkényüleg bezárta, az egyház pénztárát s

pénzét pedig kiadni nem akarja. Szorgalmaztatni kívánja tehát a magyarországi protestánsok konventjének mielőbbi egybehívását, hogy ez a moldva-oláhországi prot. missio ügyében végérvényes határozatot hozva, az örökös viszályokat végre-alahára megszüntesse.

Az államsegély kiosztásával foglalkozó bizottságban, mint elnök működvén, igyekezett az ide tartozó ügyeket célirányosan intézni. Itt szomorúan tapasztalá némely erdélyi prot. lelkész sanyaru helyzetét. Van lelkész, kinek évi jövedelme nem több 50 frtnál.

Fölmutatja a magyarországi ref. egyházkerületekkel szemben főnnálló testvéries viszony bizonyítékául az innét érkezett segélypénzek summás jegyzékét, mely szerint a dunán-tuli egyházkerületből küldetett 78 frt. 91 kr.; a dunamellékiből 4 frt.; a tiszamellékiből 26 frt., s a tiszántuliból 57 frt., összesen 165 frt. 91 kr. Ennek ellenében innét küldetett a m.-szigeti tanoda szára 37 frt. 55 kr.; a debreceni tanoda építésére 892 frt. 43 kr. Ez utóbbi összeg begyűjtése tekintetében különösen kiemeli az esperesek által a sorsjegyek elárusítása tekintetében kifejtett dicséretes buzgalmat.

A rendelkezésére állott gr. Bolza, Dézsi és br. Vesselényi Róza-féle alapítványok kamataiban, az elmúlt évben, a zsinat határozata értelmében a cikói és az istvánházi népiskolák részesítetttek.

Igen sérelmes ügykint említi föl azon tapasztalását, hogy dacára a törvényhozó testület által a reversalisok érvénytelensége tekintetében 1868-ban hozott törvénynek, sok helyt a r. kath. lelkészek reversalisok kieroszakolásával nem hagynak fel. S miután e tekintetben specialis esetek fordultak elő, panaszszal fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz, de az semmi érdemleges intézkedést nem tőn. Kéri a közgyűlést, hogy ezen ügyben teendő lépések iranti tanácskozást napirendre tűzze.

Hosszasabban szól a Bukovinában fekvő, de az erdélyi ref. egyházkerülethez tartozó andrásfalvi ref. egyház szomorú állapotáról, mely már egy év óta van lelkész nélkül.

A vallás változtatás tekintetében szokásos kimutatást következőkben terjeszti elő: áttért a ref. vallásra az elmúlt évben 119 egyén, kitért az egyház kebeléből 38 egyén, a szaporodás tehát 81 egyén.

Bemutatja továbbá a képezdei igazgató igen lényeges tartalmu jelentését, melynek tárgyalását napirendre tűzni kéri.

Jelentése végén szomorúan tudatja, hogy a múlt évben nt. Vadas József kolozsvári nyugalmazott esperes, és Görög György orbai esperes aa.-it ragadta el a halál körükből.

Végül, örvendetes és szomorú dolgokat váltakozva tartalmazó jelentését azon remény kifejezésévei zárja be, hogy tán a jó isten megengedi, hogy még egyszer, s talán örvendetesebb jelentést terjeszthessen elő. (Hosszsan tartó, zajos éljenzés.)

Kerek es. Köszönetet szavaz a főt. püspök aa.-nak kimerítő jelentéseért, de óhajtáná, hogy jövőre azt írásban terjeszsze elő.

Székely Gergely. Már most is egész terjedelemben jegyzőkönyvbe iktatni kívánja.

Nagy Péter, püspök aa. Mivel a gyűlések folyamata alatt folytonosan el leendő foglalva, jelentését ez uttal nem foglalhatja írásba, hanem kéri a gyűlést, hogy fogadja el most a jegyzőnek átadott rövid följegyzését.

Szász Béla. A püspöki jelentésben foglalt azon pontokat, melyek intézkedést igényelnek, tárgyalatni kéri.

Dr. Kovács Ödön. A jelentés némely pontjait soron kívül kívánja tárgyalni.

Szász Domokos. Az utasítást kérő pontokat holnap kívánja tárgyalni, a többi egyszerre tudomásul veendő.

Tisza. A jelentésben levő sorrend szerint óhajtáná tárgyalni az egyes pontokat.

A közgyűlés Tisza véleményét fogadja el.

Ezután a papi eskü-minta szövegének megállapítására Kerekes József, br. Bánffy Dezső, és Demeter Sámuel aa.-ai kiküldetnek

A sorrend fölötti hosszabb vita után a többség kívánatára tárgyalás alá vétetik az igazgató-tanács ügyrendje Titkár olvassa az igazgató-tanács ügyrendjét.

Szász Gerő hosszabb, s nagy tetszéssel fogadott beszédben kifejti, hogy célszerűbb lenne, ha az igazgató-tanácsban az elnökléssel nem az államgondnok, hanem a püspök bizatnék meg, mely sokkal célirányosabbnak mutatkozik, miután a püspök, mint olyan, az egyházkerület minden még legapróbb ügyeivel is egyedül van teljes evidenciában; véleménye támogatására fölemlíti a magyarországi superintendenciák szervezetét, hol a superintendens vezeti az ügyeket egyik gyűléstől a másikig; végül, kijelenti, hogy nem óhajtja, hogy az igazgató-tanácsnak az legyen elnöke, a ki elnöke az egyházkerületi közgyűlésnek is, mely az igazgató-tanács fölött áll. (Élénk helyeslés.)

Szász Béla, hivatkozva a házszabályokra, figyelmezteti szólót, hogy azon indítvány, melyet élénk éljenzés közt elmondott (Fölkiáltások: megérdemelte; az indítvány helyes!), az alaptörvény megváltoztatására irányul; minden esetre adja be indítványát írásba.

Gyarmathi. Mivel nincs szó arról, hogy ki legyen az elnök, az indítványt írásban kéri beadni. (Fölkiáltások: be fogja adni.)

Rákosi. A fölolvastott szövegben ott, hol „az elnök” megnevezés fordul elő, e helyett mindenütt ezt kívánja tétetni: „A püspök.” (Nagy derűtség.)

Ezután az igazgató-tanács ügyrendje iránti javaslat némely csekélyebb módosításokkal elfogadtatik.

Végül, hosszabb vita fejlődik ki a holnapi gyűlés tárgyrendének megállapítása tekintetében. A többség holnap mindenek előtt a szervezeti törvény iránt benyújtott javaslatot kívánja tárgyalni.

Ülés vége d. u. 2 órakor.

V-ik ülés, aug. 22-én.

Elnök di. e. 10 órakor nyitja meg az ülést, jelen van mintegy 100 tag.

Olvastatik, s némely módosítások tétele után hitelesítetik az aug. 21-ki ülés terjedelmes jegyzőkönyve.

Kovácsnay, írásba foglalt, s az igazgató-tanács szervezetére vonatkozó indítványt óhajt beadni.

A főjegyző tisztelettel figyelmezteti az indítványozót, hogy a gyűlésnek nem levén tagja, nem élhet az indítványozó jogával. (Helyeslés.)

Szász Gerő. Miután a házassági törvényszék tagjai már meg vannak választva, óhajtáná, hogy ezek hivatali esküt tegyenek le. (Helyeslés.) Az eskü-minta megállapítására bizottságot kíván kiküldeni.

Sziksza. Nem látja szükségesnek, hogy külön eskü-minta szerkesztessék, mivel az al-széki bírák eskü-mintáját itt is lehet használni.

Tisza. A lelkeszek eskü-mintájának megállapítására kiküldött bizottságot kívánja megbizni ezen eskü-minta szerkesztésével.

A közgyűlés Szász Gerő indítványát elfogadja, s az eskü ünnepélyes bevétele a holnapi közgyűlésen eszközöltetik.

Elnök. A képezdei ügy megvizsgálása, s véleményes jelentés-tételre kiküldendő bizottmány tagjaivá kijelöli Benkő, Bihari, Szentpáli, és Gáspár János aa.-it. Ugyan e bizottságnak adatik ki véleményezés végett a képezde igazgatója által a tanító képesítési vizsgák tárgyában beterjesztett jelentés.

Pogány. Benyújtja a magyarországi superintendenciák jegyzőkönyveinek megvizsgálására kiküldött bizottság írásbeli jelentését, s kiemeli, hogy a Celder-féle vizsályok továbbra el nem odázható elintézése céljából a konvent mielőbbi egybehívásának szorgalmazása a közgyűlés igen lényeges teendői sorába tartozik.

A jelentés napirendre ki fog tűzteni.

Következő írásbeli indítványok adatnak be: a tanári állomásoknak nyilvános pályázat útján betöltése iránt, beadja Szilvester Domokos; az esperesi hivatal reformálása, s az espereseknek öt évre választása iránt, beadja Szász Gerő; az igazgató-tanács elnöki hivatalának a püspökre ruházása iránt, beadja Szász Gerő; a közgyűlésnek nem augusztus, hanem október hóban tartása iránt, beadják Csizsér Gábor és társai; a képviselők számának leszállítása iránt, beadják Csizsér Gábor és társai a legközelebbi közgyűlésnek M.-Vásárhelyen tartása iránt, beadják Csizsér Gábor és társai. Az igazgató-tanács tagjai számának 12-re emelése, s illetőleg, hat központi, s hat vidéki tag választása iránt, beadja Szabó Sámuel.

Mindez indítványok áttétetnek a véleményező bizottsághoz.

Olvastatik az igazgató-tanács véleménye a szervezeti törvény módosítása kérdésében. Ezen vélemény nem ajánlja, hogy az alig meghozott, a közzsinat, és a főtanács hosszas munkálkodásával létesített törvény már most — mielőtt gyakorlatilag alkalmaztatott volna — módosíttassék. De szükségesnek véli, hogy bizottság küldessék ki, mely a törvény hibái, s hiányai tárgyában a jövő évi közgyűlés elé véleményes jelentést terjeszzen. Végre, szükségesnek tartja e vélemény az egyházközségek és egyházmegyék szervezetének korszerű reformja ügyében is intézkedéseket tenni.

Br. Kemény Gábor. Égészen magáévá teszi a felolvasott véleményt, a szervezeti törvény hiányainak föl-derítésére 5 tagu bizottságot kíván kiküldeni.

Gáspár János. Szükségesnek tartja, hogy a közgyűlés által kiküldendő bizottságba két tagot az igazgató-tanács nevezzen. (Ellentmondások.)

Tisza. Nem fogadja el előtte szóló véleményét; a kiküldendő bizottságot egészen függetlenné óhajtja tenni az igazgató-tanáctól. (Helyeslés.)

A közgyűlés a kiküldendő bizottság tagjainak számát 7-re teszi. Ezekre a szavazó-jegyek holnap beadandók.

Szikszai. A fölolvastott vélemény második részéhez szól. Szintén szükségesnek látja az egyházkézségek és megyék reformját. Ez iránti javaslat készítéssel az imént kiküldött bizottságot óhajtja megbizni, azon utasítással, hogy ez munkálatát a jövő évi közgyűlés előtt az igazgató-tanács kinyomassa, s jó előre a tagok kezeihez juttassa. (Általános helyeslés.)

A közgyűlés Szikszai aa. indítványát elfogadja.

Elnök. Napirenden van a központi pénztár szükségleteinek tárgyalása.

A központi pénztár szükségleteinek tárgyalása.

Titkár olvassa a költség-tervet.

1-ső pont. Hat igazgató tanácsos évi fizetésére per 300 frt., kívánatik 1800 frt.

Szabó Sámuel. Mivel a tanács-tagok alig lesznek egyébbel elfoglalva az ülésekben való résztvétellel, annál fogva az évi tiszteletdíj nem 300, hanem 100 frtra kívánja meghatározni.

Benkő. Fölteszi, hogy a kálvinista világban akadnak még oly buzgó emberek, kik — tekintve egyházunk szegénységét — szívesen vállalkoznak a leendő szolgálatokra e csekély kálvinista fizetésért is. (Derűtség.)

Gyarmathi. A tanácsstagok tiszteletdíját akkint óhajtja megállapítani, hogy az ülésekben résztvevő tagok mindenik ülésben résztvételért 3—3 frt. tiszteletdíj huzzanak.

Garda József. Fölteszi a tanácsstagokról, hogy az üléseket akkor is szorgalmasan látogatandják, ha nem is kell attól tartaniok, hogy elmaradás esetén a napdíjak is elmaradnak. Pártolja Szabó S. indítványát.

Dr. Kovács. Mivel az alaptörvényben nem diurnumról, hanem évi fizetésről van szó, csatlakozik Szabó S. indítványához.

Tisza Gyarmathi indítványát pártolja.

Nagy László. Alánlja, hogy az iskola-tanácsoknál szokásos díjazás alkalmaztassék, ott is 3 frt. napdíj kapnak a gyűlésen megjelenő tanácsosok. (Egy hang: csak igérnek nekik, de nem kapnak semmit!)

Elnök szavazásra bocsátva a kérdést, a többség Szabó S. indítványát fogadja el.

Következik a 2- és 3-ik pont. Titkári fizetés és szálláspénzre összesen 1400 frt.

Szabó S. A titkár rendes fizetése eddig 630 forint volt, most sem kíván többet megszavazni, sőt a szálláspénzt sem adja meg.

Kerekes. Nem tartja helyesnek, hogy midőn a központi igazgatás minden terhet a titkár vállaira raktuk, szükmarkuak legyünk a fizetés megállapításában. Igy romba dül az a szép épület, melyet tegnap alkottunk. A tételt elfogadja (Helyeslés.)

A közgyűlés változatlanul elfogadja a 2- és 3-ik tételt.

4-ik tétel. Pénztárnoki fizetés 600 frt.

Rákosi. Célszerűbbnek vélné a pénztárnoknak százalékot adni; hasonló pénztáraknál a pénztárnoknak rendszerint nincs fix fizetése. (Ellentmondások.)

Szabó S. Felvilágosítást kér a pénztárnok teendői iránt, addig e ponthoz nem kíván szólni.

Ince Mihály. Külön fölvilágosítás adást nem vél szükségesnek, mivel a pénztárnoki utasításból láthatók a pénztárnok teendői.

Kerekes. Nincs tisztában azzal, hogy a tárgyalás alatt álló tervezet mi célból, s ki által terjesztetett elő, mivel annak senki sincs aláírva. Ha ez költség-terv, akkor okmányolni kellett volna, s mivel az igazgató-tanács a mi miszteriumunk, vagy az összes miniszteriumnak, vagy legalább egy tagnak felvilágosításokat kellene nyújtani. De itt nincs, a ki fölvilágosítást adjon. (Zaj, elnök cseppet.)

Titkár. Olvassa a pénztárnoki utasítást, s ebből közli, hogy a pénztárnok eddig 250 frt. 66 kr. fizetést huzott.

Demeter Sámuel. Azt hiszi, hogy addig, míg a központi pénztár eddigi kezeléséről számadást nem látunk, nem bocsátkozhatunk a további tárgyalásokba. Sajnálattal fejezi ki a fölött, hogy a főkonzistorium egy évig foglalkozott a közgyűlés előkészítésével, s még sem volt képes a vagyoni állapotról tiszta kimutatást adni. (Részint helyeslés, részint ellentmondás, zaj.)

Benkő. Előbb a pénztárnok, és a számvevő teendőiről óhajt tudomást szerezeni, s csak azután bocsátkozand ezek fizetésének megállapításába.

A főkonzistorium számvevője előmutatja az általa eddig teljesített munkálatokat.

Nagy László megjegyzi, hogy a pénztárnoknak a dézma kárpotlasi összegek után járó százalékból eddig külön 350 frt. jövedelme volt, ezt hozzáadva az előirányzott 600 forinthez, a pénztárnok fizetése csaknem 1000 frtra emelkednék. Ennyit nem kíván megszavazni.

Szikszai. Örökös dikciozás helyett a kérdések gyors eldöntését óhajtja. A pénztárnokot a kezelendő pénzek után $\frac{1}{2}\%$ -val kívánja díjazni.

Tisza. Megszavazza az előirányzott összeget, de annak kijelentésével, hogy a pénztárnok semmi egyéb százalékot ne huzzon. (Helyeslés.)

Elfogadtatik e tétel Tisza indítványa szerint.

Az 5-ik pont alatt megszavaztatik a számvevő évi fizetésére 500 frt.

A 6-ik pont alatt ügyvédi tiszteletdíj címen 500 frt.

7-ik pont két irtok fizetésére 1100 frt.

Szabó S. Elegendőnek tart egy irtokot 500 forint fizetéssel. Az index és a beadvány-könyv vezetését a titkárra kívánja bizni.

A közgyűlés Szabó S. indítványát elfogadja, s irnoki fizetés címen 500 frtot állapít meg.

8-ik pont, szolga fizetésére 300 frtot.

Szabó S. A szolgának évi díját 240 frtban kívánja megállapítani.

A közgyűlés Szabó S. véleményét elfogadja.

A 9-ik tétel. Irodai átalány címen 200 frt. Elfogadtatik.

10-ik tétel, 88 képviselő napdíja per 5 frt., 10 napra számítva, összesen 4400 frt.

Szabó S. A képviselők napdíja fejében a közpénztárból mit sem szavaz meg. A képviselők utiköltségét fedezzék az egyházmegyék.

Csulak. Attól tart, hogy Szabó S. indítványának elfogadása esetén, némely egyházmegye nem fog képviselőt küldeni. Szükségesnek vélné, hogy az esperesek és jegyzők utiköltsége is a közpénztárból fedeztessék.

Vályi pártolja Szabó S. indítványát.

Szász Domokos. Szintén pártolja az indítványt. De jövőre nézve lehetne úgy intézkedni, hogy az egyházmegyék azt a költséget, mely eddig a zsinat tartás kötelezettségéből háromlott rájuk, a központi pénztárba szállítsák, ebből lehetne aztán a képviselők napdíját fedezni.

Szikszai. Megjegyzi, hogy a zsinat-tartási költségeket többnyire egyes áldozatkész patronusok fedezték, s ezeket nem lehet kötelezni arra, hogy az eddig önkéntesen viselt kiadások összegét ezután a központi pénztárba fizessék.

A közgyűlés a 10-ik pont alatt fölvetett képviselői napdíjakat nem szavazza meg.

A 11-ik pontban rendkívüli kiadásokra elfogadtatik 600 frt.

Ezzel a költségterv tárgyalása véget ért. Kijelenti egyszersmind a közgyűlés, hogy a megállapított fizetések csak akkor folyósíthatnak, ha elegendő fedezetről lesz gondoskodva, addig a jelen status-quo hagyatik fenn.

Ezután bizottság küldetett ki anyaszentegyházunk anyagi állapotának, az államsegély ügyének, a kameratikum beneficiumoknak, s a desolált egyházak ügyének megvizsgálására, s ezek iránt véleményes jelentéstételre.

Ülés vége d. u. 2¹/₂ óraker.

VI-ik ülés, aug. 23-án.

Elnök br. Kemény Ferenc 9¹/₂ óraker nyitja meg az ülést.

Olvastatik, s hitelesíttetik az augusztus 22-iki ülés jegyzőkönyve.

Olvastatik mélt. Szacsvai Zsigmond aa. levele, melyben állam-főgondnoki állomásáról, valamint a kolozsvári főtanoda főgondnoki állomásáról leköszönését jelenti be.

Szász Domokos. Méjj sajnálatát fejezi ki e lemondás fölött, s indítványozza, hogy mélt. Szacsvai Zsigmond aa., ki számos éveken keresztül nagy becsü szolgálatakat tón az egyháznak, az igazgató-tanács örökös tiszteletbeli tagjává választassék. (Helyeslés.)

Nagy Péter, püspök. Oszlja előtte szóló indítványát, azon módosítással, hogy a jegyzőkönyvbe ezen kifejezés igattassék: reményli a közgyűlés, hogy mélt. Szacsvai Zsigmond aa. az igazgató-tanácsban az őt illető helyet — a főgondnokságról leköszönése dacára — megtartandja. (Helyeslés.)

Elnök. Fölhivja a gyűlés tagjait, hogy Szacsvai Zsigmond aa. lemondása folytán megürült állam-főgondnoki állomásra szavazó jegyeiket azonnal adják be, s a szavazatok beszedéséig a gyűlést ¹/₂ órára felfüggeszti. (Fölkiáltások: éljen Kun Kocsárd! mások: szavazzunk!)

Szünet után a szavazatszedő bizottság elnöke olvassa a tegnapi, s mai szavazatok eredményét. E szerint, az egyik állam-főgondnoki állomásra beadatott 102 szavazat, megválasztott br. Kemény Gábor 64 szavazattal. (Zajos éljenzés.) A másik-állam főgondnoki állomásra beadatott 91 szavazat, s ezt mind gr. Kun Kocsárd nyerte. (Zajos, hoszsantartó éljenzés.)

A tanári állomásokra összesen 110 szavazat adatott be. Megválasztottak: a kolozsvári bölcsészeti tanszékre Szász Béla 96 szavazattal; a kolozsvári terményrajzi tanszékre Parádi Kálmán 109 szavazattal; a kolozsvári természettani tanszékre Debreceni István 98 szavazattal; a maros-vásárhelyi bölcsészeti tanszékre Horváth Gáspár 97 szavazattal.

Br. Kemény Gábor. Emelkedett hangon mond köszönetet állam főgondnokká lett megválasztásáért, kijelenti, hogy csekély tehetségét, s erejét szívesen áldozandja hivatalának eredményes betöltésére. (Éljenzés.)

Nagy Péter, püspök. Kifejezést óhajt adni a közgyűlés tagjai érzelmének, kik br. Kemény Gábor aa.-át megválasztva, méltányolni óhajtották a választott kitűnő érdemét, melyet egyházunk üdvének előmozdítása tekintetében szerzett. Hiszi, hogy a megválasztott tapintatossága, bölcsesége, s buzgalma által vezérelve, képesek leendünk az új szervezet keretében üdvös működést kifejteni. Végül, hoszszu, boldog életet kíván a megválasztottnak. (Hoszszan tartó, zajos éljenzés.) Egyszersmind indítványozza, hogy gr. Kun Kocsárd aa. megválasztásáról táviratilag értesíttessék. (Helyeslés.)

Elnök br. Kemény Ferenc föláll, s meghatott hangon kéri föl az imént megválasztott főgondnokot az elnöki szék elfoglalására. (Éljenzés.)

Br. Kemény Gábor az elnöki széket elfoglalja, s a tegnapi határozat értelmében fölkeri a közfőtörvényszék, s a házassági törvényszék megválasztott bírát a hivatali eskü letételére.

Főjegyző olvassa az eskü-minta szövegét, melyet miután a közgyűlés elfogad, a bírák előlépnek, s a hivatali esküt leteszik.

Elnök. A tegnapi határozat értelmében fölhivja a gyűlés tagjait, hogy az alaptörvény revisiojának eszközzésére kiküldendő 7-es bizottság tagjaira még ma adják be szavazataikat.

Szabó Samu. Megemliti, hogy a szavazás a 7-es bizottságra már ma reggel megkezdett, de később a sza-

vazatszedő bizottság által önkényüleg megszüntetett. Ezen eljárást rosralja.

Dr. Kovács. Mivel többen, kik ma reggel szavaztak, nincsenek jelen, s nem értesítették arról, hogy ismét szavazni kell: annál fogva a szavazó-jegyek beadását holnapra kéri halasztani.

A közgyűlés elhatározza, hogy a 7-es bizottság tagjaira a szavazatok holnap reggel adandók be.

Olvastatik a kolozsvári főtanodának előterjesztvénye, melyben Szacsvai Zsigmond aa. lemondása folytán megürült főgondnoki állomásra a választást megejtetni kéri, s kijelöli Lészai Ferenc, id. gr. Teleki Domokos és Ince Mihály aa.-it.

A választást a közgyűlés elrendeli; a szavazatok holnap reggel adandók be.

Következő indítványok nyujtatnak be: a papválasztási szabályok módosítása iránt, beadják Szilvester Domokos és társai; a néptanító-egyletek létesülésének elősegítése s iskola-felügyelők alkalmazása iránt, beadja Szakács Mózes.

Kiadatnak a véleményező bizottságnak.

Elnök. Napirenden van a népiskola-ügy tárgyalása.

A népiskola-ügy tárgyalása.

Titkár előadja, hogy a népiskolai ügy tárgyában az igazgató-tanácsnak két előterjesztvénye van. Ezek elseje némely iskolák kiközösítéséről szól; a másik pedig a tanító képesítési vizsgákról, de ez utóbbi tegnap már egy bizottsághoz utaltatván, tárgyalásra csupán az első várakozik. Még egy előterjesztést kellett volna beadni némely iskolák iránt a közokt. ministeriumtól érkezett megintésekről, de mivel erre nézve nem adta be mindenik egyházmegye jelentését, az előterjesztés el nem készíthetett. Ezután olvassa a kiközösített iskolák iránti jelentést; mivel azonban a közgyűlés ezt ma csak általánosságban óhajtja tárgyalni, a jelentésnek csupán a vége olvastatik, melynek tartalma ez: mondja ki a közgyűlés, hogy azon zsinati határozatot, melynél fogva ott, hol az egyházközség a törvénynek megfelelő iskolát képes fõntartani, az iskola felekezeti jellegét megõrzeni, érvényesíteni óhajtja; mondja ki továbbá, hogy az iskoláknak községiékké tétele tekintetében az iskolai vagy on átadására nézve érvényes szerződés csak az igazgató-tanács beleegyezésével köthetõ s minden az igazgató-tanács kikerülésével kötendõ egyezmény érvénytelen; végül, intézzen a közgyűlés e tárgyban a kormányhoz emlékiratot s ebben kérje föl, hogy utasítsanak a tanfelügyelõk az ev. ref. iskoláknak kiközösítése kérdésében az igazgató-tanáccsal lépni érintkezésbe.

Tisza. Mindnyájunk érdeke, hogy a népnevelés fölvirágozzék; nem lehet tehát köztünk olyan, a ki kárhóztatná a községi iskolák fölállítását ott, hol a felekezetek nem képesek, jó iskolát fõntartani. Elsõ mérvül tehát a dolog megfítelésénél azt kell megállapítunk: ha vajjon képesek vagyunk-e, a törvénynek megfelelő iskolákat fõntartani. A hol erre képesek vagyunk, ott semmi esetre se adjuk át a községnek; de készséggel kell átengednünk ott, hol az egyház nem képes, jó iskolát fõntartani. Ha az igazgató-

tanács mindent megtesz az iskolák-emelésére, akkor elenyészendõ ama viszály, mely az egyház és némely tanfelügyelõ közt fõnáll. Megjegyzi egyébkint, hogy a tanfelügyelõknek nem volna szabad, a jó felekezeti iskolák kiközösítését erõszakolni. (Helyeslés.)

Kerekes. Az igazgató-tanács által élénk terjesztett ezen jelentés ismét olyan, hogy kérdenünk kell; mit akarvele? Kéri az igazgató-tanács titkárát, hogy jövõre tisztára hozott ügyek alapján készítsen előterjesztéseket. Kijelenti azután, hogy nem mint tanfelügyelõ, hanem mint protestans emel szót, s mind ilyen pártolja az igazgató-tanács véleményének lényegét. De ezen véleményt igen szûkkörtûnek tartja; ez csak az átadott, vagy átadandó iskolákról szól s azokra, melyek át nem adtak, általában pedig az iskolák hiányainak orvoslására nem terjeszkedik ki; szõlõ részletes kimutatást várt volna az erdélyi ev. ref. nöpiskolák állapotáról; szerinte, csak ilyen kimutatás fonalán lennének képesek, a népiskola-ügy hiányain segíteni; végül, következő indítványt terjeszt elõ: utasítsa a közgyűlés az egyházmegyéket, hogy bizottságok által rovatos ivekbe foglaltan terjeszzenek be tüzetes kimutatásokat a népiskolák állapotáról; a beérkezett kimutatások átnézése s a szerzett tapasztalatokhoz képest, a jövõ közgyűlésre véleményes jelentés készítése bizassék egy központonti népiskolai bizottmánya; továbbá, határozza el a közgyűlés központi népiskolai pénztár fölállítását, melybõl azon iskolák, melyeknek községiékké tétele úgy protestans, valamint nemzeti szempontból káros lenne, segélyeztetnének; végül egy bizottságot kíván e gyűlésbõl kiküldeni az összeírási ivek mintáinak elkészítésére. (Helyeslés.)

Nagy Péter püspök megjegyzi, hogy célszerûbb lenne, elõbb az igazgató-tanács előterjesztését tárgyalni s csak aztán térni át Kerekes indítványára.

Titkár személyes ügyben kér szót s Kerekes nyilatkozatára vonatkozólag megjegyzi, hogy õ részt nem vett az igazgató-tanács azon ülésében, melybõl a jelen előterjesztvény kelt s így az iránt õt semmi felelõsség nem terhelheti.

Gáspár János. A vita rövidítése céljából, az igazgató-tanács előterjesztését Kerekes indítványával együttesen óhajtja tárgyalni. Védelmére kél az népiskolai törvénynek; ezt, úgymond, örömmel üdvözölte ez egész haza s elsõ sorban a protestansok. Egyházkerületünk is megtette a szükséges intézkedéseket; de az ez ügyben kinevezett bizottságok többnyire ki sem szállottak. Ennek következménye lón, hogy a lelkészek, tanítók s a nap nem voltak képesek, magokat tájékozni; innét a sok ferde intézkedés, tevéketlenség és kõzõny. Leginkább fájjalja, hogy azon egyház-községekben nem történt semmi, melyeknek idegen népfa közé szorult néhány tagját csak a jó felekezeti iskola által lehetne a protestantismusnak s a nemzetnek megtartani. A ministeriumnak s közegeinek törekvései becsületes intencióból származnak; a törvénynek megfelelő iskolákat nem akarják kiközösíteni; csupán jó iskolát óhajtának; óhajtja, hogy valahára gyõkeres intézkedéseket tegyen az egyház-kerület a népiskola ügy érdekében. Eddig azt hittük, hogy egy századdal járunk elõbb, mint más felekezetek, pedig lassankint hátra

Mai számunkhoz egy iv melléklet van csatolva.

maradunk s ma—holnap mi leszünk az utolsók. Elfogadják Kerekes indítványát.

Szakács Mózes. Az igazgató-tanács előterjesztése színvallást involvál, a menyinyiben szükségessé teszi, hogy a közgyűlés a felekezeti iskolák mellett, vagy azok ellen nyilatkozzék. Ő úgy véli, hogy pusztán az óhajítás kimondásával nem tartjuk meg iskoláinkat, mivel a más oldalról pénzzel kecsesgetnek. Óhajítja, hogy kéressék föl a kormány arra, hogy a hol 2—3000 lakosnak kellene a népiskolát főtartani, oda ne adjon államsegélyt.

Szabó Samu. Ugy véli, hogy csak akkor oldhatjuk meg sikeresen a népnevelés ügyének kérdését, ha az egyház és állam közt bizalom és egyetértés állandó. Egyházkerületünk már megtette mindazon intézkedéseket, melyeket Kerekes indítványoz s így ez irányban újabb intézkedésekre nincs szükség. A kimutatások nagy része már beérkezett, s ha a többi is beérkezend az igazgató-tanács megteendi jelentését. A mulhatatlanul segélyezendő iskolákra szükséges pénzt saját buzgalmunktól várja az önszegély alapján, (Helyeslés.) központi pénztárt azonban nem óhajt szervezni; minden egyház-megyének legyen külön népiskolai pénztára, a segélyezés innét célszerűbben eszközölhető.

Rákosi. Pártolja Kerekes indítványát, de rosálja hogy a kormány által esalétek nyujtatik az iskolák kiközösítésére. Szükségessnek véli az iskolai pénztár létesítését, melyet a nép buzgalma által kell előteremteni (Helyeslés.)

Még több szónok is föl van jegyezve, de ezek a szótól elállanak.

Elnök szavazásra bocsátja az igazgató-tanács előterjesztésében foglalt véleményt, melyet a közgyűlés elfogad s a kormányhoz felterjesztendő emlékirat elkészítésével az igazgató tanácsot bizza meg. Az előterjesztvénynek a kiközösített iskolák ügyét tárgyaló egyes pontjai részletesen holnap tárgyalatnak.

Hasonlag általánosságban elfogadtatik Kerekes indítványa; a részletes tárgyalás holnapra halasztatik.

A szavazat szedő bizottság előterjeszti az igazgató-tanács tagjaira beadott szavazatok eredményét. Beadott 96 szavazat. Általános többséget kaptak: Ince Mihály 88 szavazatot, Szász Domokos 76-ot, Szabó Sámuel 63-at, b. Bánffy Dezső 56-ot és Lészai Ferenc 52-t. A hatodik tagra általános szótöbbséget senki sem nyervén, holnap reggel új szavazás eszközöltek s a két legtöbb szavazatot nyert Dr. Kolozsvári Sándor és Paal Ferenc jöltekül kítűzetnek.

Gyarmathy megjegyzi, hogy az igazgató-tanácsban megválasztott Szabó Sámuel aa. veje mélt. Nagy Péter püspök aa.-nak, ki hivatalánál fogva, az igazgató tanácsnak tagja; ezért Szabó Sámuel helyett mást kíván választani.

Tisza. Nem emlékezik, ha vajjon az igazgató tanácsra az alaptörvény szükségessé teszi-e azt, hogy tagjai ne álljanak egymással közel rokonságban. De mivel már e közgyűlés a házassági törvényszék tagjai megválasztásánál ezen elvet követte, azt itt is alkalmazandónak véli.

Nagy Péter püspök. Kéri a közgyűlést, hogy nyugodjék meg a választásban, ő az igazgató-tanács mű-

ködésében nem fog részt venni. (Szól a termet elhagyja; nagy zaj Elnök csenget.)

Horváth Gyula. Sajnálataát fejezi ki a mélt püspök ur nyilatkozata fölött. Reméli, hogy kijelentését nem érvényesíteni, mivel neki hivatalánál fogva részt kell venni az igazgató-tanács működésében. (Helyeslés.) A nyilatkozatot nem történtnek kívánja tekinteni.

Kolozsvári. Nem látja törvénybe ütközőnek, ha az igazgató-tanácsban ipa és vő együtt működnek.

Szász Domokos. Óhajítja, hogy e kellemetlen kérdés ne fűzessék tovább s a választás érvényben hagyása mellett, napi rendre térést indítványoz. (Helyeslés.)

Elnök. Fölteszi a kérdést: Elfogadják-e a közgyűlés Szabó Sámuel megválasztását, igen, vagy nem?

A szavazás fölállással történik s a nagy többség Szabó Sámuel megválasztását elfogadják.

Ülés vége 1³/₄ órakor.

VII-ik ülés, aug. 24-én.

Elnök: br. Kemény Gábor d. e. 9¹/₄ órakor megnyitja az ülést. Jelen van 60—70 tag.

Olvastatik s némi módosítással hitelesítettik az aug. 23-ki gyűlés jegyzőkönyve.

Rákosi. Következő interpellációt intéz az igazgató-tanácshoz: igaz-e, hogy a főconsistorium pénztárának számadásai több évekről nincsenek megvizsgálva, s ha igaz, szándékszik-e az igazgató-tanács e tekintetben mielőbb intézkedni?

Közölnötni fog az igazgató-tanácsnál,

Szász Béla. A következő interpellációt intézi Nagy Péter püspök aa.-hoz: mire fordítottak az elmúlt évben az ügy nevezett br. Wesselényi Róza féle alapítvány kamatai; továbbá, mikint szándékozik püspök aa. az andrásfalvi papi vakancia betöltése tárgyában intézkedni?

Nagy Péter püspök Szász B. interpellációjára következőleg felel: a br. Wesselényi Róza-féle alapítvány kamatai nem folytak be s így azok mire sem fordítottak. Az andrásfalvi papi vakancia ügyében azért nem terjesztett a közgyűlés elé évi jelentésében véleményt, mert nem tartaná célszerűnek, hogy a közgyűlés ezen ügy elintézésére iránt a bécsi cs. kir. miniszteriumhoz folyamodjék.

A közgyűlés e választ tudomásul veszi.

A népiskola ügy folytatólagos tárgyalása.

Olvastatnak Kerekes József tegnap előterjesztett javaslatának egyes pontjai.

Szakács Mózes megjegyzi, hogy a tegnap tárgyalt javaslatban nem volt szó a tanügyi bizottságról.

Demeter Samu. Nem tartja a javaslat azon pontját, melyben némely iskoláknak községiékké tételéről van szó, a tegnapi határozattal összeegyeztethetőnek: mivel tegnap az igazgató-tanács véleményére kimondatott, hogy óhajtják a felekezeti iskolákat megtartani.

Kerekes. Elismeri, hogy látszólag némi ellentmondás van a tegnapi határozat és javaslata közt, de ő nem tartja azon kifejezést, hogy a felekezeti iskolákat főtartani óhajtjuk, korreknek; hanem határozottan kijelölni

kívánja azon iskolákat, melyeket a körülményeknél fogva célszerű, községiékké tenni.

Olvastatik a javaslat első pontja, melynek tartalma hogy rendelje el a közgyűlés a népiskolák statistikájának e célra kiküldendő vegyes bizottságok által egyházmegyénként elkészíttetését.

Gyarmathi. Nem véli célszerűnek, hogy minden évben bizottságok küldessenek ki e célra.

Kerekes. Ugy érte, hogy a bizottságok csak egyszer működnek, a következő években aztán magok az egyházközségek is könnyen összeállíthatják a további adatokat.

A javaslat ezen pontja elfogadtatik.

A 2-ik pont az összeíráshoz szükséges rovatos ívek mintájának elkészítése végett bizottságot kíván kiküldeni.

Elfogadtatik s ezen bizottság tagjaivá, elnöki kijelölés folytán, megválasztatnak: Kerekes, Gáspár, Szabó, Rényi és Szakács M.

A 3-ik pont tartalma, hogy az összeíró vegyes bizottságok jelöljék ki azon iskolákat, melyeket az egyház községek nem képesek főtartani s külön azokat, melyeknek községiökké tétele megengedhető s azokat, melyeket mulhatlanul segíeyezni kell, hogy mint felekezeti iskolák álljanak fenn.

Szabó Sámuel. Hozzá tenni kívánja, hogy ezt a m. évi határozat alapján rendelje el a közgyűlés.

Szakács. Nem érte, mit akarnak azzal mondani: hogy „vegyes bizottság“ (Felkiáltások: papokból és világiakból álló!) Istenem, hát még ezzel is bajlodunk! (Derült-ség).

A közgyűlés elfogadja a 3-ik pontot Szabó S. által indítványozott kiegészítéssel s a „vegyes“ szó elhagyásával.

A 4-ik pont utasítani kívánja az igazgató-tanácsot, hogy a legközelebbi közgyűlés elé véleményes jelentést terjesztszen a népiskolai ügy hiányainak orvoslása iránt.

E pontot a közgyűlés nem fogadja el.

Az 5-ik pont utasítani kívánja az igazgató-tanácsot közp. népiskolai pénztár létesítése iránti javaslat készítésre.

Szabó S. E pont tegnap nem fordult elő a javaslatban, azért nem kívánja tárgyalni.

Kerekes. Bemutatja tegnapi jegyzékét annak igazolására, hogy ezen pont tartalma bent volt tegnap előadott javaslatában.

A közgyűlés e pont tárgyalását mellőzi.

A 6-ik pontban a közgyűlés közp. tanügyi bizottmány kinevezésére hivatik föl.

Elnök indítványozza, hogy addig, míg a javaslat ezen része iránt a nézetek tisztázatlanok, e pont tárgyalása mellőztessék.

A közgyűlés mellőzi e pont tárgyalását.

Rákosi. A tárgyalt ügygyel rokon-indítványt terjeszt elő melyben a népiskola-épületek javítása; szükséges tanszerekkel állítása a népiskolákban falu helyeken is a tanévnek októberben megkezdése, s 9 óra kiterjedése; a néptanítók fizetésének javítása, s a képezdének célszerű reorganizálása ügyében: intézkedéseket tenni, indítványozza.

Elnök. Ez önálló indítvány; tehát a házszabályok értelmében nem lehet tárgyalni (Helyeslés)

Nagy Péter püspök. Megjegyzi, hogy az indítványozott teendők tárgyában részint a főkonsistorium, részint a püspök bocsátottak ki rendeleteket; csak azokat kell végrehajtani.

Tárgyaltatik az igazgató-tanács által a kiközösített iskolák ügyében beadott véleményes jelentés.

A zágoni iskola községivé tétele kérdésében az igazgató-tanácsnak az a véleménye, hogy mivel az egyház a főkonsistorium többszöri rendeletei ellenére, iskoláját önkényüleg engedte át a községnek; továbbá, mivel ez átadott iskolai vagyon tárgyában a községgel kötött szerződés célszerűtlen: annál fogva, a zágoni egyház eljárása rosztaltsék s utasitassék célszerűbb szerződés kötésére s addig az átadás érvénytelennek mondassék ki.

Nagy Sándor. Nagy bajnak tartja, hogy nincsenek megállapítva azon feltételek, melyek szerint a felekezeti tanító a községi iskolába átlép. Fölhívja tehát az igazgató-tanács figyelmét, hogy a szerződésekben főleg ezen feltételek meghatározására fordítson figyelmet.

Kerekes. Megjegyzi, hogy ezen feltételeket az országos törvény megállapította s ezzel ellenkező feltételeket az igazgató-tanács nem erőszakolhat senkire.

Csiszér Gábor. Helyesli az igazgató-tanácsnak a zágoni ügyre vonatkozó véleményét; hanem keményebben óhajtja megróni a zágoni egyházat.

Magyarosi, esperes. A zágoni egyházközség saját filléreiből hozta létre az iskolai alapot s erre anynyira féltékeny, hogy tán kész lenne adományát vissza vonni, mintsem valamely hatóság beavatkozását megtűrni. Ezért, ovatos eljárást óhajt; de egyszersmind tudatja, hogy a zágoni egyházzal nem bir az egyházmegye; a közgyűlés tehát hozzon oly határozatot, mely által az egyházmegye intézkedéseinek Zágonban érvényt lehet szerezni.

Demeter Samu zágoni lelkész. Tagadja Magyarosi azon állítását, hogy a zágoni egyház lütlenséget tanusított volna a közegeház iránt. Igaz, hogy a zágoni egyház tiltakozott az iskola-vizsgálat iránt; de ezt csak akkor tevő, midőn tiszteletteljes felterjesztésére a főkonsistorium félév eltelte után dorgálással válaszolt. Ezen egyház ritka áldozatkészséggel oly virágzásra emelte iskoláját, hogy az egyházkerület büszke lehet arra. Fáj szónoknak, hogy midőn ők anynyit küzdöttek az iskola felvirágoztatása érdekében, most ily érzékenyen megtámadtatnak (Szónok méjj megindulással végzi beszédét. Eljenzés).

Csákány. Állítja, hogy ezen egyházban már két év óta nem volt iskola-vizsgálat, pedig ha egyebet nem, a vallás-oktatást meg kellene vizsgálni (Felkiáltások: szavazzunk!)

Szavavásnál a többség elfogadja az igazgató-tanács véleményét.

A kézdi-vásárhelyi egyház, miután itt községi iskola létesült, az egyház iskoláit megszüntette s az iskolai vagyont a köségnek átadta: az igazgató-tanács rosztaltatni véleményezi azt, hogy a k.-vásárhelyi egyház a felekezeti iskolát megszüntte.

A közgyűlés e véleményét elfogadja.

A sófalvi egyház szintén községivé tette iskoláját, mivel nem volt azt képes főtartani. Mivel itt az átadásból egyházunkra semmi kár sem háramlik, az igazgató-tanács az átadást helybehagyni véleményezi.

E vélemény elfogadtatik.

A sz.-somlyói egyház, mivel itt községi iskola allittatott föl, saját iskoláját megszüntette s az iskola vagyont átadta a községnek. Az igazgató-tanács roszalán-dónak véli ez eljárást.

Az igazg.-tanács véleménye elfogadtatik.

A kutyfalvi egyház, mivel új iskola épületet kellett volna emelnie s mivel erre pénze nem volt, iskoláját községivé tette. Ezen eljárást az igazg.-tanács helybehagyandónak véli.

A vélemény elfogadtatik.

A hidvégi- és újfalu egyházak együtt óhajtanak községi iskolát létesíteni; de mivel nem terjesztett föl, hogy a két egyház közt erészben mily mérvű megállapodás történt, e hiányt az igazg.-tanács pótoltni véleményezi.

Elfogadtatik.

A szőkefalvi és d.-szt.-mártoni egyházak szintén terjesztettek be jelentéseket iskoláik községivé tétele végett; de mivel nincs megnevezve, hogy mit óhajtanak a községnek átadni, jelentésök a hiány pótlása végett visszaautasítandó.

E vélemény is elfogadtatott.

Elnök megemlíti, hogy a népiskola-ügyben az igazgató-tanácsnak még van egy jelentése a kormány által megintett iskolákra vonatkozólag, kívánja e a közgyűlés tárgyalni.

Szász Domokos. E jelentést, véleményezés végett, egy bizottságnak kívánja kiadni.

A gyűlés elfogadja Szász D. indítványt s a véleményező bizottság tagjaivá felkiállással Tisza, Dáné és Rákosi fiaikat választja meg.

A szavazat szedő bizottság kihirdeti a mai szavazások eredményét. E szerint, az igazg.-tanács 6-ik tagjára beadott 76 szavazats megválasztatott dr. Kolozsvári Sándor 53 szavazattal. A kolozsvári főtanoda főgondnoki állomására beadott 67 szavazat, megválasztatott Lészai Ferenc 65 szóval. A 7-es bizottság tagjaira beadott 64 szavazat. Megválasztottak: Benkő János 52, Szikszia Lajos 51, Gáspár János 40, b. Kemény Gábor 33 s Szász Béla 33 szavazattal. A 6-ik és 7-ik tagságra általános szótöbbséget senki sem nyervén, holnap új szavazás eszközöltetik; jelöltekül a legtöbb szavazatot nyert Berecki, dr. Kovács, Gyarmathi és Ince Mihály tüzetnek ki.

A közép- és felső tanodák ügyének tárgyalása.

Elnök, kérdést intéz a titkárhoz, hogy van-e az igazgató-tanácsnak a sorrendben följegyzett közép- és főtanodák rendezésére vonatkozó előterjesztése?

Titkár. Nincs.

Szabó Samu. Igen is van, s ezt bátorkodom előterjeszteni. (Halljuk!) Hosszabb beszédben előadja a főconsistoriumnak ez ügyben tett lépéseit s beszédét a tanári értekezlet következő véleményének előterjesztésével zárja be: határozza el a közgyűlés, hogy fölíratot intézend a közokt.

ministeriumhoz s a képvis. házhoz a középtanodai törv. javaslat mielőbbi elkészíttetése s tárgyalása iránt; 2 szor, küldessék föl a közokt. ministeriumhoz a közép- és főtanodákra vonatkozó „szervezeti javaslat“ című törvény, az e tárgyban kiküldött bizottmány munkálatával együtt, hogy ezen munkálatok a közoktatási tanácshoz, használat végett — mint a mi véleményünket tartalmazók — áttétessenek.

Titkár. Személyes ügyben két szót s Szabó Sámuel azon állításával szemben, hogy az igazgató-tanácsnak van előterjesztése, kérdi szót: hogy mikor határozta el az igazgató-tanács annak előterjesztését, mit szónok előadott.

Szabó S. Kérdésre kérdéssel felel s viszont kérdi: miért igtatta be tárgyrendbe ezen ügyet az igazgató-tanács, ha nem volt előterjesztése?

Titkár. Mert e tárgyrend elkészítésekor már nagyon égetett a közgyűlés megnyitásának szele és sietségünkben az sem tudtuk, mit irunk a tárgyszorozatba. (Derültség.)

Elnök, Szabó S. aa. előadását indítványnak kívánja tekinteni s azt formulázni kéri.

Hegedűs János. Nem óhajlja e fontos kérdés tárgyalását elodázni, mivel épp most, a törvény meghozatala előtt, kell a felterjesztéseknek megtörténni.

Rákosi, véleményezés végett az igazgató-tanácshoz kívánja áttenni, kiválóan óhajlja, hogy a képezde s papnövélde emelése érdekében tétessék intézkedés.

Tisza. Kijelenti, hogy azért, mert a középtanodai törvény még nincs meghozva, nem óhajlja a kérdés elodázását, mivel minket úgy sem fog a törvény fetekezeti tanodáink rendezése ügyében gátolhatni. (Helyeslés.)

A közgyűlés elfogadja a tanári értekezlet Szabó Samu aa. által előterjesztett javaslatát s az emlékirat szövegezésével Szabó Sámuel, Szász Domokos és Bihari aa.-ai bizatnak meg.

Szabó Samu. Előterjeszti a tanári fizetések emelése tekintetében a tanári értekezlet véleményes jelentését. E szerint:

a kolozsvári főtanoda tanárainak 900 frt fizetését 1200 frtra óhajlja fölemelni, mi azonban csak akkor eszközöltetnék, ha elegendő fedezeti alap leend, e célra óhajlja a kamatláb fölemelésének engedélyezését.

a n.-enyedi főtanoda tanárainak jelenleg 750 frt naturálékból álló fizetéséhez minden öt évi szolgálat után 50 frt. pótlékot kíván adni addig, mig a készpénz fizetés 1000 frtra emelkedik; a segéd-tanárok fizetését pedig 720 frtra óhajlja emelni; ugyan ezen tanodánál latin és magyar irodalmitanszék fölállításának engedélyezése kéretik.

a m.-vásárhelyi főtanoda tanárainak 900 frt fizetését szinten a kolozsvári tanodához képest óhajlja emelni.

az udvarhelyi főtanoda a jelenleg 800 frtos fizetést legalább 1000 frtra, a segédtanár fizetését pedig 600 frtra óhajtaná emelni, de erre csak akkor lesz képes, ha a közgyűlés engedélyt ad a kamatláb fölemelésére.

a zilai középtanoda a jelenlegi 800 frt fizetést szinten emelni óhajlja, de nincs fedezete;

a szászvárosi középtanoda a 900 frtyi fizetést

minden öt évi szolgálat után 10%-val óhajtja emelni, addig míg az évi összeg 1500 frt. leend.

A sepsi-szt.-györgyi középtanodánál a 800 frt évi fizetés jelenleg nem emelhető, mivel nincs fedezet, de óhajtja 1000 frt emelni.

Rákosi. Nem véli tárgyalhatni ez előterjesztést, mivel a törvény szavai szerint, előbb az igazgató-tanács véleményét kell bevárni.

Demeter. A fizetések fölemelésének megengedését véleményezi, oly kijelentéssel, hogy a hol nincs fedezet, ott a kamatláb fölemelése engedélyeztessék.

Tisza. Figyelmezteti a közgyűlést, hogy a parlamentaris decorum azt hozza magával, hogy ezen ügy előbb az igazgató-tanácsnak adassék ki véleményezés végett; kivéve, ha a közgyűlés igen sürgősnek tartja a kérdés eldöntését.

Elnök. Felteszi a kérdést: sürgősnek nyilvánítja-e a közgyűlés ezen ügy tárgyalását?

A közgyűlés egyhangulag az azonnali tárgyalást határozza el.

Gáspár. Az egész előterjesztést együttesen elfogadni, ajánlja.

Tisza. Az „en bloc“ elfogadást nem tartja célszerűnek; óhajtja, hogy a fizetések megállapításánál tekintet legyen a helyi körülményekre. Ez okból részletes tárgyalást kér.

Nagy Péter püspök. Mivel ezen előterjesztések a tanodák főgondnokainak hozzájárulásával készültek s így teljes hitelt érdemelnek, annál fogva ajánlja az en bloc elfogadást.

Elnök. Felteszi a kérdést: elfogadja-e a közgyűlés szabó Sámuel aa. által előadott javaslatot.

A közgyűlés úgy a fizetés-szaporítás, valamint a kamatláb fölemelése s a n.-enyedi tanodánál a latin- és magyar irodalmi tanszék föllálítása iránti javaslatokat egyhangulag elfogadja.

Ülés vége 1 $\frac{1}{2}$ órakor.

VIII-ik ülés, aug. 25-kén.

Ülés kezdete 9 $\frac{1}{2}$ órakor. Jelen van 50—60 tag.

Olvastatik s némi módosítások tétele után hitelesítettik az aug. 24-ki ülés j. könyve.

Kisantal Sámuel következő interpellációt intéz ez elnökséghez: „van-e tudomása arról, hogy a szavazat szedő bizottság a szavazati lapokat a nélkül, hogy nyilvánosan egyenkint megszámlolta volna, összevéve számítá össze.”

Ince Mihály, a szav. szedő bizottság elnöke, igazolja a bizottság eljárását, melyből kitűnik, hogy az interpellációban foglalt vád alaptalan.

A közgyűlés e választ tudomásul veszi.

Elnök. Napi rendben van a kolozsvári egyh. megyében fölmerült jus dispensandi-kérdése; mivel azonban ezen ügyet 22 tag írásba beadott nyilatkozata szerint, zárt ülésben kívánja tárgyalni, felszólítja a hallgatóságot a terem elhagyására s egyszersmind az ülést öt percre felfüggeszti.

Az öt perc elteltével d. e. 10 órakor a zárt ülés vette kezdetét, mely d. u. 1 $\frac{3}{4}$ óráig tartott.

IX-ik ülés, aug. 25-én, délután.

Ülés kezdete d. u. 4 órakor.

Olvastatik s hitelesítettik a délelőtti ülés j. könyve.

Tisza László az elnökséghez következő interpellációt intéz: „Mi tudomása van a Kálvin és Bodola-féle alapítványokról, melyekről a jelen ülészakban említés nem történt?”

Közelíteni fog az elnökséggel.

Kerekes következő interpellációt intéz mélt. püspök atyához: „Miután az agenciális pénzek azon idő óta is szedetnek, mióta ágensek nem tartatnak, kérde mi célra fordítatik ezen pénz s van-e még most is ágensekre szükség?”

Nagy Péter püspök feleli, hogy ámbár az ágensek megszüntettek, mindazonáltal a főtanács határozata alapján szedetnek s szedetnek agenciális pénzek s ezek a szokásos perkoltségek fedezésére fordítatnak.

A közgyűlés e választ tudomásul veszi,

A szavazatszedő bizottság jelenti, hogy a 7-es bizottság két tagjára beadott összesen 54 szavazat, megválasztattak: Berecki 41, Dr. Kovács Ödön 37 szavazattal.

Elnök. A kolozsvári egyh. megyében fölmerült jus dispensandi-kérdésben a délelőtt tartott zártülés következő határozati javaslatát terjeszti elő mondja ki a közgyűlés, hogy e fontos és komoly ügyben jelenleg, az idő rövidége miatt, végérvényesen nem határozhatván, a végérvényes határozat hozatalát a legközelebbi közgyűlésre halasztja.

A közgyűlés egyhangulag elfogadja ezen határozati javaslatot.

Tisza indítványozza, hogy a közp. pénztár megvizsgálásáról szóló jelentés vétessék tárgyalás alá.

Kerekes. Elfogadná ezen napi rendet, ha könnyen át lehetne menni a dolgon. De mindenekelőtt kérde: hogy be vannak-e adva a számadások?

Számvevő. Magam sem tudom, hogy be vannak-e? (Derűtség). Ajánlja, hogy a pénztárnok-választás eszközöltessék, mivel a pénztárnok lemondott.

Bihari. A közgyűlés csak azon számadások felül vizsgálatába bocsátkozhatik, melyeket az ig. tanács már megvizsgált s mivel ilyenek nincsenek előttünk, ajánlja, hogy utasítsassék az ig. tanács a számadásoknak a jövő közgyűlésig megvizsgálására.

Elnök. E szerint, a közp. pénztár megvizsgálásán keresztül mentünk (Felkiáltásék: nagyon szépen mentünk keresztül! Derűtség) Következik a pénztárnok választás.

Nagy Péter, püspök. Ezt meg kellene előzni a pénztárnoki utasítás tárgyalásának; de mivel erre nincs idő; ajánlja, hogy kéressék föl az eddigi pénztárnok Bányai Vitális aa. hivatalának még egy évig viselésére.

E nézet határozattá emeltetik.

Bizottsági jelentések tárgyalása.

A püspök által kezelt pénzek megvizsgálására kiküldött bizottság írásbeli jelentése olvastatván, ebből kitűnik, hogy e pénzek pontosan, lélekismeretesen kezeltetnek.

A bizotmány véleményére, püspök aa. ezen számadás terhe alól föloldatik.

Olvastatik az indítványok tárgyában kiküldött bizottság jelentése. Beadatott összesen 12 indítvány, ezek közül a következőket: az alaptörvény változtatása iránt; a tanári állomások pályázat útján beküldése iránt; az igazgató tanácsban az elnöki tisztnek a püspökre ruházása iránt; az esperesek 5 évre választása iránt; az alap. törv. V. fejt. 5-ik pontjának kihagyása iránt; a képviselők számának leszámlítása iránt; s a közgyűlésnek oct. hava 3-ik hetében tartása iránti indítványokat a bizottság a 7-es bizottmányhoz veli utalni.

A bizottság véleménye elfogadtatik.

Az 1873-ki közgyűlésnek Maros-Vásárhelyen tartása iránti indítványt a bizottság pártolja. (Eljenzés)

Elfogadtatik. E szerint a jövő évi közgyűlés Maros-Vásárhelyen leend megtartva.

Püspök a fia évi jelentésének kinyomatása iránti indítvány tárgyában a bizottságnak az a véleménye, hogy csak az egyházmegyék és tanodák kimutatásai nyomassanak ki.

A bizottság véleménye elfogadtatik.

A tanító egyletek létesülésének óhajta és szakértő iskola felügyelők alkalmazása iránti indítványt a bizottság pártolja.

Szabó Endre. Utasítani kívánja az egyh. megyéket, hogy tanítóegyletek létesítését elősegítsék.

Elfogadtatik a bizottság véleménye.

A pap választási szabályok módosítása iránti indítványt pártolja a bizottság s a módosítás eszközzésével a 7-es bizottságot ohajtja megbizni.

Szilveszter. Mint egyik indítványozó, ezen megnyugszik.

Vályi, célszerűbbnek vélné, hogy előbb az egyházmegyék bírálják meg a régi szabályatot.

Elfogadtatik a bizottság véleménye.

Olvastatik a vagyoni állapot megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, melyben véleményezi, hogy a cameraticum beneficium tárgyában a kormányhoz kérvény intéztessék s ez küldöttség által nyujtassék át. A küldöttség tagjaivá ajánlja gr. Bethlen Gábor és br. Kemény Gábor fiait. (Eljenzés).

A közgyűlés a bizottság javaslatát elfogadja, a bizottság tagjai közé még felkéretik Tisza László.

Ugyanezen bizottság jelenti, hogy az államsegély kiosztása tárgyában a főtanács célszerűen járt el. Nem helyesli azonban a bizottság az ig. tanács azon véleményét, hogy jövőre a 14.000 fr. államsegélyből csak 4000 fr. osztassék ki, 10.000 fr. pedig tőkésítették; kívánja, hogy ezen tundra is 10.000 fr. osztassék ki. Végül, a kormányhoz felirat intézését indítványozza, melyben az államsegély szaporítása kéreessék.

Nagy Péter püspök. Felolvassa a dunamelléki h. h. superintendens j. könyvének egyik partját, a mely tanusítja, hogy ott is az államsegély nagy részének tőkésítése határozottatott. Ajánlja az ig. tanács véleményének elfogadását.

Tisza. Tart attól, hogy az állam kormány nem en-

godi meg, hogy 10.000 frt. tőkésítették s csak 4000 frt. osztassék ki.

Demeter, nem tartja célszerűnek, hogy a segély apró részletekben osztatik ki; célszerűbbnek vélné, hogy nagyobb összeg adassék azon egyházaknak, melyek szükséges építkezést terveznek. A kiosztás iránti terv készítésével a 7-es bizottságot kívánja megbizni.

Szász Gerő nem tartja szükségesnek a 7-es bizottsághoz utasítást. Ha a kiosztandó összeg mennyisége meg lesz állapítva, akkor az igazgatótanács tudni fogja teendőjét. A bizottság véleményét elfogadja.

Hegedűs. Szükségesnek véli, hogy az állam segély egy részének tőkésítése által állandó segély-alap szerveztessék. Az ig. tanácsot kívánja fölhatalmazni a kiosztandó mennyiség megállapítására nézve, azon utasítással, hogy igyekezzenek, minél többet megtakarítani.

A közgyűlés többsége Hegedűs indítványát fogadja el: a felirat szerkesztésével az ig. tanácsot bizza meg.

Olvastatik a desolált egyházak ügyében kiküldött bizottság véleményes jelentése, melyben az igazgatótanácsot utasítani kívánja, hogy a legközelebbi közgyűlés elé a desolált egyházak vagyoni-álatotáról és miben létéről kimutatást terjeszzen elő.

Nagy Péter püspök. Indítványozza, hogy a desolált egyházak tárgyában intézkedések iránt véleményes jelentés tétellel az igazgató-tanács bizassék meg.

Elfogadtatik püspök a.-fiának véleménye.

Ugyanezen bizottság az egyházmegyék vagyoni állapota tárgyában jelenti, hogy a vagyoni kimutatásra szolgáló rovatos iverk igen célszerűtlenek, annyira, hogy ezekből semmit sem lehetett megtudni. Véleményezi a bizottság, hogy az igazgató-tanács célszerűbb rovatos iverk készítésére utasítottassék s ezeknek betöltése végett az egyházmegyék külön bizottságokat küldjenek ki.

A bizottság véleménye, elfogadtatik.

Olvastatik a kormány által megintett népiszkolák ügyében kiküldött bizottság terjedelmes jelentése. E szerint eddig megintett 172 iskola, ezek közül 38 olyan, mely megfelel a törvény követelményének, 33 kiközösíthető, 17-et vallás és nemzetiségi szempontból veszélyes lenne kiközösíteni. Véleményezi a bizottság, hogy a közoktatási miniszterhez felirat intéztessék az iránt, hogy a tanfelügyelők ne terjeszsenek föl megintésre olyan iskolákat, melyek a törvénynek megfelelnek. Az esperesek figyelmeztessenek, hogy ne ajánljanak községivé tételre olyan iskolákat, melyeknek átadása vallás- és nemzetiségi szempontból veszélyes; hanem igyekezzenek ezeknek föntartására.

Gáspár, megjegyzi, hogy feles számmal vannak oly iskolák, melyek még meg nem intettek ugyan, de arra kvalifikálva vannak. Figyelmeztetni kívánja az espereseket, hogy az ilyen iskolákról igyekezzenek a megintést elhárítani.

A bizottság véleménye, Gáspár javaslatával együtt, elfogadtatik.

Szász Gerő és Szász Béla, a kérvényi bizottság előadói, referálnak a beérkezett, összesen 35 kérvényről. Ezek közül közérdekebbek: a kros. tőke fizetése alól fölmentést kérő folyamodványok, mind elutasítottak; többé a

közgyűlés e tárgy elengedést nem adand. A marosi egyházmegye a házaspárok által fizetendő 40 kr.kat képviselői napdíjának fedezésére óhajtja fordítani; mivel azonban ezen pénzeknek más rendeltetése van, a kérelem nem teljesített; ép így a sepsii egyházmegye hasontárgyu kérelme. A n.-enyedi egyház külön képviselő kérdése iránti kérése, véleményezés végett az egyházmegyéhez tétetik át. A kézdii egyházmegye azon kérelme, hogy 3 képviselőt küldhessen a 7-es bizottsághoz tétetik át s az egyházmegye egyelőre két képviselő választására utasítatik. A m.-vásárhelyi egyház külön képviselő küldése iránti kérelme; kellőleg indokoltnak találtatván, megadatik.

A képezde ügyét vizsgáló bizottság véleményezi, hogy a képezde szüntessék meg s a kormány kéressék fönt N.-Enyeden egy tanító-képezde föllátására.

Nagy Péter püspök. Ezen ügyet igen fontosnak tarja, ezért véleményezés végett az igazgató-tanácshoz kívánja áttétetni.

Elfogadtatik püspök aa. véleménye.

Olvastatik a papi eskü-minta készítésével megbízott bizottság jelentése, de tárgyalása a jövő gyűlésre halasztatik.

Olvastatik a magyarországi superintendenciák jegyzőkönyveinek megvizsgálására kiküldött bizottság terjedelmes jelentése. A bizottság több célszerű intézkedések elfogadását ajánlja. Ezek közül figyelmet érdemlők: a konvent mielőbbi összehívása iránti intézkedés; iskola-épületek terveinek megvizsgálására épített bizottságok kiküldése; Molnár Aladár a néptanítók nyugdíjazása ügyében készített tervének életbe léptetése: melyeket a közgyűlés elfogad.

Ezután tárgyalatott még az igazgató-tanács ügykezelésének megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése; házassági perekből származott visszaélések elintézése ügyében bíróságok delegálása s a szamosújvári egyház templomának ügye.

Ülés vége, estve 10 óraker.

X-ik ülés, aug. 26-án.

Elnök br. Kemény Gábor 8³/₄ óraker megnyitja az ülést.

Olvastatik s némi módosításokkal hitelesítettik a tegnap délutáni ülés terjedelmes jegyzőkönyve.

Olvastatik pénztárnok Bányai Vitális aa. leköszönését bejelentő irata.

A közgyűlés megmarad tegnapi határozata mellett s Bányai Vitális aa.-át fölkéri a pénztárnokságnak a legközelebbi közgyűlésig viselésére.

Br. Kemény Gábor. Miután főgondnokká választott, képviselői állásáról lemond (Éljenzés).

Utasítatni fog a gy.-fehérvári egyházmegye új választás eszközésére.

Bihari. Mivel a jövő évi közgyűlésig elhalálozás és lemondás által több képviselői állás ürülhet meg s ez által megtörténhetnék, hogy a közgyűlés nem lenne határozat képes: fölhatalmaztatni kívánja az igazgató-tanácsot ily helyeken új választás elrendelésére.

E vélemény határozottá emeltetik.

Elnök. Több tárgy nem lévén, engedjék meg, hogy míg a mai ülés jegyzőkönyve elkészül, néhány bucsusztó intezzek önökhöz. Mint minden kezdetnél, úgy ez első közgyűlésünk működése körében is merültek föl nehézségek; de ezen nehézségeket elhárintá az egyetértés és bizalom, mely minden konstitucionális organizációnak alapja. Kérem, érleljék az egyetértést s kölcsönös bizalmat a jövő közgyűlésig még inkább. (Éljenzés) Nézzék el s bocsássák meg gyengeségeimet, melyeket mint elnök tanusíték s tartsanak meg jó emlékekben addig is, míg egy év múlva ismét találkozunk. (Zajos éljenzés).

Nagy Péter, püspök. Köszönetet mond a közgyűlés nevében az elnöknek tapintatos és buzgó működéséért. Midőn az egy évi viszontlátkozás reményében bucsuzunk, kérem istent, adjon méltóságodnak boldog napokat. Vigyo magával teljes bizalmunk őszinte kifejezését, kívánván, hogy azok kebelében, kiket a jövő év ismét összehoz, addig fokozódjék ezen bizalom, hogy aztán ismét haladhassunk méltóságod vezérlete mellett, anyaszentegyházunk ügyének előmozdítása tekintetében lépésről-lépésre előre! (Zajos éljenzés).

Főjegyző. Felolvassa a mai ülés jegyzőkönyvét, mely hitelesítettik.

— Ezzel az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlésének első ily alakú ülése d. e. 10¹/₂ óraker, kilenc napi fáradhatatlan munka után, véget ért.

TÁRCA.

Pédagogiai levelek.

II.

(Folytatása és vége.)

De, hogy is ne felelne meg, úgy a képezde, mint a gyakorló iskola föladatának, midőn Gyertyánffy István, képezdei igazgató tanár személyében oly ember áll az intézet élén, ki tudományos készütsége, nemes buz-

galma, s akarat erejénél fogva hivatva van nem csak e kis városban, de annak környékén is minden irányban emelni a nevelés-oktatás ügyet. Gyertyánffyban kincset bir ez intézet, de azt a székely-föld is; nem azon emberek sorába tartozik ő, kik segédtanárság, vagy más egyéb sóvány állomásra protekció által állami képezdei tanárságra tevén szert, most a kényelmes heverés nyugpárnáján dődélgetik magukat, s beszélni igen, de tenni nem képesek a

nevelésügyért; Gyertyánffy nem csak jeles tanár, de a szó valódi értelmében nép- és nevelésügy-barát is, a ki a kezei tanszék szűk körén túl az élet terén is igyekszik minden irányban emelni a népoktatás ügyét. A kiket érdekel megtudni, mikint fogja föl Gyertyánffy a tanító-képezdek föladatát, az olvassa el az általa a tanító-képezdek reformja ügyében kibocsátott „Emlékiratot“, *) s meggyőződik arról, hogy néha-néha a kormány is jól választja meg embereit.

Persze, abban, hogy Sz. Keresztúron van egy jóra való népoktatási tanintézet, a város lakosainak nagyon kevés érdeme van; sőt majd, ma-holnap nagyon is kirivóvá válhat az ellentét a képezdei gyakorló iskola, s a városban levő egyéb iskolák közt.

Nó de, Sz. Keresztúron legalább vannak népiskolák; hanem Sz. Udvarhelyt, a szék fővárosában, ebben a csinos, élénk kis városban, egyáltalán nincsenek. Sz. Udvarhely tehát körül-belől az egyetlen város e hazában, melynek nincs tulajdonképpeni népiskolája. Igaz, hogy a ref. gymnasiummal, valamint a rom. kath. gymnasiummal is kapcsolatban vannak elemi osztályok; de ezek a gymnasiumi tanfolyamra készítnek elő, s így a nép igényeinek megfelelő, oktatás tekintetében kerek egészet nyújtó népoktatási tanintézetekül nem tekinthetők.

Egyébről aztán Sz. Udvarhelyen gondoskodtak. Van a reformált egyháznak csinos leány-növeldeje, melynél megemlítendő kivált az, hogy az intézet kerti a növendékek által műveltetik (t. i. kellene, hogy műveltessek, mert annak, hogy ez a jelen évben így történt, semmi nyoma); aztán van a rom. katolikusoknak is egy leány-növeldejük, mely az ügyes Lakatos Jánosné igazgatása alatt tanítónő képezdével van kapcsolatba hozva; végre, a f. évben megnyílt az állam és a város által közösen létesített reál-tanoda első osztálya is, és várja, hogy a régi vár helyén e célra emelendő épületben elhelyezve, a székely-földön nagy hézagot pótolhasson.

Mind e mellett is azonban, Sz. Udvarhely csak akkor felelend meg központi hivatásának, ha népiskolákat állítand. Azt hiszem, e tekintetben nem lenne nehéz a város derék közönsége készségét megnyerni, s volna is, a ki vezér-sze-replőkint, hivatva van e városban a népnevelés ügyének nagyobb mérvű lendületet adni. Ez Szakács Mózes, ref. gymnasiumi tanár.

Szakács nem csak Sz. Udvarhelyt, de a népoktatási hirlap-irodalom útján közzé tett cikkei által nagyobb körben is eléggé nagy ember arra, hogy külön bekezdésben szóljak róla.

A népnevelésügy iránt melegebben érdeklődő ember nálánál nem sok van; szorgalmas buvárlója az e téren történő mozgalmaknak, s úgy látszik, nagyobb előszeretettel viseltetik ezen ügy, mint saját szakmája iránt. Ilyen buzgalom, jeles képességek, s e mellett roppant tevékenységi hajlam birtokában, Szakács, kétségkívül, igen sokat lendíthetne nem csak Udvarhelyt, de általában a székely-földön a népoktatás ügyén; ha nem ellensúlyozná a jóakaratot és

képességet két körülmény. Ezek egyike, Szakácsnak erélytelensége, mely, úgy látszik, a kicsiny, sokszor csak képzelt akadályoktól is visszarettenésre készíti őt; a másik az, hogy a népoktatás ügyét túl mérvben alá rendeli a hitfelekezetiességeknek; ha katolikus volna, azt mondanám: nagyobb ultramontán, mint a római pápa. Ha Szakács — e két nyügből kibontakozva — nemes szellemének szabad röptét mi sem gátolná, meg vagyok győződve, a székely-földön ő volna a népoktatásügy jelesebb előharcosainak, s érdem-koszorus bajnokainak egyike.

Udvarhelyről a kies Erdővidék felé irányzám vándor-botomat. Itt is, mint mindenütt, élénk érdeklődéssel tekintetem be egyik-másik népiskolába; s itt is, mint mindenütt, többnyire azon anomaliát kelle tapasztalnom, hogy a hol a tanító jóra való, ügyes ember: ott többnyire célszerűtlen az iskola, a mi azonban megfordítva, ritkán fordul elő. Itt-amott új iskola-építés, községi iskola létesítése tekintetében való tervezgetés arra látszik mutatni, hogy az élet nyomorúságaival való küzdelemben is meghallja egy-egy derék lelkes, birtokos a népnevelés ügyének emelésére hívó szótát. Persze, a terv még magában véve, nem sokat ér, de mégis valami; csak aztán épp azok, kik hivataluknál fogva első sorban vannak hivatva, küzdeni a népnevelés emelése érdekében, le ne hűtsék a tervezés tekintetében való készséget oly formán, mint az o — — i lelkes, ki így szólott a tervezgető tanítóhoz: „csak ne is szóljon a nép előtt az iskolaügy felkarolásáról semmit, mert majd mi iszszuk meg a levét.“

Feltűnt nekem különösen az, hogy itt a néptanító még mindig mesternek, vagy rektornak nevezik. Ezen elnevezést főleg azért kellene az egyedül helyes „tanító“ elnevezéssel kicserélni, s illetőleg a nép közt az utóbbit meghonosítani, hogy a nép figyelme már az elnevezés által is a tanító tulajdonképpeni föladatára irányoztassék. Így aztán lassankint elenyésznek a nép közt még ma is általánosan divó, a tanító-választásnál irányadóul szolgáló ama balfogalom, hogy a mesternek, vagy rektornak fő-főhivatása a templomi éneklés, a tanítás pedig mellékes foglalkozás.

E vidéken egyedül a vidék központjával szolgáló Baróth m. városában van készülöben nagyobb mérvű mozgalom. Itt ugyanis a község, s az állam felső népiskolát létesítendnek, a mi — ha létre jö — kétségkívül nagy hasznára váland a vidék közművelődésének; de persze csak akkor, ha e városka alsó népiskolái is a kor követelményei színvonalára emeltetnek. Nem volna-e célszerű előbb ezt az alapot megépíteni?

Peregrinus.

Meghívás

a „kolozs-dobokamegyei tanker. néptanítók egyletének“ Kolozsvártt, 1872-ik évi szeptember hó 11—13-ik napjain tartandó rendes évi közgyűlésre.

Elérkezett az idő, melyben alapszabályaink 11—12-ik §§-ai értelmében egyletünk első évi működéséről számot adás, a tisztviselők megválasztása s egyszersmind tö-

*) Megjelent Pesten, Aigner Lajosnál, 1872.

rekvéseink sikeresebbé tétele tekintetében szükséges lépések megállapítása végett, egyletünk alapító, rendes és pártoló tagjait az egylet székhelyén tartandó közgyűlésre meghívni, szerencsések vagyunk.

Mivel azonban közgyűlésük az egylet beléletére tartozó teendőknél kívül oly kérdésekkel is foglalkozand, melyek a népnevelés mindenik munkása s barátja előtt érdekekkel bírandnak, mivel továbbá — egyletünk központi helyzeténél fogva — az erdélyi részekben működő néptanítók s tanügybarátoknak a találkozásra s kölcsönös eszmecsereére alkalmat nyújtani óhajtunk: szívesen látott vendégeink lesznek, közletről s távolról mindazok, kik a népnevelés terén foglalkoznak, avagy e közügynek barátai.

Gondoskodni fogunk vidékről érkező vendégeink elszállásolásáról. Azok, kik e tekintetben szolgáltatásunkat igénybe venni óhajtják, szíveskedjenek ezen óhajtásukat legkésőbb szeptember hó 5-ig — bérmentes levélben, vagy levelezési lapon, a rendező bizottság elnökével, Szász Lajossal (lakik Kolozsvártt, a bel-farkasutcában) közölni. Később beérkező bejelentések alig vétethetnek figyelembe. Az elszállásolás, annak idején, szintén a nevezett rendező bizottsági elnök lakásáról eszközöltetik.

A gyűlés s azzal egybefüggő egyéb teendők általános sorrendje a következő:

Sept. 11-én d. u. 5 órakor: Előértekezlet a ref. főtanoda nagy halltermében. 12-én d. e. 10 órakor: közgyűlés a városház nagytermében. 12-én d. u. 1 órakor: közebéd. 12-én d. u. 3 órakor kirándulás a kolozs-monostori gazdasági tanintézethez. 13-án d. e. 9 órakor: mintatanítások meg szemlélése. 13-án d. e. 10 órakor: zárközgyűlés a városháza nagy termében.

A közgyűlés részletes ügyrendje, a közebéd s a minta-tanítások helye az előértekezleten tétetik közzé.

Azok, kik a közgyűlésen értekezést tartani, vagy indítványt tenni szándékoznak, szíveskedjenek ezen szándékukat, a közgyűlés előtt 8 nappal, az értekezés címének, illetőleg, az indítvány tartalmának közlése mellett, az egylet elnökénél bejelenteni.

Kelt a „Kolozs-dobokamegyei tanker. néptanítók egylete“ közp. választmányának Kolozsvártt, 1872. aug. 5-én tartott üléséből.

Szabó Endre,
egyleti e. titkár.

Indali Péter,
egyleti elnök.

Szász Lajos,
a rendező bizottság elnöke.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Kedden dél előtt a spirituale forum is bevégezték teendőjét; dél után még egy rövid ülésre gyűltünk össze, melyben a gener. kassa számadásáról való jelentés, a diktatura megvizsgálása, a segedelmezések kiosztása, a gr. Bolza és Dézsi-alapítványok kamatai felől való intézkedés ellátatván: ftdő püspök urnak rövid, de szívélyes bucsuja után, a közgyűlésnek még elfoglalva volt tagjai is,

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

baráti kézzsoritások közt, elszéledtek, visszatérni családi körükbe, és szokott munkásságukhoz. Bevégezve hát az ülés! Most következnek a reflexiók. Mi tartózkodunk a magunkéival rögtön előállani; hadd, ülepedjenek le a hullámok, a kedély nyerje vissza nyugalmát: majd mi is „számot vetünk“ magunkkal, a helyzettel, az eredménynyel. Legyen békesség Izráélben; ne álljon előttünk egyéb, mint a közös cél, s ennek elérésére munkáljunk közre mindannyian azon talentumokkal, a minőkkel bírnunk, és a siker el nem marad. Isten velünk.

— (Értesítés) A dévai állami tanítóképezdében folyó év október 1-én a III-ik párhuzamos és román osztályok meg fognak nyitattani. Felvétetik minden oly ép testű növendék, ki 15-ik évét már meghaladta s az anyanyelv, számvetés, földrajz és történelemben anynyi jártassággal bír, a a megnyit a gymnasium, real- vagy polgári iskola négy alsó osztályában tanitnak. A belépni kívánó növendék erről vagy nyilvános iskolai (bélyegmentes) bizonyítványt köteles előmutatni, vagy felvételi vizsgának kell magát alá vetnie. Korát mindenki keresztlevéllel, testi épségét orvosi, szegénységét községi s az illető lelkész által is aláirt (bélyegmentes) bizonyítvánnyal köteles igazolni. A növendékek beírása szeptember 25—30-ig tart. A kellőleg felszerelt folyamodmány alólirhoz küldendő. Az irt időn túl egy folyamodvány sem fogadtatik el. Déva, 1872 aug. 22-én. Koós Ferenc, igazgató.

— (Halálozás.) Viski Zsigmond, koronkai lelkész a marosi egyházmegye nyugalmazott jegyzője, életének 74-ik, papságának 48-ik évében aug. 22-én végelgyengülés következtében egy jobb hazába költözött. Egyike volt azoknak, kik diszére szolgálnak a pályának, melyen munkálkodnak; mert folytonos tanulmányozás, buzgóság, lelkiismeretesség, és ritka becsületesség voltak azok, melyek ötöt az igazság férfivá tették. Őszinte részvéttel gondolunk a sirra, melybe tették; mert tisztos arca feledhetetlen lesz előttünk örökre, Béke poraira! Vigasztalás és enyhület az ötöt megsiratóknak.

— Hibaigazítás. Lapunk előbbi számában, a második úléstről szóló tudósítás 16-ik sorát így kérjük kiigazítani: A közgyűlés egyhangulag „igennelel“ felelt e kérdésre, után így következik: „első felét illetőleg; a második ágára nézve, mely a tanácskozás közben vettetett fel, a dolog természete szerint, „nemmel.“ A mint a kolumna betőretett, ez egy pár sor kimaradt. Ezt örömet kiigazítjuk; de a szónok urakat szívesen kérjük, nyugadjanak meg azon, mit közöltünk beszédeikből, ha éppen nagy elvi eltérés nincs, mit nem gondolunk; mert ha mindent közölnénk, s mindent rektifikálunk, ugy lehet, nem marad helyünk — fontosabb dolgokra.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.